

22. 4.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA-1966-MONOGRAPHIA V

DAGMAR ČISAŘOVÁ

OBHÁJCE
V ČESKOSLOVENSKÉM
TRESTNÍM
ŘÍZENÍ

Knihovna PC UK

3125872444

1966

UNIVERSITA KARLOVA * PRAHA

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA - 1966 - MONOGRAPHIA V

DAGMAR CÍSAŘOVÁ

**OBHÁJCE
V ČESKOSLOVENSKÉM
TRESTNÍM
ŘÍZENÍ**

Knihovna PF UK

3125872444

1966

UNIVERSITA KARLOVA • PRAHA

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
JURIDICA - 1986 - MONOGRAPHIA

DACMAR CISAŘOVÁ

OBHÁJCE

V ČESKOSLOVENSKÉM

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KNIHOVNA PRÁVNICKÉ FAKULTY

Znač.: 42 416/8

Inv. č.: 2444/87

1986

UNIVERZITA KARLOVA • PRAHA

dar

OBSAH

Úvod	7
I. KAPITOLA	
Obhajoba podle čs. tr. řádu	11
§ 1. Pojem obhajoby v čs. trestním řízení a vztah práva na obhajobu k ostatním zásadám čs. trest. řízení	11
§ 2. Obhájce a jeho úkoly	20
II. KAPITOLA	
§ 1. Povinnosti obhájce	35
§ 2. Práva obhájce	35
Obecné otázky činnosti obhájce v čs. trestním řízení	53
III. KAPITOLA	
Některé problémy činnosti obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení	59
§ 1. Přípravné řízení	60
§ 2. Obhájce před soudem I stupně	65
§ 3. Problémy opravného řízení	77
Závěr	95
Ruský souhrn	96
Anglický souhrn	99

ÚVOD

Velký ohlas, se kterým se setkal film „Obžalovaný“, zájem veřejnosti o Mňačkovy „Opožděné reportáže“, o otázky práv občanů, o diskuse v tisku i o publikace s právníckou tematikou — to vše svědčí o tom, že problémy humanismu, vztahu společnosti a individua a vztahu státu k jeho občanům, jsou v současné době jednou z otázek, které zajímají naši veřejnost. Jednou z dílčích složek této tematiky je i ochrana občanů v trestním řízení, zejména pak zajištění práva na obhajobu.

Protože jednou z nejdůležitějších součástí obhajoby a důležitou zárukou jejího plného uplatnění v trestním řízení je činnost obhájce, je třeba se těmito otázkami zabývat a rozebrat některé současné problémy práce obhájce a obhajoby v trestním řízení vůbec.¹⁾

Obhajoba v minulých letech, resp. činnost obhájců v trestním řízení byla v poslední době kritizována jak naší veřejností odbornou, tak i občany. Zejména bylo vytýkáno obhájcům to, že nebyli v minulosti při obhajobách dost aktivní. Problém činnosti obhajoby v době, kterou nazýváme kultem osobnosti, byl spojován i s tím, že obhájcům chyběla dostatečná občanská odvaha, takže se báli důsledně bojovat za práva obviněných v trestním řízení.

I když tento názor není zcela mylný, není možné problém špatné obhajoby a pasivity obhájců v minulosti vysvětlit jen otázkami občanské statečnosti.

Těžko lze totiž vysvětlit, proč i takoví obhájci, kteří vystupovali již za první republiky statečně na ochranu práv pracujících a u kterých nelze mluvit o malé občanské odvaze, ne vždy zcela správně hájili v minulé době obviněného v trestním řízení. Necháme-li stranou to, že neměli vždy možnost se seznámit se skutečným stavem věci a že neměli příležitost mezi čtyřma očima mluvit s obviněným tak, jak jim to dnes umožňuje trestní řád, je třeba vidět kořeny jejich chybné práce i v tom, že jediným teoretickým zdrojem pro budování socialistické advokacie a socialistické obhajoby vůbec byly směrnice Vyšinského z třicátých let, z doby, kdy začaly nejzávažnější politické procesy v SSSR.²⁾

¹⁾ Srov. i rozbor dosavadního stavu v článku Hlavní úkoly československé advokacie po první celostátní konferenci, autor Z. Hrazdírka, Socialistická zákonnost č. 1/1964, str. 9.

²⁾ K názorům Vyšinského srovnej podrobně D. Císařová, Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení. Právník č. 2/1965, str. 108.

Podle ustanovení § 41 trestního řádu je úkolem obhájce hájení zájmů obviněného. V minulé době se tvrdilo, že zájmy jednotlivce nelze v trestním řízení vůbec hájit, protože zájem individua se dostává v trestním řízení vždy do rozporu se zájmem společnosti. Z tohoto rozporu byl dovodován nesprávný závěr, že v socialistickém trestním řízení není možné hájit jednotlivce proti společnosti, protože ve všech případech musí zájem společnosti převyšovat nad zájmem individua. Autorem tohoto názoru je — zejména pro otázku protistátních deliktů — A. J. Vyšinskij, jehož referát na zasedání Moskevského kolegia obhájců ze dne 22. prosince 1933 znamená zásadní slovo k této problematice.³⁾ Koncepce Vyšinského byla teoretickou směrnicí pro činnost obhájců a pro pojetí zájmů obviněného. Konkrétní tzv. oprávněné zájmy odlišoval Vyšinskij od práv obviněného v trestním řízení tak, jak je stanoví trestní řád. Kritizoval ty případy, kdy obhájce využíval práv obviněného v trestním řízení a hájil obviněného za pomoci všech zákonných prostředků, které zákon obviněnému poskytuje „bez ohledu na všechno ostatní“, kritizoval i ty obhájce, kteří „za každou cenu slouží materiální pravdě“. Na str. 35 cit. práce se uvádí: „... Ať by se zdála obhájci jakkoliv chybná pozice prokurátora, musí si uvědomit, že před ním stojí zástupce sovětské moci.“ Podle Vyšinského jde v socialistickém trestním řízení o obžalobu s o v ě t s k o u, boj obhájce proti takovéto — byť i neopodstatněné a nesprávné — obžalobě může být a bývá využit a zneužit kontrarevolucí a nepřáteli socialistického zřízení. Advokát, resp. obhájce, který napadá obžalobu, tedy podle Vyšinského poškozují socialistické zřízení.

Vyšinského názory velmi podstatně nepříznivě ovlivnily budování socialistické advokacie a pojetí jejích úkolů u nás. Typicky se to projevilo na chápání smyslu obhajoby a úkolů obhájce v našem trestním řízení. Šlo především o nesprávné názory praxe, a to nejen názory ostatních pracovníků justice, ale i o samotné obhájce, kteří při řešení úkolů obhájce stavěli v konkrétním případě proti zákonným ustanovením o právech obviněného jejich účelový výklad. Uvažovalo se, zda mají a zda vůbec smějí být tato ustanovení použita zejména v případech protistátních deliktů a deliktů, kterých se dopustily jiné osoby než příslušníci dělnické třídy. Proto docházelo nakonec k omezování obhajoby.⁴⁾

Proto také byly úkoly obhájce teoreticky vysvětlovány tak, že je povinností obhájce v trestním řízení „nepřekážet“ soudu a prokurátorovi, tak

³⁾ Vyšinskij A. J., *Revolucionnaja zakonnosť i zadači sovetskoj zaščity*, Moskva 1934, str. 33 a násl.

⁴⁾ Z tohoto pojetí vycházel i sovětský zákon o boji proti teroristickým aktům ze dne 1. XII. 1934, který podstatně omezoval práva obviněných na obhajobu, snažil se zesílit represí čistě procesními důsledky, totiž tím, že při nezměněných hmotněprávních ustanoveních omezil v těchto případech práva obhajoby. Srov.: P. A. Galkin, *Sov. ugovovno-processualnyj zakon*, Moskva 1962, str. 72.

aby bylo dosaženo účelu, který je sledován tím kterým procesem. Jednotlivé názory, které úlohu obhájce vysvětlovaly tak, jak ji chápeme dnes, byly skutečně ojedinělé a nebyly to názory, které by v praxi sovětské nebo naší převládaly.⁵⁾

Má-li být činnost obhájce správně chápána, je třeba vyjít při řešení ze základních problémů trestního řízení. Pro tyto účely je důležité pochopení vztahu trestního procesu a trestního práva hmotného, a zejména třídního charakteru trestního řízení. V jednotlivých odvětvích práva se totiž třídní charakter projevuje různě, stupeň uplatnění třídního hlediska je různý. Typicky třídní charakter má trestní právo hmotné, zatímco třídnost trestního procesu určuje především předmět, který trestní proces chrání, tj. hmotné právo.⁶⁾

Jestliže je třídní povaha trestního procesu určena v prvé řadě povahou hmotného práva, je zřejmé, že procesní předpisy jsou třídní především tím, že realizují normy práva hmotného. Zhruba můžeme říci, že aplikujeme-li předpisy trestního řádu, soudíme již tím „třídně“. Není proto správné, jestliže předpisy trestního řízení jsou vykládány ještě dále účelově, proti výslovnému ustanovení zákona, jak tomu bylo v minulosti. Zejména je nesprávné omezovat z jakýchsi „třídních“ nebo „politických“ důvodů práva obviněného a uvažovat, zda práva, která zákon obviněnému dává, jsou ještě v konkrétním případě „oprávněná“ a můžeme-li je obviněnému dovolit realizovat. Procesní předpisy jsou jednak určitým rámcem, v němž je postupováno při projednávání trestní věci, jednak jsou samy Zárukou, že tato věc bude rozhodnuta spravedlivě, tak jak to odpovídá intencím hmotného práva.⁷⁾ Tyto názory byly v období kultu osobnosti kritizovány, méně v naší teorii, převážně však v praxi. Nelze se proto divit, že při neujasněnosti těchto otázek i obhájci vystupovali „politicky účelově“ tak, jak to odpovídalo vládnoucím názorům praxe.

Co má tedy obhájce v trestním řízení hájit? Většinou se v teorii i praxi uvádí, že zákonným zájmem obviněného je to, aby nevinný nebyl potrestán a vinník jen tak, jak to odpovídá zákonu. Tento zájem můžeme však chápat pouze jako zájem základní. Kromě těchto základních zájmů musí obhájce hájit další zájmy obviněného, které jsou neméně významné, protože základní zájem podporují a jsou jeho zárukou. Jsou to zájmy na tom, aby byla uplatněna práva obviněného, která mu dává zákon. Nejde jen o práva procesní, jde i o práva, která plynou z hmotného práva. Hranice těchto práv jsou dány trestním řádem; svých práv se může občan dovolávat

⁵⁾ Srov. např. sborník Advokat v sov. ugol. processe, Moskva 1954, který je typickou ukázkou panujících názorů na činnost obhájce v tomto období.

⁶⁾ Srov. k tomu rozbor vztahu hmotného a procesního práva v komentáři k osř. Praha 1957, díl I., str. 14 a násl.

⁷⁾ Srov. k tomu i Boura F., Soudní rozhodnutí, Edice NPŘ, Praha 1957, str. 14.

jen potud, pokud nejsou trestním řádem omezena. Obviněný má plný nárok na to, aby všechna práva, daná mu zákonem, byla plně respektována.⁸⁾

V této práci se chci zabývat některými nejdůležitějšími otázkami činnosti obhájce v trestním řízení, pokud již nebyly zpracovány dříve.⁹⁾ Vybrala jsem si otázky převážně teoretické, z praktických jen ty, které mají obecnější dosah. V některých případech jsem se musela zabývat i otázkami obecnějšího charakteru (např. vztahem obhajoby k ostatním principům trestního procesu, některými otázkami stadií trestního řízení apod.). Tyto otázky jsou řešeny jen v tom rozsahu, jak bylo třeba pro účely této práce, tak, aby nevybočovaly z jejího rámce.¹⁰⁾

Otázkami převážně praktickými (např. konkrétní činnosti obhájce ve stadiu přípravného řízení) jsem se nezabývala podrobně, zejména v těch případech, které již byly zpracovány literárně, zvláště tam, kde s řešením souhlasím.¹¹⁾ V žádném případě jsem nechtěla svoji práci zpracovávat jako praktickou příručku, proto v práci není rozbor praktických problémů obhájce a advokáta při přípravě na obhajobu.¹²⁾

Práci jsem rozdělila do tří kapitol. V první se zabývám zásadou zajištění obviněnému práva na obhajobu a vztahem této zásady k dalším zásadám trestního řízení, i úkoly obhájce, tak jak plynou z jeho funkce. II. kapitola si všímá jeho práv a povinností, činnosti obhájce v jednotlivých stadiích trestního řízení, i úkoly obhájce, tak jak plynou z jeho funkce. II. kapitola problémy obhájce, všímám si činnosti dalších osob, které vykonávají v trestním řízení funkci obhajoby, jen okrajově, pokud to bylo vzhledem k tématu nezbytně nutné.¹³⁾

⁸⁾ Zejména v tomto směru odkazuji na svůj článek v Právniku č. 2/1965 „Příspěvek k problému smyslu obhajoby“, kde se podrobně zabývám otázkou práva na obhajobu, úkoly obhájce a zjišťováním objektivní pravdy — a článek Závěrečná řeč obhájce v hl. líčení — Právník č. 10/1962.

⁹⁾ Srov. blíže i lit. uvedenou v pozn. 8.

¹⁰⁾ Srov. D. Císařová, Presumpce nevinny, Stát a právo č. 10.

¹¹⁾ Jsou to zejména problémy přípravného řízení, které všestranně rozebral J. Stépán ve svých článcích v Soc. zákonnosti č. 9/1963, 5/1964 atd.

¹²⁾ K praktické činnosti obhájce srov. Císařová D. - Jüttner A. Obhajoba v čs. tr. řízení, Praha 1965.

¹³⁾ Zejména si minimálně všímám společenského obhájce, protože jde o institut odlišný od institutu obhájce.

OBHAJOBA PODLE ČS. TRESTNÍHO ŘÁDU

§ 1. Pojem obhajoby v čs. trestním řízení a vztah práva na obhajobu k ostatním zásadám čs. trestního řízení

§ 2. Obhájce a jeho úkoly

§ 1. POJEM OBHAJOBY V ČS. TRESTNÍM ŘÍZENÍ A VZTAH PRÁVA NA OBHAJOBU K OSTATNÍM ZÁSADÁM ČS. TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

I. Pojem obhajoby v nejširším slova smyslu je možno vztáhnout na rozsáhlý úsek práv obviněného v trestním řízení, na to, čemu se říká v nauce trestního řízení „obhajoba v materiálním slova smyslu“, resp. „obhajoba materiální“, i na to, co se nazývá „obhajobou formální“. Právo na obhajobu trvá v celém trestním řízení.

Účelem trestního řízení je především náležitě zjistit trestné činy a spravedlivě potrestat pachatele, tedy poznat pravdu o tom, co se stalo. Takové rozhodnutí, které by vycházelo jen z jednostranných (ať již usvědčujících nebo ospravedlňujících) důkazů a zjištění, by znamenalo, že cíl trestního řízení nebude splněn. Je proto nutné zajistit objektivnost a všestranné zjištění skutkového stavu během celého trestního řízení. Tomu nejlépe vyhovuje taková forma trestního procesu, ve které proti žalobci vystupuje procesně rovnoprávný subjekt, aby tím byla zajištěna rovnost stran před soudem. Jednou ze záruk splnění účelu trestního řízení jsou práva, která zákon dává obviněnému.

O obhajobě v trestním řízení se jak v teorii, tak v praxi trestního procesu mluví v několikerém smyslu. Obhajobou se rozumí právo obviněného na obhajobu ve smyslu procesního principu, dále se pod tímto pojmem rozumí obhajoba jako procesní funkce, a konečně je obhajobou vlastní činnost obviněného, který se brání proti obvinění, i činnost těch osob, které jeho obhajobu provádějí, ať již jeho jménem nebo jménem svým.

Zásada zajištění práva na obhajobu osobě, proti níž se vede trestní řízení, je zakotvena v Ústavě (čl. 103, odst. 3.), a pro soudy ji stanoví jako jejich povinnost § 11 zák. 36/64 Sb. a dále ji rozvíjí § 2, odst. 13 tr. ř., kde je uvedena jako jedna ze základních zásad trestního řízení. Existovala pochopitelně již v Ústavě 9. května v § 144, odst. 4 a přešla jak do zák.

Právo na obhajobu zahrnuje:

1. právo osobní obhajoby, tj. možnost, aby se obviněný hájil sám (§ 33 tr. ř.). Obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat opravné prostředky. Zákon přiznává v zájmu zajištění obhajoby obviněnému nejen řadu práv, ale zároveň mu zabezpečuje reálnou možnost, aby se mohl ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich vyjádřit (např. ustanovení §§ 2, odst. 14; 28; 65; 92, odst. 1; 165, odst. 3 a 4; 202, odst. 2, 3; 204; 209; 235, odst. 1; 214; 216; 251; 263 tr. ř.).
2. Dále zahrnuje právo na obhajobu i právo obviněného a obžalovaného požadovat od všech orgánů činných v trestním řízení, aby byly objasněny všechny okolnosti, svědčící v jeho prospěch (srov. např. §§ 2, odst. 5; 12, odst. 1; 125 tr. ř.). Obviněný musí být nejen o svých právech poučen, musí mít také možnost uplatnit je. Z toho vyplývá, že orgány trestního řízení musí samy se stejnou péčí, s jakou objasňují okolnosti, svědčící proti obviněnému, objasňovat i okolnosti svědčící v jeho prospěch.

Tato dvě oprávnění bývají v teorii nazývána *obhajobou materiální*, resp. obhajobou v materiálním slova smyslu. Další, třetí složka práva na obhajobu, právo obviněného zvolit si obhájce a radit se s ním, bez ohledu na to, má-li způsobilost k právním úkonům či nikoliv, bývá nazývána *obhajobou formální*.

Proti používání těchto termínů v socialistické vědě trestního řízení vystupovali někteří autoři, zejména Čelcov¹⁴⁾, který uváděl, že rozdělování obhajoby na materiální a formální odporuje zásadám socialistického trestního řízení, ve kterém není nic formálního. Obhájce sám musí podle Čelcova uplatňovat přímo materiální práva obviněného, takže jeho obhajoba je ve své podstatě také obhajobou materiální.¹⁵⁾ Pojem materiální

¹⁴⁾ Srov. sborník Advokat v sov. ugol. processe, pod redakcí prof. I. T. Goljakova, Moskva 1954, str. 45 a násl.

¹⁵⁾ Buržoazní nauka ani nauka socialistického trestního řízení není jednotná v tom, co se zahrnuje do obhajoby formální a co do materiální. Podle některých názorů je formální obhajoba pouze obhajoba prováděná obhájcem, podle jiných názorů patří do obhajoby materiální také obhajoba prováděná obhájcem, protože je také faktickou zárukou toho, že právo na obhajobu nebude pouhou zákonnou deklarací, ale že bude skutečně realizováno a zabezpečeno faktickými zárukami. Glaser J., Handbuch der Strafprozesse, Wien 1885, díl II., str. 223 a 224, vysvětluje původ tohoto rozdělování obhajoby historicky z inkvizičního procesu, ve kterém obhajoba obhájcem, tzv. „formální obhajoba“ nastupovala jako zvláštní procesní stadium teprve

a formální obhajoby je však pojmem, který je třeba vysvětlit i pro potřeby československého trestního řízení.

Bez reálného zabezpečení proklamovaného formálního práva na obhajobu by nebyla v trestním řízení nic platná abstraktní formulace práva na obhajobu. Bez reálného zabezpečení by formální obhajoba byla zbytečná. Zákonou proklamaci na obhajobu je třeba zabezpečit materiálními zárukami, kterými jsou konkrétní oprávnění obviněného v průběhu trestního řízení a povinnost všech orgánů trestního řízení mu jeho práva umožňovat a z úřední povinnosti přihlížet ke všem okolnostem, které zmírňují jeho vinu nebo jej viny zbavují. Nejdůležitější součástí zabezpečení práva na obhajobu je právě možnost obviněného zvolit si obhájce. Formální obhajoba je proklamované právo na obhajobu, materiální obhajobou je tedy nutně i právo zvolit si obhájce a radit se s ním, neboť i to je reálné zabezpečení proklamovaného formálního práva na obhajobu.

V trestním řízení se však uplatňují i další záruky, které dává trestní řád k zajištění obhajoby obviněného. Jejich součástí je i to, že trestní řád umožňuje, aby ve prospěch obviněného vystupovaly i další osoby. Je však třeba zdůraznit, že u těchto osob (především u osob, které mohou uplatňovat samostatná obhajovací práva) nelze mluvit o jejich povinnosti uplatňovat obhajovací práva ve prospěch obviněného. Na rozdíl od orgánů trestního řízení, které mají povinnost objasňovat okolnosti, svědčící ve prospěch obviněného, není možno dovozovat takovou obhajovací povinnost a vynucovat ji u osob dalších. Činnost těchto osob (ať již jde o příbuzné, orgán pověřený péčí o mládež nebo společenského obhájce) není vlastní součástí práva obviněného na obhajobu. Jde o právo těchto osob, resp. u společenského obhájce o právo příslušné organizace, vystupovat ve prospěch obviněného. Je to důležitá složka zajištění práva na obhajobu obviněného a jedna ze záruk, že právo obviněného bude skutečně uplatněno. Má tedy i činnost těchto osob významný vztah k obhajobě obviněného.

II. O smyslu zásady zajištění práva na obhajobu osobě, proti níž se vede trestní řízení, se v historii trestního procesu vedly obsáhlé diskuse.¹⁶⁾ Nejucelenější názor na otázku obhajoby obviněného nalézáme v buržoazní literatuře u Varghy.¹⁷⁾ Podle jeho názoru tvoří jádro každého trestního

po skončení vyšetřování. Do tohoto stadia bylo možné jen hájení obviněných samotných za pomoci soudu. (Materiální obhajoba.)

K tomuto rozdělení srov. i Storch F., Trestní řízení rakouské, Praha 1887, díl I., str. 310, který upozorňuje i na jiné názory, zejména na Johnův komentář, který hovoří o samozřejmé povinnosti soudu a všech orgánů trestního řízení nepodnikat útoky vědomě nesprávné a nespravedlivé. Z nebezpečí těchto útoků vyvozuje potřebu formální obhajoby.

¹⁶⁾ Buržoazní teorie chápe většinou práva obviněného jako obranu nebo ochranu občana před nesprávným postupem soudu, resp. před pronásledováním státem (např. Vargha, Lohsing, Peters aj.).

¹⁷⁾ Varghova obsáhlá práce Die Verteidigung in Strafsachen, Vargha J., Wien 1879, dosud

procesu — bez ohledu na to, na jakých principech je založen — logické přezkoušení přímo nebo nepřímě položené teze o trestnosti obviněného. Vargha uvádí, že pravda o každé tezi může být poznána jen tak, budou-li uváděny jak důvody, svědčící v její prospěch, tak i důvody proti ní. Cesta k jistotě vede přes pochybnosti, odporování a opačná tvrzení jsou zkušebním kamenem pravdy. Úkolem obhajoby je tedy podle Varghy role odporování, cílem obhajoby je zjištění pravdy. Tento názor odůvodňuje Vargha nutností boje proti justičním omylům.

I když nelze ztotožňovat obhajobu s pouhým logickým přezkoumáním, jde o důležitou otázku, která bývala v teorii socialistického trestního řízení a v teorii obhajoby dosud opomíjena. Logika se totiž zejména v letech kultu osobnosti traktovala jako něco formalistického, proti formální logice se mechanicky stavěla jako její protiklad dialektická logika, aniž byl vysvětlen jejich vzájemný vztah a rozdíl.¹⁸⁾

V teorii trestního procesu socialistických zemí je otázka smyslu zajištění obhajoby obviněného předmětem diskusí. Jednoznačné řešení nebylo nalezeno, zejména proto, že není jasný vztah zajištění práva na obhajobu k ostatním zásadám trestního řízení, zejména k zásadě objektivní pravdy a k zásadě presumpce neviny, se kterými obhajoba velmi úzce souvisí.

Další rozvoj demokracie, který předpokládá upevňování a rozšiřování socialistické zákonnosti, vyžaduje také zvýšenou ochranu práv občanů. Je proto třeba upozornit na problémy obhajoby obviněného a pokusit se o řešení sporných otázek, aby bylo možno bojovat s nesprávnými názory, které pochopitelně rozvíjení socialistické demokracie škodí. Teorie trestního procesu socialistických států nevysvětluje smysl zajištění práva na obhajobu jednotně. Vyšinský chápe práva obviněného jako záruku, že každý pachatel bude postižen: „Společenskopolitický význam těchto práv není ani tak v tom, aby sloužila zájmům těch, komu jsou podle zákona dána, jako v tom, aby bylo zabezpečeno obecné přesvědčení o neomylnosti zákona a přesvědčení o spravedlnosti, objektivnosti a opodstatněnosti rozsudku nebo rozhodnutí soudu.“¹⁹⁾ Podobný názor zastává i Čelcov:²⁰⁾ „Z hlediska základního cíle procesu musíme považovat za mnohem důležitější úkol než zaručení práv obviněného jako subjektu zabezpečení možnosti, aby soudní orgány vedly proces a zjistily pravdu o otázce faktu trestného činu a jeho pachatele. Odtud pocházejí např. našemu procesu známá omezení osobní svobody obviněného (a někdy i podezřelého —

nebyla v buržoazní literatuře překonána. Práce M. Frydmanna: *Systematisches Handbuch der Verteidigung in Strafsachen*, Wien 1878, je převážně praktická, nedosahuje zdaleka Varghovy teoretické úrovně.

¹⁸⁾ Srov. kritiku těchto názorů v oboru občanského procesu v článku J. Fialy: *Poznámky soudu při rozhodování v občanskoprávním procesu*, *Právnícké štúdie* č. 4/1962, str. 659.

¹⁹⁾ Vyšinský A. J.: *Teorijskoe dokazatel'stvo v sov. prave*, Moskva 1950, str. 14.

²⁰⁾ Čelcov N. A.: *Ugolovnyj process*, Moskva 1948, str. 216.

st. 145 UPK), která mohou ovšem podstatně omezit uskutečnění jeho práva na obhajobu. Právě tak i zájmy zjištění pravdy převyšují procesní práva obviněného.“ Cypkin²¹⁾ chápe právo na obhajobu především jako záruku proti porušování práv a zákonných zájmů osobnosti. Na str. 82 cit. práce upozorňuje, že porušení práv obviněného může často znamenat porušení zásady zjištění objektivní pravdy, protože pravdu pomáhá zjistit i dodržování záruk daných obviněnému.

Podle mého názoru není důvodem zajištění obviněnému práva na obhajobu jen zjišťování objektivní pravdy. Nejde ani o pouhou záruku, danou obviněnému před neoprávněným postihem. Záruky dané obviněnému není možné stavět do protikladu účelu a smyslu trestního řízení, protože tyto záruky především zabezpečují splnění účelu trestního řízení a tím i správné rozhodování, které bude v souladu s požadavky, jež klademe na zjištění objektivní pravdy. Oba cíle, zjištění objektivní pravdy i ochrana obviněného před nesprávným postihem, spolu velmi úzce souvisí. Lze velmi obtížně určit, co je prvotním a co druhotným smyslem zajištění práva na obhajobu. Je pochopitelné, že z hlediska obviněného, který je rozhodován v trestním řízení úzce dotčen, je prvotné hledisko ochrany jeho zájmů.²²⁾

Smysl zajištění práva na obhajobu umožní pochopit analýza vztahu zásady zajištění obviněnému práva na obhajobu k ostatním procesním principům. Právo na obhajobu je základním občanským právem, a tím i jedním ze základních principů československého trestního řízení. V systému těchto zásad má své určité místo, vymezené vztahem k nim.

Zásada zajištění práva na obhajobu osobě, proti níž se vede trestní řízení, vyjadřuje požadavek, aby v trestním řízení byla zaručena plná ochrana zákonných zájmů a práv této osoby.²³⁾ Zásada obhajoby je nezbytným předpokladem k uplatnění zásady objektivní pravdy v trestním řízení.²⁴⁾ Zajištění práva na obhajobu, resp. právo na obhajobu, není možné v žádném případě stavět do protikladu zjišťování objektivní pravdy. Má-li soud v trestním řízení zjistit objektivní pravdu, musí být zabezpečeno náležité zjištění všech okolností, které jsou rozhodující pro správné rozhodnutí soudu — ať již jde o okolnosti, které poskytují podklady pro rozhodnutí ve prospěch nebo neprospěch obviněného. To umožňuje již sama forma našeho trestního procesu. V praxi je však chápána funkce obžaloby — právě tak jako činnost orgánů vyšetřování — jednostranně. (Objevují se často snahy o usvědčení obviněného, nikoliv o zjištění objektivní pravdy.)

²¹⁾ Cypkin A. L.: Právo na zaščitú v sov. ugol. processe, Saratov 1959, str. 20 a násl.

²²⁾ Obhájce v trestním řízení musí vycházet ze souvislosti a spojitosti obou hledisek, mají-li být při obhajobě splněny všechny úkoly, které mu ukládá zákon.

²³⁾ Československé trestní řízení, Praha 1963, str. 38.

²⁴⁾ K této otázce podrobněji srov. D. Císařová, Právník č. 2/1965.

Je proto třeba stanovit v trestním řízení takové záruky, aby byly získány informace objektivní.²⁵⁾ Podle § 1 tr. ř. je základním účelem trestního řádu a cílem celého trestního řízení především náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání pachatelů. Povinnost zjistit skutečný stav věcí, vycházet z něj a rozhodnout po pečlivém zjištění všech skutečností je zakotvena jak v Ústavě v čl. 103, odst. 1, tak v trestním řádu v jeho § 1, odst. 1 a § 2, odst. 5. K dosažení tohoto cíle, tj. ke zjištění pravdy v trestním řízení slouží i ostatní zásady trestního řízení. Aby bylo možné splnit tyto úkoly, je třeba každý trestný čin vyšetřit a posoudit tak, aby všechna rozhodnutí odpovídala skutečně tomu, co se stalo, aby odrážela správně objektivní realitu a byla tedy objektivně pravdivá. Snaha o správné zjištění všech okolností trestného činu v souladu s objektivní skutečností je nejdůležitější zásadou činnosti všech orgánů trestního soudnictví i činnosti obhájce. Úkol zjistit objektivní pravdu určuje charakter činnosti soudu i dalších orgánů trestního řízení.

Proto je nutné, aby soudci v trestním řízení při rozhodování — a ostatní orgány trestního řízení, které připravují podklady pro jejich rozhodnutí — zkoumali a znali co nejširší souvislosti.²⁶⁾

Soud tedy potřebuje znát pro své rozhodování co nejširší síť okolností případu, potřebuje maximum informací. Jedním z těchto pramenů informací — a to nejen informací, které souvisí se zajišťováním objektivní pravdy v trestním řízení, ale i informací, které se týkají právní stránky případu — je pro soud i pro další orgány, činné v trestním řízení, obhajoba. Úkoly obhajoby při zjišťování objektivní pravdy v trestním řízení a při rozhodování o obviněném je možno v souladu se směrnicí § 41, odst. 1 tr. ř. vymezit tak, že je úkolem obhajoby, aby poskytovala orgánům činným v trestním řízení maximum informací o okolnostech, které jsou příznivé pro obviněného. Tímto způsobem obhajoba přispívá ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Obhajoba tedy přispívá ke zjišťování objektivní pravdy a k rozhodování orgánů činných v trestním řízení tím, že jim přináší informace o okolnostech, které

²⁵⁾ Tento významný aspekt zajištění práva na obhajobu viděla již buržoazní teorie při své kritice inkvizičního procesu. Z tohoto důvodu také bylo v buržoazní teorii kritizováno ustanovení § 337 zák. o zločinech a těžkých policejních přestupcích z r. 1803.

²⁶⁾ Jinak zkoumá trestný čin psycholog, jinak sociolog a jinak orgán trestního řízení. Jestliže se dopustil mladistvý chuligán vraždy, zajímá sociologa především rozbor prostředí, ze kterého pachatel pochází a podmínky, které vedly k činu. Čin je pro něj faktem, o jehož právní hodnocení projevuje jen minimální zájem, natolik, nakolik to potřebuje pro své účely. Psycholog zkoumá především subjekt pachatele svými metodami, prostředí jej zajímá jen potud, pokud mohlo působit na psychiku pachatele. Zkoumání v trestním řízení je mnohem širší. Soudce musí znát daleko více okolností. Budou ho zajímat jistě souvislosti, které se týkají zjišťování skutkových otázek, budou ho zajímat i souvislosti další, ty, které zkoumá jak psycholog tak sociolog. Bude se však zajímat i o další otázky, protože jeho zkoumání je komplexnější. Zajímají ho nejen problémy, týkající se skutkové stránky věci, ale i otázky, které z rámce zjišťování faktů vybočují, zejména problémy právního hodnocení případu.

prospívají obviněnému. Vztah zásady zajištění obviněnému práva na obhajobu a zjišťování objektivní pravdy je možno tedy v trestním řízení vymezit jako povinnost obhajoby přispívat ke zjišťování objektivní pravdy přinášením informací o všech okolnostech, které jsou ve prospěch obviněného.

Úkoly obhajoby při zjišťování objektivní pravdy jsou tedy určeny jednostranně, výlučně ve směru zjišťování a informování o okolnostech, které jsou obviněnému příznivé. V tom a v ničem jiném je úkol obhajoby při pomoci orgánům trestního řízení.

Zásada zajištění práva na obhajobu má úzký vztah i k zásadě presumpce nevin. Je velmi důležitá pro vztah ostatních orgánů trestního řízení k obviněnému a pro rozhodování ve věci, zejména pro posuzování některých sporných skutkových otázek.²⁷⁾

Presumpce nevin je formulována v § 2 odst. 2 tr. ř. tak, že „dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.“ Presumpce nevin ve své podstatě určuje, že obviněný se pokládá dotud za nevinného, dokud není zákonným způsobem (u nás pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu) stanovena jeho vina. To znamená, že sám fakt toho, že proti někomu je nebo bylo vedeno trestní řízení, nemá naprosto prejudiciální význam pro posouzení jeho viny. Odsouzení se může stát jen na základě důkazu viny a může přinést následky jen v případě pravomocného odsouzení. Fakt, že vina nebyla prokázána, má stejný význam jako prokázaná nevin – v obou případech musí být vynesena zprošťující rozsudek. Odsuzující rozsudek může být vynesena jen tehdy, je-li vina prokázána *nepochybně*. Zprošťující rozsudek musí však být vynesena jak na základě prokázané nevin, tak i v případě, kdy obvinění není prokázáno nepochybně, tedy kdy je jak vina tak nevin sporná. To znamená, že se nepodařilo zjistit bezpečně objektivní pravdu a nebylo tedy dosaženo účelu trestního řízení. Presumpce nevin zabezpečuje zjištění objektivní pravdy tím, že na jedné straně vyjadřuje požadavek, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny úplně a nepochybně prokázat vinu obviněného, resp. obžalovaného, na druhé straně chrání obviněného před neodůvodněným postihem. K odsouzení je tedy třeba, aby byla dokázána vina obžalovaného a není věcí obžalovaného, aby svou nevinu dokazoval. Obhajoba má díky presumpci nevin výhodnou pozici v tom, že nemusí učinit nevinu nespornou, stačí, podaří-li se jí učinit vinu spornou. Obžalovaného tedy nelze odsoudit

²⁷⁾ K této otázce srov. podrobně D. Císařová, Presumpce nevin, Stát a právo č. 10.

v případě, kdy jeho obhajoba není sice prokázána, ale nepodařilo se ji vyvrátit. Je proto vždy třeba přezkoumat obhajobu obviněného v tom směru, aby nebyla fakticky presumována vina tím, že se věří usvědčujícím důkazům ne dosti přesvědčivým, zatímco případy, kdy obviněný svou obhajobou důkazy vyvrací, se neprověřují. Pokud nelze obhajobu obviněných takovými důkazy přesvědčivým způsobem vyvrátit, není možno je odsoudit.

Z principu presumpce nevinu vyplývá i to, že vůči obviněnému smí být používáno jen takových omezení, jaká zákon v příslušném stadiu trestního řízení dovoluje, a která jsou podle zákona nezbytná. Tato zásada plyne z nedotknutelnosti osoby, zaručené ústavou v čl. 30. Totéž ustanovení zároveň stanoví, že nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora. Není tedy možné vzít do vazby v případě, kdy pro to není zákonný důvod. Obviněnému však nelze ukládat ani jiná omezení v případě, kde to zákon výslovně neuvádí. Není proto možné ukládat větší omezení než zákon dovoluje se zřetelem na konkrétní situaci v konkrétním případě.²⁸⁾

Presumpce nevinu zajišťuje jako významná zásada trestního řízení i rovnost občanů před zákonem, čímž opět podporuje zajištění jejich obhajoby. Rovnost občanů není totiž možno chápat pouze jako rovnost bez ohledu na rasovou příslušnost nebo náboženské vyznání. V trestním řízení jsou si všichni občané rovni, trestní řád má k nim stejný vztah bez ohledu na jejich delikt a třídní původ,²⁹⁾ na rozdíl od trestního zákona. Rovnost občanů v trestním řízení bez ohledu na delikt byla právě v minulé době prakticky i teoreticky popírána a tím opět docházelo k omezování obhajoby u některých pachatelů a v případech některých deliktů. Ale viník i nevinný člověk mají v trestním řízení stejná práva a jsou si procesně rovni.

Důležitou zárukou práva na obhajobu je i zásada obžalovací. Závažná porušení práv obviněného jsou důvodem k vrácení věci prokurátorovi (§ 186, odst. 1e a 188, odst. 1f), zrušení rozsudku soudu I. stupně v odvolacím řízení (§ 258, odst. 1, písm. a) i důvodem k podání stížnosti pro porušení zákona.³⁰⁾ Zajištění práva na obhajobu je nutným důsledkem obžalovací zásady, protože jenom tak je možno realizovat obžalovací zásadu a důsledky, které z ní plynou, zejména princip soupeření stran. Tento princip nezbytně vyžaduje rovnoprávné procesní strany. Jen tehdy, má-li obviněný široká obhajovací práva, — zejména nárok na kvalifikovanou právní pomoc — může být tato procesní rovnost reálná.

²⁸⁾ Nelze tedy konat domovní prohlídky v případech trestných činů, kdy pro to není podklad a zákonný důvod. V konkrétním případě byla prováděna domovní prohlídka při pokusu pohlavního zneužití. Motivem prohlídky bylo, že vyšetřovací orgán se domníval, že by mohl být eventuálně objeven nějaký jiný delikt, speciálně spekulace.

²⁹⁾ Srov. Komentář k o. s. ř. z roku 1950, Praha 1957, str. 14 a násl.

³⁰⁾ Československé tr. řízení, Praha 1963, str. 38.

K dosažení této procesní rovnosti obviněného slouží i další principy trestního řízení. Velký význam zde má zásada veřejnosti, která je — jakožto prostředek kontroly lidu nad výkonem trestního soudnictví — zároveň jednou z významných záruk pro obviněného. Tato zásada totiž nutí orgány trestního řízení k zachovávaní zákonnosti a dává obžalovanému možnost, aby se hájil před širokou veřejností. Úzký vztah k obhajobě obviněného má i zásada bezprostřednosti a zásada ústnosti. Jako důležité záruky, zabezpečující zjišťování objektivní pravdy, pomáhají zjistit skutkové okolnosti přímo od pramene a takovým způsobem, aby bylo zajištěno rozhodování na základě přímého dojmu z prováděných důkazů. Tento přímý dojem je jednou z důležitých okolností, které mohou podstatně ovlivnit názor soudu a tak rozhodnout osud obviněného. (V souvislosti s obhajobou obviněného se často diskutuje otázka, kdy navrhopvat provádění důkazů, tak aby soud získal přímý a bezprostřední dojem z důležitých důkazů. S touto otázkou souvisí i ochrana obviněného před tím, aby bylo konáno řízení v jeho nepřítomnosti, srov. přísné podmínky pro konání hlavního líčení v nepřítomnosti obviněného.)

Právo na obhajobu a zásada spolupráce orgánů trestního řízení se společenskými organizacemi je jednou z diskutovaných otázek. Stále se objevují spory o to, jakým způsobem může obviněný a jeho obhájce působit na společenskou organizaci, aby nabídla záruku nebo vyslala společenského obhájce.³¹⁾

Ať již považujeme společenskou obhajobu za součást ústavního práva na obhajobu nebo ne, je v každém případě zřejmé, že účast společenského obhájce právě tak jako nabídka záruky za obviněného (ať již jde o záruku za nápravu obviněného nebo jinou záruku), podaná společenskou organizací, významně pomáhá obviněnému a ulehčuje jeho postavení v trestním řízení.

Rozsah této práce nedovoluje podat podrobnější rozbor vztahu těchto i dalších zásad trestního řízení a zásady zajištění obviněnému právo na obhajobu v trestním řízení. Kromě zásad trestního řízení mají pochopitelně pro obhajobu obviněného význam i tzv. organizační zásady³²⁾ tj. základní zásady organizace soudnictví. Z těchto zásad má prvořadý význam pro obhajobu obviněného zejména zásada rovnosti všech občanů před zákonem i soudem³³⁾ a právo užívat mateřského jazyka.

³¹⁾ Podrobně k těmto otázkám srov. Císařová - Růžicka, Prohloubení práva na obhajobu — několik poznámek ke společenské obhajobě, Soc. zákonnost č. 1/1963, jinak Jüttner A., Je společenská obhajoba obhajobou ve smyslu čl. 103 odst. 3 Ústavy CSSR? Soc. zák. č. 5/1962.

³²⁾ Srov. Československé trestní řízení, Praha 1963, str. 35.

³³⁾ Srov. str. 18 této práce.

I. Má-li se obviněný správně hájit, musí umět náležitě využít svých práv a všech výhod, které mu zákon poskytuje. To je možné jen za pomoci obhájce, který není subjektivně svázán s trestní věcí tak jako obviněný a který má proto objektivní pohled na trestní řízení. Pro zajištění řádné obhajoby je dále nutné, aby obhájce byl vhodnou protiváhou žalobci a orgánu, který vede vyšetřování. Musí proto být znalý právních předpisů a zkušený v provádění obhajoby.

S otázkou činnosti obhájce v trestním řízení souvisí otázka funkcí v trestním řízení. Učení o funkcích trestního procesu je důležité zejména tím, že každému ze subjektů trestního řízení vymezuje jeho úlohy. Není účelem této práce zabývat se podrobněji problematikou funkcí v trestním řízení, je však třeba, abychom se alespoň stručně zmínili o těch otázkách, které mají vztah k řešení problematiky činnosti obhájce.

S pojmem obhajoby jako procesní funkce v obžalovacím procesu se setkáváme již v buržoasní literatuře.¹⁾ O obhajobě jakožto o samostatné funkci v trestním řízení a o samostatné roli obhájce můžeme mluvit ve vlastním slova smyslu až v řízení akusačním, to znamená v trestním řízení buržoasním.²⁾

Socialistické trestní řízení zajišťuje obviněnému nejširší možnost obhajoby kvalifikovaným obhájcem. Čs. trestní řád umožňuje nemajetnému obviněnému bezplatnou obhajobu obhájcem, případně snížení odměny, která má být obhájci poskytnuta tak, aby finanční problémy neomezovaly právo na volbu obhájce.³⁾ Teorie socialistického trestního procesu rozpracovává otázku funkcí podrobněji teprve v současné době. Význam rozdělování činnosti v trestním řízení podle funkcí popírají Čelcov a Golunskij.⁴⁾ Rachunov⁵⁾ ve své monografii, v níž se zabývá problematikou, která souvisí s funkcemi v trestním řízení, vysvětluje funkce jako část trestně procesní činnosti. Každý účastník uskutečňuje určenou činnost, která tvoří jeho

¹⁾ Srov. Storch F., Trestní řízení rakouské, díl I., str. 10, Praha 1887.

²⁾ Přesto však institut obhájce má poměrně dlouhé trvání a můžeme mluvit o jeho historii již dříve. Jde však o institut odlišný, který je třeba od buržoasního obhájce rozeznávat. K historii obhajoby a jejího organ. srov. např. Vargha, Die Vertheidigung in Strafsachen, Wien 1879, Frydman M., Systematisches Handbuch der Vertheidigung in Strafsachen, Wien 1878, Ottův Slovník naučný, 1902, díl XVIII, str. 538, Květ K., Advokacie, Praha 1938, Slovník veřejného práva aj., kde je podrobně rozebrána historie obhajoby a vývoj institutu obhájce v období před buržoasním trestním řízením a v trestním řízení buržoasním. Historii obhajoby se proto blíže nezabývám.

³⁾ Srov. k tomu Ullers W., Der Strafverteidiger, Hamburg 1962 (např. str. 44 a násl.), kde autor, který je jinak velmi neobjektivní ve svém hodnocení činnosti obhájců v soc. státech, zejména v NDR a Polsku, uvádí, jak vysoké odměny advokátům fakticky omezují právo na obhajobu v západních zemích. Uvádí, že např. obhajoba před porotním soudem v USA stojí obviněného minimálně 2–10 tisíc dolarů. V závažnějších případech kolem 30 tisíc dolarů.

⁴⁾ Srov. např. sborník Voprosy sudoproizvodstva i sudoustrojstva v novom zakonodatelstve SSSR, Moskva 1959, str. 63, podob. str. 127. Čelcov tak změnil názor, který zastával ve své učebnici z r. 1948.

⁵⁾ Rachunov R. D., Učastniki ugol. process. dejatelnosti, Moskva 1961.

funkci. Strogovič⁶⁾ mluví o funkcích jako o procesní činnosti, jednotlivé druhy této činnosti a její jednotlivé směry jsou funkcemi trestního procesu.⁷⁾

V zásadě rozeznává většina autorů tři základní procesní funkce: 1. obžalobu, resp. trestní stíhání, 2. obhajobu, 3. rozhodnutí věci. Mimo tyto funkce pochopitelně všichni autoři rozeznávají i funkce další, vedlejší. Protože v některých případech jsou úkoly jednotlivých funkcí složitější, úkol funkce není jednoznačný (např. při funkci obžaloby je třeba přihlídnout i k okolnostem, které jsou důležité pro obhajobu obviněného), je pro určení náplně a obsahu té které funkce směrodatné to, jaký je hlavní úkol a hlavní cíl té které činnosti v trestním řízení. Je tedy úkol funkce vymezen smyslem konkrétní funkce. Ze stanovení tohoto úkolu plyne potom i sama náplň činnosti příslušného subjektu trestního řízení.⁸⁾

V našem trestním řádu je vedle vlastní činnosti obviněného svěřena nejdůležitější role při výkonu funkce obhajoby obhájci. Obhájce v mnoha případech uplatňuje přímo práva obviněného, která obviněný nedovede nebo není schopen uplatnit sám. Mimo to trestní řád dává obhájci některá další práva při výkonu funkce obhajoby, která obviněný sám uplatňovat nemůže. Činnost obhájce je tak důležitým zajištěním obhajoby obviněného a výkonu funkce obhajoby v trestním řízení.

II. A. Podle § 33, odst. 1 tr. ř. má obviněný právo zvolit si obhájce a s ním se radit. Toto právo přísluší obviněnému v kterémkoli stadiu trestního řízení. Obhajoba obhájcem je zárukou toho, že všechna obhajovací práva obviněného budou skutečně použita a uplatněna orgány činnými v trestním řízení i obviněným samotným. Fakticky se může radit se svým pozdějším obhájcem i osoba, proti které ještě nebylo vzneseno obvinění, např. podezřelý. Protože účast obhájce významnou měrou přispívá ke zjištění pravdy v trestním řízení, považuje zákon v některých případech obhajobu kvalifikovaným obhájcem za tak potřebnou, že rozhodnutí o potřebnosti obhajoby neponechává pouze obviněnému. Případy nutné obhajoby jsou uvedeny v § 36 trestního řádu. Obviněný si pochopitelně může i v případě nutné obhajoby obhájce zvolit sám, nebo mu jej může zvolit osoba uvedená v § 37, odst. 1 tr. ř. Důvody nutné obhajoby jsou uvedeny v § 36 tr. ř.

⁶⁾ Kurs, str. 99.

⁷⁾ U nás nejpodrobněji zpracoval otázku funkcí A. Růžek ve své monografické práci o obžalovací zásadě. Růžek A., Obžalovací zásada v čs. socialistickém trestním řízení, Praha 1964, str. 57 a násl.

⁸⁾ Smysl funkce obhajoby chápe většina autorů podobně, rozdíly jsou nepatrné. Tak Strogovič uvádí, že obhajobou můžeme nazývat souhrn procesních úkonů, směřujících k potření obvinění, k zajištění neviny obviněného nebo ke zmenšení jeho viny. Podle Rachunova uskutečňují funkci obhajoby podezřelý, obviněný, jeho obhájce a obhájce společenský. Funkcí obhájce obviněného je podle Rachunova provádění obhajoby. Z úkolu provádění obhajoby plynou potom úkoly konkrétní a náplň činnosti jednotlivých subjektů.

Ustanovení § 36 rozšiřuje proti dřívější úpravě důvody nutné obhajoby. Zákon sám uvádí demonstrativně některé případy, kdy je účast obhájce podle tohoto ustanovení nutná. Je však třeba toto ustanovení doplnit i dalším výkladem.

Je zřejmé, že ustanovení o nutné obhajobě se týká nejen osob, které trpí duševními chorobami a poruchami, nebo osob duševně nedostatečně vyvinutých, nebo těch, které jsou zbaveny způsobilosti k právním úkonům, ale i osob, u nichž k tomuto zbavení nedošlo. Štěpán (Štěpán J.: Obhájce v novém trestním řádu, Soc. zákonost č. 9/62 str. 533 a násl.) uvádí, že nutná obhajoba přichází v úvahu i u těch obviněných, kteří by neuměli číst, v případech mimořádné právní nebo skutkové složitosti věci a konečně tehdy, kdy se dva obvinění usvědčují navzájem, jeden z nich má obhájce a druhý ne. Je pochopitelné, že v takovém případě je ten z nich, který by neměl obhájce, ve velmi nevýhodné situaci. Stejný názor viz např. Strogovič, Proverka zakonnosti i obosnovannosti sudebnych prigovorov, Moskva 1954, str. 88 a násl. Podle mého názoru nemusí jít jen o případy vzájemného usvědčování. Zájmy obviněných mohou kolidovat i z jiných důvodů, např. jeden z obviněných může být organizátorem trestného činu, druhý se na něm podílí méně závažnou formou trestné součinnosti apod.

Podle mého názoru je třeba chápat důvody, pro které má být ustanoven obhájce tak, že obhájce má být ustanoven ve všech případech, kdy je situace obviněného komplikovaná, tj. jestliže nastanou okolnosti, které způsobují nerovné postavení obviněného ve vztahu k ostatním subjektům trestního řízení. (Jedná se např. o ty případy, kdy na straně prokurátora vystupuje ještě společenský žalobce, případy, kdy je poškozený zastoupen advokátem, takže jeho zájmy jsou chráněny zvlášť kvalifikovaným způsobem apod.) Ve všech těchto případech je obviněný v nerovném postavení a měl by tedy mít obhájce.

B. Podle československého trestního řádu nemůže být obhájcem kdokoli, § 35 odst. 1 tr. ř. určuje, že obhájcem může být zásadně jen advokát, nebo za přesně stanovených podmínek důstojník justice v činné službě, zařazený ve vojenském soudnictví.⁹⁾ Obhájcem může být také podle § 29 zák. č. 57/1963 Sb. advokátní čekatel (koncipient), který může zastupovat podle tohoto zákona advokáta při jednotlivých úkonech právní pomoci.¹⁰⁾ Není možné, aby v trestním řízení byla svěřena role obhájce komukoliv. Náš zákon vychází z toho, že je třeba, aby důležité úkoly obhajoby vykonávali

⁹⁾ Náš trestní řád tedy nepřijal úpravu sovětskou, pokud jde o okruh osob, které mohou být obhájci.

¹⁰⁾ Ani v zákoně o advokacii, ani v trestním řádu není řešena otázka toho, co je jednotlivý úkon právní moci. V naší praxi je celá obhajoba svěřována advokátním čekatelům. Tuto praktickou činnost nelze dost dobře u advokátního čekatele vyloučit, zákon sám pro to nedává žádné směrnice.

lidé, kteří splňují předpoklady vysoké odborné i politické kvalifikace. Proto v trestním řízení nemůže být role obhájce svěřena komukoliv, trestní řád nezná „obecného zmocněnce“, který zastupuje strany v občanskoprávním řízení, který by mohl být obhájcem, tak jak je tomu např. v úpravě trestního řádu RSFSR i v jiných svazových republikách, po vzoru čl. 22 Základních zásad trestního řízení SSSR a svazových republik.¹¹⁾

Zřejmě z důvodů, aby byla umožněna řádná kontrola a evidence toho, kým je obhajoba prováděna, neumožňuje náš trestní řád hájení ani jiným osobám, které by jinak byly pro funkci obhájce kvalifikovány (učitelé právnických fakult, pracovníci justice a jiní právníci, kteří nejsou advokáty).

Obviněný si může zvolit buď obhájce sám, nebo jej může zvolit osoba, uvedená v § 37 odst. 1 tr. ř. Kromě obviněného je to především jeho zákonný zástupce. Nezvolí-li obviněnému obhájce jeho zákonný zástupce, může jej zvolit podle tohoto ustanovení jeho příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh a zúčastněná osoba. Tyto osoby však vystupují — na rozdíl od zákonného zástupce — nikoliv v zastoupení obviněného, nýbrž svým vlastním jménem. To tedy znamená, že volí obviněnému obhájce na své náklady a také samy podepisují obhájci plnou moc. Jestliže obviněný není zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost není omezena, nemohou mu tyto osoby zvolit obhájce proti jeho vůli. V opačném případě mohou tak učinit i proti jeho vůli.¹²⁾

Obhájcem může být zvolen kterýkoliv advokát, nemusí to být advokát z bydliště obviněného ani z obvodu příslušného soudu apod. V případech, kdy obviněný obhájce nemá, ačkoliv jej mít musí, určí mu příslušný orgán činný v trestním řízení lhůtu ke zvolení obhájce. V této lhůtě si musí obviněný zvolit obhájce buď sám nebo jej v této lhůtě zvolí některá z oprávněných osob. Jestliže v této lhůtě ke zvolení obhájce nedošlo, příslušný orgán ustanoví obviněnému obhájce sám. Má-li být ustanoven obhájce z řad advokátů, ustanovuje jej na návrh příslušného orgánu trestního řízení vedoucí advokátní poradny v místě sídla soudu, u kterého se

¹¹⁾ Protože dnes hlavním požadavkem, který klademe na osobu obhájce, je jeho odborná a politická vyspělost, bylo by možno uvažovat o tom, zda by perspektivně neměli být zapisováni jako obhájci učitelé právnických fakult s určitou vyšší vědeckou kvalifikací, zejména s ohledem na potřebu spojení s praxí, tak jak tomu v historii trestního řízení bylo např. v rakouském právu, pokud jde o obhajobu. *To by to dopadlo, chci*

¹²⁾ Otázkou je, zda tak mohou učinit i proti vůli zákonného zástupce. Je zřejmé, že zákonný zástupce nemůže obviněného nijak omezovat v uplatnění jeho práv a ani v uplatnění jakýchkoli dalších práv, která jeho práva na obhajobu podporují a rozšiřují. Proti vůli obviněného může jednat jen v jeho prospěch. Jestliže sám obhájce nezvolil, nemůže zabránit jiným osobám v tom, aby obviněnému obhájce zvolily. Jediná možnost, jak by mohl zabránit tomu, aby jimi zvolený obhájce v trestním řízení vystupoval, by spočívala v tom, že by obviněnému obhájce zvolil sám. Obhájce zvolený zákonným zástupcem má přednost před obhájcem, kterého zvolí jiné osoby, jak zřejmě plyne ze srovnání vymezení práv a povinností zákonného zástupce.

koná trestní řízení, resp. který bude rozhodovat o věci, která je ještě ve stadiu přípravného řízení.¹³⁾

Místo obhájce, který byl obviněnému ustanoven, si může obviněný zvolit obhájce jiného.

Obviněný si samozřejmě může zvolit jiného obhájce i místo obhájce, zvoleného jinou osobou. Pochopitelně si může zvolit jiného obhájce i místo obhájce, kterého si zvolil sám původně. Tato práva má každý obviněný bez ohledu na svou způsobilost k právním úkonům; k volbě obhájce nepotřebuje obviněný souhlas svého zákonného zástupce, takže si může zvolit obhájce podle svého výběru i proti vůli zákonného zástupce. Může si zvolit i obhájce, který mu byl původně ustanoven, takže se ustanovený obhájce mění v obhájce zvoleného. Zásadně má přednost vždy obhájce zvolený před obhájcem ustanoveným, obhájce zvolený samotným obviněným před obhájcem, kterého zvolila jiná osoba. Trestní řád nestanoví, jak má být toto zvolení oznamováno příslušným orgánům trestního řízení. Zásadně stačí táž forma jaká je předepsána v § 59 tr. ř., obhájce může také předložit příslušnému orgánu plnou moc.

Pokud jde o osoby obhájců, kteří jsou advokáty, nevzniká v praxi při výkladu zákonných ustanovení žádný závažnější problém. Je však třeba se zastavit u osob obhájců z řad důstojníků justice v činné službě.

Podle dřívější úpravy před novelizací přicházela účast důstojníka justice jako obhájce v úvahu výlučně v případech nutné obhajoby. Jakmile obviněný projevil přání zvolit si obhájce sám, mohl si zvolit i advokáta jako obhájce. Pro obor vojenského soudnictví byli advokáti-obhájci, zapsaní ve zvláštním seznamu.

Otázka obhájce-důstojníka justice v činné službě je velmi složitá. Trestní řád stanoví, že jejich účast přichází v úvahu v oboru vojenského soudnictví jen tehdy, jde-li o věc zvlášť důležitého zájmu obrany vlasti. O tom rozhoduje prokurátor nebo předseda senátu. Ustanovení § 37 tr. ř. o volbě obhájce platí i zde.

Institut obhájců z řad vojáků vznikl historicky v době zvýšené represe proti pracujícím a je spojen s institucí zvláštních vojenských soudů. Otázka je, zda můžeme v dnešní době dělat tuto analogii a považovat institut těchto obhájců za historický přežitek, který jsme převzali po vzoru rakouského zákonodárství, nebo zda jde o kvalitativně nový institut, který je spojen s nutností zachovávat určitá tajemství, týkající se obrany socialistického státu.

¹³⁾ Není tedy v souladu se zákonem případ, kdy předseda soudu ustanovil obhájce a toto usnesení mu zaslal. Jednalo se o vedoucího advokátní poradny, který předsedu soudu na toto pochybení upozornil a sdělil mu, že toto usnesení, které mu bylo zasláno, považuje za návrh vedoucímu advokátní poradny. Je zřejmé, že v tomto případě mohl ovšem tento advokát jako vedoucí advokátní poradny ustanovit i jiného advokáta.

Z toho, že naše úprava zřejmě navazuje na úpravu rakouskou¹⁴⁾ i z toho, že podobný institut není znám sovětské úpravě se spíše zdá, že jde o institut, který byl převzat z buržoasního zákonodárství. I když je dnes tento institut odůvodňován nutností ochrany důležitých zájmů obrany vlasti, domnívám se, že jde o odůvodnění dodatečné. Není zcela jasné, proč by ochrana vojenského tajemství a zájmy obrany státu utrpěly účastí advokáta, když v některých daleko závažnějších případech protistátních deliktů, které nejsou souzeny před vojenskými soudy, se s těmito námitkami proti účasti advokáta nesetkáváme. Pokud se namítá, že advokát nemá znalost vojenské problematiky, je jeho účast odůvodněna především tím, že musí chránit práva obviněného tak, jak určuje trestní řád. Námitka neznalosti advokáta je právě tak málo opodstatněna, jako ve všech ostatních případech, kde je třeba určitých speciálních znalostí (dopravní věci, železniční nehody apod.). Je málo známé, že pro důstojníka justice není předepsána právní kvalifikace. Jestliže nemá obviněný možnost řádné obhajoby za pomoci osoby, která je profesionálním obhájcem, je jeho právo na obhajobu podstatně oslabeno;¹⁵⁾ jestliže však obhajobu svěříme dokonce osobě, která nemusí mít právníké vzdělání, stává se právo na obhajobu víceméně formálním.¹⁶⁾ Nezdá se proto toto rozšíření účasti obhájců z řad důstojníků justice zcela domyšlené.¹⁷⁾

Podle § 38, odst. 2 tr. ř. se v případě, kdy je obviněných několik, ustavuje těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují, zpravidla obhájce společný. Podle pokynů ústředí československé advokacie může týž obhájce hájit nejvýše tři spoluobviněné. Je totiž zřejmé, že by se právě ve skupinových procesech, kdy je věc zpravidla komplikovaná, mohlo stát, že by někteří obvinění byli omezeni ve svém právu na obhajobu. Obhájce by jednak neměl dost možností, aby se na obhajobu řádně připravil předem, jednak by obtížně sledoval průběh celého trestního řízení, a to nejen při obhajobě v hlavním líčení, ale zejména i v řízení přípravném. Ještě v nedávné minulosti se vyskytly případy, kdy obhájce hájil v rozsáhlé trestní věci, kde se konalo společné trestní řízení proti několika desítkám obviněných. Sám někdy hájil

¹⁴⁾ Srov. i Meyers, *Konversationslexikon*, sv. 12, Leipzig und Wien 1909, str. 112 a násl.

¹⁵⁾ Mezinárodní demokratická federace právníků, jejímiž jsme členy, přijala na svém VI. sjezdu konaném v Bruselu ve dnech 22.—23. V. 1956 resoluci, v níž mj. vznáší i požadavek, aby i u vojenských soudů a všech mimořádných soudů byla obhajoba všech obviněných zabezpečena jen nejvyšší právní pomocí. Takovou kvalitní právní pomoc může poskytnout obviněnému jen advokát. — Historický vznik institutu obhajoby vojenskou osobou před vojenskými soudy srov. např. Schager E., *Einführung in die neue Militärstrafprozessordnung*, Wien 1913; Beneš J., *Vojenský trestní řád*, Praha 1934 aj.

¹⁶⁾ Jen mimochodem je třeba uvést, že obhájce z řad důstojníků justice v činné službě nemá povinnost mlčenlivosti, která je zakotvena v § 19 zák. č. 57/1963 o advokacii, jak o tom bude hovořeno dále.

¹⁷⁾ Ani v SSSR není zákonná úprava obhajoby před voj. soudy odlišná od úpravy obecné. Řád vojenských soudů v SSSR schválený Nejvyšším sovětem SSSR 25. 12. 1958 nemá samostatné ustanovení o obhájcích před vojenskými soudy, platí tedy ustanovení trestního řádu. (Srov. i referát poslance R. D. Rasulova, *Nové justiční zákony SSSR*, PŮMS 1959, str. 107.) Také ve známém případě špióna Powerse byl obhájcem advokát.

i 7 až 10 obviněných, mluvil o všech v jedné závěrečné řeči, takže o každém z nich mluvil jen několika větami. V takových případech, kdy je v jednom společném řízení obviněno několik desítek osob, by měli obhájci podle povahy věci žádat o vyloučení některých věcí ze společného řízení tak, aby vznikaly skupiny těch pachatelů, jejichž trestná činnost spolu souvisí nejtěsněji. Velké skupinové procesy s mnoha obviněnými se totiž mohou minout svým výchovným působením nejen na pachatele, ale — zvláště při veřejných procesech — mohou ztratit i své generálně preventivní působení.

Kdy nemohou mít obvinění společného obhájce? § 38, odst. 2 tr. ř. mluví jen o tom, že si nesmějí jejich zájmy v trestním řízení odporovat. Nejčastější a nejobvyklejší případ kolise zájmů bývá ten, že jeden obviněný usvědčuje druhého nebo že v jejich výpovědích — i když se vzájemně neusvědčují — jsou takové rozpory, že je zřejmé, že soud může při rozhodování uvěřit jen jednomu z nich. Jsou to např. rozpory při líčení skutkového děje, kdy obvinění sice oba shodně doznávají určité jednání, subjektivní stránku i následek, ale každý z nich líčí společné jednání v závažných okolnostech, které mohou mít vliv na rozhodování, jinak.

Častým a dosud opomíjeným důvodem kolise zájmů obviněných však může být i to, že ve skupinovém procesu hájí jeden a týž obhájce hlavního pachatele a mimo něj některého dalšího účastníka, jehož jednání je podstatně méně nebezpečné pro společnost. I v tomto případě jde ve skutečnosti o kolisi zájmů obviněných, protože obhájce nutně — i když někdy nechtěně — musí porovnávat z důvodů posouzení nebezpečnosti činu a výměry trestu jednání obou obviněných. Toto srovnání bude vždy v neprospěch jednoho z nich. Jeden z obviněných je tedy tímto společným obhájcem vždy určitým způsobem handicapován a ocitá se v nevýhodné situaci.

C. V hlavním líčení a ve veřejném zasedání nemůže být podle § 35, odst. 2 tr. ř. obhájcem ten, kdo je k hlavnímu líčení, resp. veřejnému zasedání předvolán jako svědek, znalec, nebo tlumočník. Trestní řád nemá jiné ustanovení, které by se týkalo vyloučení obhájce. Ustanovení § 30 tr. ř. na obhájce nedopadá, protože je-li u obhájce takový vztah k jiným orgánům trestního řízení, o jakém mluví § 30 tr. ř., je to důvod pro vyloučení těchto orgánů, nikoliv důvod pro neúčast obhájce ve věci. Ustanovení § 35, odst. 2 tr. ř. úzce souvisí s problémem, kdy může obhájce odmítnout obhajobu, resp. kdy ji vůbec převzít nesmí. Trestní řád nikde nemluví o tom, z jakých důvodů by obhájce mohl obhajobu odmítnat. § 40 tr. ř. upravuje povinnost ustanoveného obhájce obhajobu převzít. Věta druhá tohoto zákonného ustanovení dovoluje, aby byl obhájce z důležitých důvodů na svou žádost nebo na žádost obviněného obhajování zproštěn a místo něho ustanoven obhájce jiný.

Otázku, kdy je možno převzetí obhajoby odmítnout, je třeba vyřešit obecně pro obhájce vůbec, ať již jde o obhájce zvoleného nebo ustanoveného, advokáta, nebo důstojníka justice. Vodítkem, ze kterého je možno vycházet, mohou být příslušné předpisy, platné pro advokacii, které je možno určitým analogickým způsobem vztáhnout i na činnost obhájců vůbec. Podle § 16 zák. 114/51 Sb. mohl advokát odmítnout zastupování nebo vypovědět plnou moc jen ze závažných příčin. Článek IX Organizačního a pracovního řádu advokátních poraden stanovil, že advokát je

povinen převzít zastoupení. Odmítnout zastupování nebo vypovědět plnou moc mohl jen ze závažných příčin. Organisační řád uváděl demonstrativně, že zejména odmítne zastupovat 1. zájmy zřejmě neoprávněné, 2. při ztrátě důvěry, mohla-li by vzniknout pochybnost o nepodjatém zastoupení, nebo odmítne-li zastoupený bezdůvodně složit zálohu. Spory vyvolávala otázka ztráty důvěry, zejména proto, že jako příklad ztráty důvěry byl uváděn případ, kdy zastoupený odmítl bezdůvodně složit přiměřenou zálohu. Problematická byla i otázka, zda může obhájce odmítnout obhajobu v případech, kdy obviněný obhájci zřejmě lže, takže obhájce nemůže obviněnému věřit a „ztratí k němu důvěru“. Je zřejmé, že lež obviněného může přivést obhájce do trapné situace, zvrátit celou linii obhajoby a vést dokonce k tomu, že to, co obhájce uplatňuje ve prospěch obviněného, se díky jeho nepravdám ukáže — když pravda vyjde najevo — jako věc, která situaci obviněného zhoršuje. Nemůžeme však dost dobře vyžadovat, aby každý obviněný mluvil pravdu, i když by to jistě byl optimální stav. Kdybychom trvali na tom, že obhájce může odmítnout obhajobu v případech, kdy se domnívá, že obviněný nemluví pravdu, mohlo by to vést k omezování práva na obhajobu na jedné straně a na druhé straně ke komplikacím s povinnostmi obhájce zejména v otázkách mlčenlivosti. Tímto požadavkem bychom zbavovali obhajoby i ty obviněné, kteří pravdu mluví, kdyby se obhájci zdálo, že důkazy mluví proti tvrzení obviněného. Obhájce však může těžko posuzovat, zda obviněný mu při sepisování informace mluví pravdu nebo ne, protože má poměrně malou možnost prověřit si tvrzení obviněného jinak než na základě důkazů, prováděných v trestním řízení. (Ostatně nebylo by asi dosti účelné, kdyby obhájce pátral po tom, jak by obviněného usvědčil z nepravdy vůči sobě.)

§ 4 zák. č. 57/63 Sb. ve svém 3 odstavci uvádí důvody odepření právní moci poněkud odlišně. Stanoví, že poskytování právní pomoci může advokát odmítnout jen ze závažných důvodů; zastupování odmítne zejména a) zúčastnil-li se projednávání věci zastupovaného pracovník nebo funkcionář, s nímž je advokát v příbuzenských vztazích, b) poskytl-li v dané věci právní pomoc občanu, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy občana, který jej žádá o zastupování, c) žádá-li se po něm, aby zastupoval zájmy zřejmě neoprávněné.

Pokud jde o odmítnutí podle bodu a) a b), je celkem jasné, že nedochází k žádným problémům. Sporná je však otázka zájmů „zřejmě neoprávněných“. Obhájce nemůže odmítnout obhajobu proto, že věc je jasná, obhajoba obhájcem zbytečná nebo že obviněný plně zasluhuje potrestání. Pokud by obviněný žádal, aby obhájce hájil jeho neoprávněné zájmy, tj. zájmy nikoliv zákonné, není ani v tomto případě možné odmítnout zastupování obviněného vůbec a zbavit jej tak možnosti obhajoby obhájcem. Jestliže obviněný žádá, aby obhájce hájil jiné zájmy než jeho zájmy zákonné, může

vždycky obhájce odmítnout postupovat podle linie, vybrané obviněným a sám určit linii vlastní. V případě, že by s tím obviněný nesouhlasil, má vždycky možnost zvolit si obhájce jiného.

Trestní řád nevylučuje ani možnost, aby se trestního řízení účastnilo více obhájců jednoho obviněného. Podle mého názoru by bylo možné, aby si obviněný v případě společného řízení o více trestných činech zvolil i více obhájců, z nichž každý může být specialistou pro ten který úsek, protože nelze popírat, že přes všestrannost práce obhájce a advokáta vůbec existuje určitá specialisace daná jak zájmy, tak pracovní náplní toho kterého advokáta v souvislosti s výkonem jeho činnosti, jeho mentalitou atd. Tato otázka nebyla, pokud je mi známo, v socialistické teorii trestního procesu řešena — ačkoliv jde o závažný teoretický problém s praktickým dosahem. Souviselo to zřejmě s podceňováním obhajoby práv obviněného a významu těchto práv pro zjištění objektivní pravdy v trestním řízení. Účast více obhájců by mohla podstatným způsobem přispět k lepšímu rozhodování věci a také zabránit chybám při obhajobách, jak se o nich zmiňuji v souvislosti se závěrečnou řečí. Na druhé straně je ovšem třeba upozornit na to, že účast více obhájců by neměla znamenat nadměrné zatěžování závěru hlavního líčení, každý z obhájců by měl mluvit jen k problému trestného činu, který se jej týká.

V souvislosti se zavedením institutu společenského obhájce a společenského žalobce se objevil v naší praxi názor, že jde o institut, který v poměrně brzké době nahradí v trestním řízení činnost obhájce z povolání, takže obhajoba obhájcem-advokátem bude zrušena. (Dokonce se vyskytly názory, že do určité krátké doby zanikne advokacie vůbec.) I když jsou podobná proroctví velmi nebezpečná, bylo by vhodné se v souvislosti s osobami, které jsou oprávněny vystupovat ve funkci obhájce v trestním řízení, zmínit o určitých perspektivách činnosti obhájce v trestním řízení.¹⁸⁾

Snaha nahradit advokacii a obhajobu, prováděnou v trestním řízení advokátem, činností společenského obhájce, se projevila i v SSSR po Říjnové revoluci. Dekret o soudu č. 2 vytvořil pro společenskou obhajobu i obžalobu při sovětech kolegia právních zástupců, kteří poskytovali právní pomoc za úplatu, vedle toho však bylo možno i nadále, aby obhajobu vykonával bezplatně kterýkoliv občan, jak stanovil již Dekret o soudu č. 1, kterým byla zrušena stará advokacie. Společenská obhajoba neměla však v praxi širší uplatnění přesto, že další trestní kodexy (např. UPK RSFSR z r. 1923) uzákoňují již tuto dvojí formu obhajoby. Během vývoje zaniká; nynější společenská obhajoba — jak zdůrazňují i sovětské diskuse —

¹⁸⁾ Pokud jde o vztah mezi obhájcem-advokátem a společenským obhájcem z hlediska jejich úkolů v trestním řízení, odkazují na názory, zastávané v článku Císařová D. - Růžička J., Prohloubení práva na obhajobu v novém trestním řádu — několik poznámek ke společenské obhajobě, v časopise Soc. zákonost č. 1/1963.

není pouhým mechanickým obnovením tohoto institutu. Nynější společenská obhajoba nenahrazuje advokacii, vychází z jiné historické situace a má i jiné úkoly.

Je naprosto nutné, abychom si uvědomili, že ani nynější společenský obhájce nenahrazuje činnost obhájce obviněného a přes styčné body má odlišné úkoly. Z dosavadních zkušeností se zdá, že budoucí vývoj společenské obhajoby by měl spíše směřovat k instituci společenského zástupce resp. zástupce společenské organizace, mají-li být co nejlépe splněny úkoly, které byly v intencích zákonodárce. Docházelo by tedy spíše ke splývání společenské obžaloby a obhajoby, což ovšem není zřejmě tendence u obhajoby a obžaloby jako takové.¹⁹⁾

Jiná otázka je, zda by nebylo vhodné rozšířit ještě dále v budoucnosti účast veřejnosti na trestním řízení tak, aby obhajoba byla vykonávána i dalšími osobami, obdobně jako je tomu v SSSR.²⁰⁾ Pokud bude prokurátor zástupcem státu, bude třeba v zájmu zachování rovnosti stran i v zájmu plnění úkolů trestního řízení ponechat obhajobu v rukou kvalifikovaného odborníka-advokáta a naopak spíše ještě dále potlačovat tendence, aby obhajobu mohl vykonávat někdo jiný, kdo není dostatečně odborně kvalifikován.

III. Při konkretizaci úkolů obhájce v trestním řízení se v teorii socialistického trestního procesu diskutuje o obhájcově procesním postavení.²¹⁾

Část sovětské teorie zastává názor, že procesně je obhájce pomocníkem soudu.²²⁾ Čelcov charakterizuje tuto úlohu tak, že obhájce pomáhá soudu při zjišťování všech okolností, které jsou nutné pro vynesení zákonného a odůvodněného rozsudku. Jde tak daleko, že uvádí, že obhájce může přiznat jménem obviněného fakta, která obviněný popřel. Čelcov neřeší,

¹⁹⁾ O úkolech společenského obhájce, srov. článek cit. v pozn. předcházející. Růžek A., Obžalovací zásada v československém soc. trestním řízení, Praha 1964, str. 108 a násl.

²⁰⁾ Ale i proti této úpravě je možno uvést závažné výhrady, tak jak také byly uváděny v souvislosti s přípravou nových trestních kodexů v diskusích v SSSR. Nejzávažnější námitkou bylo to, že tam, kde žaloba je svěřena do rukou prokurátora jako zvláštního orgánu státu, vybaveného vedle kvalifikace i širokým aparátem k plnění úkolů, není dobře možné plnit úkoly obhájce bez kvalifikace podobné. Sovětská úprava je budována na jiné historické tradici než naše a zřejmě další tendence budou spíše tuto tradici zeslabovat než zesilovat.

²¹⁾ Diskuse mají na mysli poměr obhájce a soudu, poměr obhájce k prokurátorovi a poměr obhájce a obviněného. Srov. např. sborníky: Advokat v sov. ugol. processe, Moskva 1954, Novoje sovětskoje ugovolno processualnoje zakonodatelstvo i advokatura, Moskva 1960, Levin A. M., Ognev P. A., Rossels V. L., Zaščitnik v sovětskom sudě, Moskva 1960, str. 6 násl., Goldiner A., O nekotorych osobennostjach metoda ugovolnoj zaščity, Sovetskoje gosudarstvo i pravo, č. 6/1962, str. 112.

Není vhodné mluvit o procesním postavení obhájce v tom smyslu, v jakém tak činí většina sovětských autorů. Jestliže mají diskuse o procesním postavení obhájce na mysli poměr obhájce a soudu nebo poměr obhájce a prokurátora, je možno tento vztah vyřešit zcela jednoznačně. Je vymezen samotnou funkcí obhajoby. V souvislosti s funkcí obhájce a s vymezením jeho úkolů je však nutné precizovat jeho vztah k obviněnému. Vztah mezi obhájcem a obviněným je totiž poměrně složitý.

²²⁾ Srov. sborník Advokat v sovětskom ugovolnom processe, Moskva 1954, str. 45 a násl.

zda soud má toto tvrzení prověřovat, nebo zda údaje obhájce jsou nějakým zvláštním druhem důkazů. Podobné názory trvají i v nynější době, protože mnozí teoretičtí pracovníci se domnívají, že mnohdy je pro obviněného prospěšnější doznat věc než zapírat, takže úkolem obhájce by bylo za obviněného trestný čin doznat, aby se obviněný nepřipravil o dobrodiní kajícího doznání.²³⁾ Také Perlov, který kritizuje Čelcova a upozorňuje, že obhájce by se snadno stal druhým prokurátorem, dovoluje podstatná odlišení mezi názory obhájce a obviněného.²⁴⁾

Otázka vztahu mezi obhájcem a obviněným není jednoznačně řešena ani v buržoasní nauce trestního procesu.²⁵⁾ V zásadě buržoasní věda neredukuje poměr mezi obhájcem a obviněným na poměr mezi příkazcem a příkazníkem, obhájce v trestním řízení není ztotožňován se zástupcem podle občanského práva. Lohsing uvádí,²⁶⁾ že obhájce není zástupcem, ale právním pomocníkem (Rechtsbeistand) obžalovaného. Toto postavení podle něj plyne již ze samé podstaty trestních věcí. Proto může obhájce např. uvádět v pochybnost přičetnost svého klienta. Podobně Peters²⁷⁾ „obhájce je ve vztahu k obviněnému samostatný“. Podle Frydmanna²⁸⁾ není obhájce jen pomocníkem obviněného, ale i pomocníkem soudu. Podle Kirschnera nezná trestní řízení takové zastupování, které by odpovídalo občanskému procesu. Obhájce pouze podporuje obžalovaného, není však pomocníkem soudu. Cíl, který sleduje soud — totiž zjištění pravdy — stojí v protikladu k cíli, který sleduje obžalovaný — vyhnout se odsouzení. Obhájce je povinen ze všech sil pomáhat obviněnému, nesmí však zatemňovat pravdu.²⁹⁾

A. Růžek uvádí ve své práci o obžalovací zásadě,³⁰⁾ že obhájce je do určité míry nezávislý na obviněném při provádění obhajoby. Míra této nezávislosti stoupá v případech, kdy jde o obhájce obviněného, který nemá plnou způsobilost k právním úkonům, neboť jemu náleží výslovně právo vykonávat svá oprávnění i proti vůli obviněného. Obhájce je podle něj

²³⁾ K tomu srov. i obdobnou naši problematiku, zejména Zprávy advokacie, červenec—srpen 1960, str. 365, kde se upozorňuje na dilemma obhájce v případech, kdy věc se zdá být zcela nepochybná, obviněný zapírá a je známo, že určitý soudce klade velký důraz na doznání obviněného. O nebezpečnosti stanoviska zastávaného Čelcovem svědčí kuriosní případ, uváděný tamtéž.

²⁴⁾ Perlov I. D., Sudebnyje preniija i posledneje slovo obvinjajemogo, Moskva 1957, str. 105.

²⁵⁾ Buržoasní věda si totiž dobře uvědomuje, že úkoly obhájce nejsou určeny jednoznačně jen přáním obviněného, protože se v činnosti obhájce realizuje i určitý státní zájem, v tomto případě zájem buržoazního státu. Nejsou proto správné schématické představy o tom, že buržoasní obhájce má za každou cenu snahu „vysekat obviněného“, jak bývalo traktováno zjednodušeně při kritice buržoazních názorů.

²⁶⁾ Lohsing, Österreichisches Strafprozessrecht, Wien 1932, str. 165 a násl.

²⁷⁾ Peters K., Strafprozess, Karlsruhe 1952, str. 168.

²⁸⁾ Frydmann M., Systematisches Handbuch der Verteidigung im Strafverfahren, Wien 1878, str. 65.

²⁹⁾ Kirschner K., Die Frage des Ausschlusses des Verteidigers von der Verteidigung, Gelnhausen 1935, str. 13.

³⁰⁾ Růžek A., Obžalovací zásada v československém trestním řízení, Praha 1964, str. 105.

vázán pokyny obviněného tehdy, jestliže jsou v souladu s právy a povinnostmi obhájce. Jsou-li příkazy obviněného s nimi v rozporu, pak obhájce vyhovět nesmí a uplatňuje se tu sféra, v níž je na obviněném nezávislý. Pro názor, že obhájce je zástupcem obviněného svědčí podle s. Růžka tyto skutečnosti: Trestní řád počítá s tím, že v převážné většině případů si zvolí obhájce sám obviněný. Obhájce působí na základě plné moci, udělené obviněným, je tedy k zastoupení zmocněn. Při výkonu obhajoby je obhájce vázán rozsahem zmocnění, svá oprávnění nesmí zásadně vykonávat proti vůli obviněného. Obviněný může plnou moc vypovědět a zvolit si obhájce jiného. Obhájce vystupuje ne vlastním jménem, ale za obviněného, tedy jako jeho právní zástupce. Ustanovení § 12 odst. 5 tr. ř. obhájce mezi stranami neuvádí. Proti tomu, že obhájce je zástupcem obviněného, svědčí podle s. Růžka v některých směrech nezávislé postavení obhájce, skutečnost, že obhájce se v některých případech obviněnému ustanovuje, i když si obviněný sám obhájce nepřeje, i to, že zákon sám v ustanovení o obhájci nikde výslovně nemluví o tom, že zastupuje obviněného, ačkoliv jinde, kde o zastoupení procesní strany jde, to výslovně uvádí. Přesto se však domnívá, že poměr mezi obviněným a obhájcem je stále ještě poměrem zastoupení. Skutečnost, že obhajoba je současně významnou veřejnou funkcí, na této její povaze nic nemění.

Podobný názor zastává Strogovič.³¹⁾ Uvádí, že obhájce v trestním řízení je zástupcem obžalovaného, což znamená, že 1. vystupuje u soudu v jeho prospěch, obhajuje jeho zákonné zájmy a spolupracuje s obviněným při výkonu jeho práv a 2. že vystupuje u soudu na základě zmocnění obžalovaného (zvolil-li si obhájce sám obžalovaný) nebo s jeho souhlasem (byl-li ustanoven soudem). Ve svých pozdějších pracích uvádí, že z toho, že účast obhájce závisí na vůli samotného obviněného, je možno dovodit občanskoprávní charakter jejich vzájemného vztahu, protože obhájce nemůže být obviněnému proti jeho vůli vnucen.³²⁾ Naproti tomu Goldiner³³⁾ upozorňuje na nebezpečí občanskoprávního chápání vztahu obviněného a obhájce, zejména proto, že funkci obhájce je podle něj odlišná od úkolů a funkce zástupce podle občanského zákona.

Srovnání obhájce a zástupce ve smyslu občanského práva je podle mého názoru ne zcela přesné. Občanskoprávní složka, která se uplatňuje ve vztahu mezi obhájcem a obviněným v případech, kdy je obhájcem advokát, plyne z jiného pohledu na jejich vztah, nejde o vztah vycházející z trestního procesu. Nelze směřovat trestněprocesní a občanskoprávní hledisko,

³¹⁾ Výběr článků sovětských právníků, Sborník PŮMS 1950, str. 56, původně ve sborníku Zaščita po ugovolnym dělam, Moskva 1948, str. 29.

³²⁾ Kurs sovetskogo ugovolnogo processa, Moskva 1958, str. 134 a násl.

³³⁾ Goldiner V., K voprosu o processualnom položenii advokata. Sovetskaja justicia č. 7/1957, str. 15, též autor O nekotorych osobennostjach metoda sovetskoi ugovolnoj zaščity, SGIP č. 6/1962, str. 112.

i když trestněprocesní vztah mezi obhájcem a obviněným vyvolává určité občanskoprávní aspekty a je určitou složkou jejich vztahu. S výjimkou obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost je omezena, nemůže obhájce jednat proti vůli obviněného. Jeho závislost je však významně omezena ve dvou základních směrech:

1. Obhájce nesmí k obhajobě používat jiné prostředky než ty, které mu dává zákon, a to ani tehdy ne, kdyby je po něm obviněný vyžadoval (náš trestní řád nedovoluje samozřejmě takovou „obhajobu“, která by uplatňovala okolnosti tohoto druhu, které má uplatňovat prokurátor, resp. ty osoby, které uplatňují funkci obžaloby. Tedy ani v případech, když by o to obviněný žádal, není možné, aby se obhájce měnil v druhého prokurátora).³⁴⁾
2. Tyto zákonné prostředky musí obhájce uplatňovat včas a účelně, nemůže je tedy používat ani k protahování řízení, ani jinak než je to podle okolností konkrétního případu vhodné, a to i kdyby o to obviněný výslovně žádal. Toto omezení plyne ze zvláštnosti role obhájce v trestním řízení.

Obhájce je samostatným subjektem trestního řízení, který však v trestním řízení vystupuje jménem obviněného a jedná s jeho souhlasem. Tento souhlas obviněného potřebuje i v případech, kdy je zvolen jinou k tomu oprávněnou osobou, i v případech, kdy je příslušným orgánem ustanoven.

Jde o zvláštní trestněprocesní poměr mezi obhájcem a obviněným, ve kterém se promítají i některé občanskoprávní složky, které jsou součástí tohoto vztahu v případech, kdy je obhájcem advokát.

IV. Řekli jsme výše, že obhájce vykonává funkci obhajoby. Z hlediska základního cíle trestního řízení se činnost obhájce doplňuje s činností prokurátora. Spojením jejich činností se nejlépe prověřuje a opatřuje vše, co je důležité a nutné pro správné rozhodování soudu. Postavení prokurátora jako strážce socialistické zákonnosti jej nutně vede k tomu, aby soudu uváděl vše, co je důležité pro správné rozhodnutí, tedy i okolnosti svědčící ve prospěch obviněného. Obhájce však nemůže uvádět nic, co by bylo v neprospěch obviněného. Musí dbát o to, aby se soud nedopustil takových chyb, které by znamenaly nesprávné postižení obviněného.³⁵⁾ *Tímto nesprávným postižením obviněného je jak odsouzení nevinného, tak i odsouzení pachatele trestného činu na základě nedostatečných a nepřesvědčivých důkazů nebo odsouzení k těžšímu trestu, než který by v konkrétním případě odpovídal podmínkám.*

³⁴⁾ S tímto zákonným předpisem byly zřejmě v rozporu případy, kdy obhájce — zejména v případech závažných protistátních deliktů — káral obviněného, distancoval se výslovně od jeho činu a i jinak mu před soudem jeho čin vytýkal.

³⁵⁾ Ke vztahu prokurátora a obhájce srov. A. Růžek, Některé problémy vztahu mezi prokurátorem a obhájcem v hlavním líčení, Zprávy advokacie červenec—srpen 1960, str. 371.

Činnost prokurátora a obhájce před soudem však nespočívá v tom, že by snad soudu obstarávali jen materiál. Oba uplatňují určité funkce — prokurátor obžalobu, obhájce obhajobu.³⁶⁾ Vztah mezi prokurátorem a obhájcem před soudem vyplývá ze zásady obžalovací. Protože prokurátor je orgánem určeným k uplatňování obžaloby, je třeba, aby i obviněný měl stejné faktické možnosti jednat před soudem se znalostí věci. Hlavní líčení se děje formou sporu, prokurátor a obžalovaný mají postavení stran. Mají-li obě strany vystupovat skutečně rovnoprávně, je třeba dát obviněnému možnost zvolit si obhájce, který by uplatňoval jeho práva v trestním řízení. V poměru k prokurátorovi tedy obhájce uplatňuje jménem obviněného práva obviněného jako strany v trestním řízení.

Obhájce, jehož činnost je jednou z nejdůležitějších záruk realizace práva na obhajobu, se účastní trestního řízení ne proto, aby obviněného chránil proti státu, ale proto, aby jej ochránil před neodůvodněným a nesprávným postihem.³⁷⁾ Proto má na činnosti obhájce zájem celá naše společnost. Zájem na řádném výkonu trestního soudnictví je totiž úzce svázán se zajištěním obhajoby obviněného, protože činnost justice může být úspěšná jen při řádném zajištění a zabezpečení obhajoby obviněného. Úkolem obhájce je poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně tak, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují. Obhájce tedy zajišťuje svou činností zájem státu na řádné obhajobě tím, že prostředky, danými zákonem, hájí zájmy jednotlivého občana.

Tato práce účelová je viditelná, je prokurátor má
je ale "pohyblivá" obžalobou a jako pomoci,
je (nebylo by to) je prokurátor má
má obžalobu a je pomoci je
vše, stejně jako jiné věci a jiné
i skutečnosti má obžalobu a prokurátor obžalobu
má. Potom je ale "obžaloba" obžalobou
obhájce má obžalobu a má má.

³⁶⁾ Rachunov R. D., Účastníci ugovolno-processualnoj dejatel'nosti po sovetskemu pravu, Moskva 1961, str. 37 a násl.

³⁷⁾ Blíží k této otázce srov. D. Císařová, Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení, Právník č. 2/1965, str. 105 a násl.

OBEČNÉ OTÁZKY ČINNOSTI OBHÁJCE V ČS. TRESTNÍM ŘÍZENÍ

§ 1. Povinnosti obhájce

§ 2. Práva obhájce

Práva a povinnosti obhájce v trestním řízení je třeba odlišovat od úkolů obhajoby vůbec i od úkolů obhájce, které vyplývají z jeho povinností, daných mu jeho procesní funkcí. Práva a povinnosti obhájce jsou určeny těmito úkoly a jsou příkladmo uvedeny v § 41 tr. ř. Jsou však uvedeny i v dalších ustanoveních trestního řádu a je možno je dovodit i z jiných norem, zejména analogicky ze zákona č. 57/1963 o advokacii, který stanoví úkoly advokátů.

V buržoasním trestním řízení byla nauka o právech a povinnostech obhájce rozpracována velmi podrobně.¹⁾ V socialistickém trestním řízení však většinou nenajdeme podrobnější rozbor práv a povinností obhájce, zejména proto ne, že práva a povinnosti obhájce splývají jednotlivým autorům s obecnými úkoly obhájce vůbec. Je však zřejmé, že úkoly obhájce plynoucí z jeho procesní funkce, nekonkretizují činnost obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení. Domnívám se, že je nutné některé obecné otázky vyřešit již před konkrétním rozbohem vlastní praktické činnosti obhájce, protože právě z toho, jak chápeme nejen úkoly obhájce, ale také jeho práva a povinnosti v trestním řízení obecně, můžeme určovat jeho další postup v trestním řízení.

§ 1. POVINNOSTI OBHÁJCE

Povinnosti i práva obhájce vyplývají z jeho úkolů a jsou jejich konkretizací, jakýmsi „technickým projevem“ těchto úkolů v průběhu trestního řízení. Při vymezování povinností obhájce můžeme vyjít z formulace § 41 tr. ř. (i když v tomto ustanovení se nedělá rozdíl mezi obecným vymezením úkolů obhájce a mezi jeho právy a povinnostmi, které jsou ostatně

¹⁾ Srov. např. Vargha J., Die Vertheidigung in Strafsachen, Wien 1879, Frydmann M., Systematisches Handbuch der Vertheidigung in Strafsachen, Wien 1878.

uvedeny jen demonstrativně). Úkoly obhájce jsou obecnými úkoly, které plynou z jeho funkce a jsou určeny smyslem práva na obhajobu v trestním řízení. Povinnosti obhájce právě tak jako jeho práva jsou naproti tomu náplní činnosti obhájce v jednotlivých stádiích trestního řízení. Nejdůležitější povinnosti obhájce můžeme rozdělit do několika skupin:

1. *Obhájce je povinen poskytovat obviněnému právní pomoc, radit mu ve věcech, které se týkají jeho obhajoby, přičemž má povinnost využívat k hájení zájmů obviněného zákonných prostředků a způsobů. Práva obviněného je povinen uplatňovat včas, účelně a vhodným způsobem.*

Obhájce je povinen poskytnout obviněnému takovou pomoc, která je nutná k hájení jeho zájmů, aby byly včas a náležitě objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny, nebo které jeho vinu zmírňují. Pomoc obhájce pochopitelně nemůže spočívat v tom, že by se snažil pomoci obviněnému uniknout zákonným následkům jeho trestného činu; obhájce musí používat k hájení zájmů obviněného prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně.

V praxi se proto někdy namítá, že porada s advokátem před zahájením trestního řízení je nepřipustná, protože by mohla pomoci pachateli trestného činu uniknout. Hlavní problém tkví však v něčem jiném: totiž v tom, jakou radu může advokát oprávněně klientovi udělit. Obsah porady musí být přípustnou právní pomocí, nesmí tedy být ani svou náplní, ani cílem v rozporu s povinnostmi advokáta.²⁾

Problémy porady s obviněným jsou předmětem mnoha diskusí v teorii i v praxi. Jde o problematiku, která není zcela jednoznačně řešena ani v buržoasní právní vědě. Základním problémem je to, zda a jak dalece má být obviněný seznámen s tím, co je známo orgánům trestního řízení o skutečnostech, které se mu kladou za vinu. Mohl by přijít v úvahu případ, že obviněnému bylo odepřeno nahlédnutí do spisů, zatím co obhájci bylo nahlédnutí povoleno, nebo obhájce se účastnil úkonu, u kterého není účast obviněného možná. Protože obviněný má být informován o všem, co obhájce dělá, i o tom, jaká je jeho linie obhajoby, je třeba mu také dát plnou informaci o skutečnostech, které se mu kladou za vinu. Nemůžeme proto podle mého názoru požadovat na obhájci nějakou povinnost mlčenli-

²⁾ Odpůrci porady před vznesením obvinění se totiž domnívají, že tady advokát nevystupuje jako obhájce a nemůže proto radit v trestním řízení. Jestliže však připustíme možnost zastupování advokátem kdekoliv před všemi orgány s výjimkou arbitráže a rozhodčího řízení, není důvod, proč bychom nedovolovali poradu osobám podezřelým z trestného činu. Poradu budoucího obviněného s jeho budoucím obhájcem není možno vyloučit, vztahují se však na ni obecné předpisy o poskytování právní pomoci advokáty, nikoliv ustanovení o vztahu obhájce a obviněného v trestním řízení. (Nějaká jednání budoucího obviněného s obhájcem-důstojníkem justice v činné službě nepřicházejí pochopitelně vůbec v úvahu.)

vosti vůči obviněnému o tom, co zjistil, resp. co mu bylo sděleno o okolnostech případu orgány trestního řízení.³⁾

Stejně sporné je to, zda má obhájce vysvětlit obviněnému smysl zákonného ustanovení i zákonné následky činu v případě, že bude odsouzen. V literatuře i v praxi se upozorňuje na případy, kdy přesná informace o možnostech právního posouzení (např. při sporné subjektivní stránce, kdy vše záleží na výpovědi obviněného) může vést vlastně k tomu, že obviněný je nepřímou naváděn k nepravdě a k tomu, jak se může vyhnout oprávněnému potrestání. (Např. obviněný je žalován pro úmyslné ublížení na zdraví, po informaci obhájce začne svůj nepřímý úmysl, o kterém původně mluvil, popírat a mluvit o nedbalém jednání.)

Podle některých autorů⁴⁾ nemusí být vždy obhájce povinen informovat obviněného o právní stránce případu, protože by to mohlo nakonec zmařit smysl a cíl trestního řízení. Podobně i vysvětlení názorů obhájce na procesní situaci a na hodnocení důkazů by mohlo mařit trestní řízení. (Je zajímavé, že tyto názory jsou běžné jak v buržoasní, tak i v socialistické teorii trestního řízení. Vycházejí zřejmě z toho, že obhájce vidí na jedné straně nutnost postihu činů nebezpečných pro společnost, jejímž členem je sám, na druhé straně problémy zabezpečení řádné obhajoby.)

Spory o to, zda je povinností obhájce říci obviněnému vše nebo říci mu jen to, co nezbytně potřebuje vědět, nejsou ani v naší teorii ani v naší praxi jednoznačně řešeny. Je jasné, že rady obviněnému se strany obhájce nesmí být nikdy takového rázu, aby naváděly obviněného k tomu, jak se může vyhnout zákonným důsledkům trestného činu. Obhájce se nesmí snažit obviněného za každou cenu „vysekat“. Takové jednání, kterým by obviněný byl naváděn k maření účelu trestního řízení, by bylo v rozporu s povinnostmi obhájce. Nesouhlasím však s názory, že obhájce nemůže obviněného informovat o právní stránce případu. Domnívám se, že jeho povinností je informovat obviněného jak o právní stránce věci, tak o důkazech i o tom, jak budou podle jeho názoru působit na soud. Někteří obhájci namítají, že v případech nejzávažnějších trestných činů, kde hrozí nebezpečí uložení výjimečného trestu smrti, by byl obviněný objasněním situace deprimován. Ale i v těch případech je podle mého názoru nutné obviněného zcela objektivně informovat o jeho postavení.

Problematické dále je, jaké rady má obhájce dávat obviněnému, pokud jde o doznání nebo nedoznání věcí, které nejsou známy orgánům trestního řízení. Prakticky se ovšem stane málokdy, že by se obviněný doznal obhájci

³⁾ Je proto překvapující, že právě advokáti přicházejí s konstrukcí jakési „povinnosti mlčenlivosti“ vůči klientovi. Souhlasím plně s kritikou těchto názorů, jak byla publikována v článku A. Růžka, Novela k trestnímu řádu, Právník č. 9/1965, str. 812. Srov. k tomu V. Mandák - J. Štěpán: K obhajobě v přípravném řízení, Zprávy advokacie 1966, str. 69.

⁴⁾ Tak z buržoazních autorů je to např. Peters K., Strafprozess, Karlsruhe 1952, str. 176–177.

v případech, kdy není usvědčován důkazy. Poměrně častěji se stává, že se obviněný obhájci nedozná a svou vinu tvrdošíjně popírá, ačkoliv důkazy svědčí proti němu. Štěpán⁵⁾ správně upozorňuje na to, že některé soudy kladou velký důraz na doznání obviněného, který se tak připravuje o závažnou polehčující okolnost. Problematické zůstává, zda má obhájce obviněného nějakým způsobem přesvědčovat, aby se doznal. Jestliže je obviněný usvědčován důkazy, jejichž pravost popírá, musí obhájce vždy prověřovat výpověď obviněného, aby snad nakonec nedošlo k doznání věci, kterou obviněný nespáchal.

Všechna práva, která dává trestní řád obviněnému, musí obhájce uplatňovat tak, aby obviněný nebyl nijak zkrácen. Tato práva jsou součástí zákonných zájmů obviněného. Je pochopitelné, že práva obviněného je třeba uplatňovat účelně. Zřejmě tedy nemůžeme obhájci ukládat povinnost uplatňovat všechna práva obviněného, která mu dává trestní řád, jestliže to bude zbytečné a neúčelné.⁶⁾ Na druhé straně však obhájce nesmí ustoupit od uplatňování práv obhajoby proto, že by chtěl brát ohled na to, aby se řízení neprotahovalo. Tím by totiž narušil práva obviněného na řádnou obhajobu.

Práva obhajoby a práva obviněného musí být uplatňována včas. V této otázce se ještě dopouštějí obhájci chyb. Stále se ještě vyskytují případy, kdy obhájci navrhuji výsledky svědků až při důkazních návrzích v hlavním líčení, ačkoliv tak mohli učiniti již při skončení vyšetřování. Obvykle obhájci uvádějí, že je pro ně důležité, aby svědky, jejichž svědectví má velký význam, vyslechl soud. Argumentují tím, že jim jde o to, jak bude první bezprostřední výpověď svědka působit na soud, tedy že jde v takovém případě o účelné uplatnění v nejvhodnějším okamžiku trestního řízení a tedy i o uplatnění včasné. Zdá se, že v některých případech nemůžeme mít proti takovému navrhování důkazů námitky, protože argumenty, které obhájci v praxi uvádějí, jsou zřejmě správné. Domnívám se tedy, že nemůžeme kategoricky žádat, aby obhájce uplatňoval důkaz resp. jeho provedení v okamžiku, kdy se o jeho existenci doví. Vždy záleží i na taktice obhájce a na tom, kdy bude podle jeho názoru uplatnění návrhů pro obviněného nejpriznivější a pro splnění účelu trestního řízení nejúčelnější.

Rozhodně však nemůžeme zahrnovat mezi zákonné zájmy obviněného

⁵⁾ Seminář obhájců, Zprávy advokacie, červenec—srpen 1960, str. 366.

⁶⁾ Tak jistě nebude navrhovat důkazy tam, kde mu to zákon dovoluje (např. při seznámení s výsledky vyšetřování), jestliže je další dokazování zbytečné a bezúčelné. V těch případech, kdy by dokonce další dokazování bylo zbytečné a jen by řízení protahovalo, nesmí obhájce řízení protahovat jen proto, že by si řekl, že je pro obviněného lepší být zatím netrestán. Pochopitelně je třeba, aby tyto důkazy byly skutečně neúčelné. (Věc je jinými důkazy dobře objasněna.) Neúčelné jsou jen takové důkazy, které nepřispívají k dalšímu objasnění, ale které pouze již objasněné věci znovu potvrzují v případech, kdy je další potvrzování zbytečné.

protahování řízení. Také pro obhájce platí povinnost vést řízení ekonomicky, to znamená, neprotahovat je zbytečnými návrhy. Na druhé straně jsou ještě případy, kdy obhájci skutečně opožděně uplatňují práva obviněného a opožděně podávají návrhy. Tak v konkrétním případě se obhájce seznámil s věcí mladistvého obviněného pouze ze spisů. Šlo o trestný čin podle § 132, odst. 1, písm. a trestního zákona. Obhájce se nezúčastnil úkonů v přípravném řízení, zdálo se, že jde o jednoduchou, jasnou věc. Okresní prokurátor podal obžalobu, soud zjistil v hlavním líčení, že skutečná škoda je mnohem nižší než byla uvedena ve spisech. Šlo o tak nízkou škodu, že bylo zbytečné mladistvého stavět před soud. Podle názoru soudu se jednalo o provinění, soud věc postoupil k projednání komisi pro ochranu socialistického pořádku při místním národním výboru. Tím, že se obhájce ani neúčastnil vyšetřovacích úkonů, ani se nedostavil na seznámení s výsledky vyšetřování, kde by s mladistvým věc projednal, byl mladistvý zbytečně postaven před soud.

Obhájci také vždy nezkoumají, zda ještě trvají důvody různých omezení, která jsou uložena obviněnému. Tyto důvody je třeba zkoumat včas, aby zbytečně nebyla např. prodlužována vazba. V konkrétním případě byl obviněný žalován pro přijímání úplatků. Věc vyšla najevo jeho vlastním doznáním. Byl vzat do vazby s tím, že je obava, že bude působit na svědky. Svědci byli v přípravném řízení vyslechnuti, obhájce však nenavrhl propuštění obviněného z vazby. Teprve v řízení před soudem rozhodl soud o propuštění obviněného, protože bylo zřejmé, že důvody vazby již dávno pominuly, protože svědci byli již na počátku přípravného řízení vyslechnuti. Obhájce zřejmě udělal chybu, protože včas neuplatnil práva obviněného a nenavrhl jeho propuštění z vazby.

2. *Obhájce je povinen uvádět v trestním řízení okolnosti, které obviněnému prospívají.* Okolnosti, které jsou obviněnému nepříznivé nesmí — jak plyne z výkladu § 41 trestního řádu — v trestním řízení uvádět. Obhájce je však, jak je zřejmé z ustanovení § 41 odst. 4 tr. ř., do určité míry vázán přáním obviněného, zda a kdy může i okolnosti, obviněnému příznivé, v trestním řízení uvádět. Tato otázka vázanosti obhájce souvisí úzce s procesní funkcí obhájce v trestním řízení. Zásadně můžeme říci, že obhájce je vázán přáním obviněného potud, pokud se to nepřičí samotnému smyslu účasti obhájce v trestním řízení a pokud to neodporuje úkolům, které z funkce obhájce plynou.

V souvislosti s tímto ustanovením je však třeba všimnout si i toho, zda obhájce je v trestním řízení výlučně vázán svými úkoly a svou funkcí, nebo zda může — nebo dokonce musí — za určitých okolností zamlčet, nebo naopak uvádět skutečnosti, které se týkají obviněného, kterého hájil. Tato otázka je závažná i v souvislosti s tím, zda může být obhájce vyslýchán

v trestním řízení jako svědek o okolnostech, které se týkají osoby, kterou hájil.

Trestní řád nemá žádné speciální ustanovení, které by si všímalo toho, zda a jak může být obhájce v trestním řízení vyslýchán jako svědek o okolnostech, které se dověděl v souvislosti s obhajobou. Není v něm také žádné ustanovení, které by výslovně zakazovalo výslech obhájce jako svědka. Tím se náš trestní řád liší od trestních řádů svazových republik SSSR, ve kterých je většinou výslovně zakázán výslech obhájce obviněného jako svědka o trestní věci, ve které obhajoval.¹⁾

Protože otázka výslechu obhájce jako svědka je velmi důležitá — obhájce totiž může znát takové okolnosti, které nezná žádný orgán činný v trestním řízení — je třeba, abychom si jí blíže všimli. Jde o velmi závažnou otázku zajištění práva na obhajobu, protože uložíme-li obhájci povinnost svědčit v trestním řízení, může se stát, že místo ochránce obviněného se stane jeho nejnebezpečnějším nepřítelem, jedinou osobou, která by obviněného eventuálně mohla usvědčit.

Výše jsme již řekli, že trestní řád nemá žádné ustanovení, které by si všímalo otázek svědeckví obhájce. Jediné ustanovení je § 35, odst. 2 tr. ř., ve kterém se uvádí, že v hlavním líčení a ve veřejném zasedání nemůže být obhájcem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Toto ustanovení však neznamená, že by snad obhájce nemohl být v řízení proti obviněnému, kterého původně hájil, volán jako svědek, určuje pouze, že v takovém případě musí mít obviněný v hlavním líčení nebo při veřejném zasedání jiného obhájce — jde o inkompatibilitu těchto dvou funkcí.²⁾

Na jedné straně se tedy zdá, že zákon má zájem na tom, aby obhájce obviněného neuváděl nic, co je v neprospěch obviněného, na druhé straně však dovoluje, aby původní obhájce byl své funkce zproštěn a vyslýchán jako svědek.

Je třeba, abychom si všimli toho, zda obhájce ve funkci svědka musí uvádět takové okolnosti, které se mu staly známé v souvislosti s obhajobou obviněného, protože ustanovení § 35 odst. 2 tr. ř. tuto otázku neřeší. (Obhájce by totiž mohl být vyslýchán o jiných okolnostech, než které se týkají obviněného, kterého hájil, takže by nic nevypovídal v neprospěch obviněného. Může jít také o okolnosti, o kterých se obhájce dověděl jinak než při plnění funkce obhájce — např. byl svědkem události.) Dalším sou-

¹⁾ Tak článek 66 UPK RSFSR uvádí: Obhájce nemůže být vyslechnut jako svědek o okolnostech věci, které se mu staly známé v souvislosti s plněním povinností obhájce. Podobně např. i článek 66 trestně procesního kodexu Běloruské SSR, podle kterého nesmí být obhájce vyslýchán o věcech, které se dověděl od obviněného.

²⁾ Funkce svědka však není podle Komentáře k trestnímu řádu překážkou funkce obhájce např. v přípravném řízení. (Komentář, Praha 1963, str. 85.)

vislým ustanovením je ustanovení § 99 tr. ř. o zákazu výslechu. Podle tohoto ustanovení nesmí být vyslýchán jako svědek ten, kdo by svou výpověď porušil státem uloženou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, zproštěn. Toto ustanovení je možno vykládat dvojím způsobem: buď tak, že zákon má na mysli zvláštní povinnost mlčenlivosti, uloženou speciálními zákony, nebo tak, že povinností mlčenlivosti podle tohoto ustanovení je třeba rozumět i takovou povinnost, jako je povinnost uvedená v § 41 tr. ř., totiž povinnost uvádět jen okolnosti příznivé obviněnému a nikoli okolnosti jiné.

Komentář k trestnímu řádu uvádí na str. 83, že obhájce je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které mu byly svěřeny jako obhájci a i kdyby byl volán ve věci jako svědek, nesměl by být o nich vyslýchán, ledaže by byl oprávněnou osobou povinnosti mlčenlivosti zproštěn. Povinnost mlčenlivosti nemá v případě činů, ohledně kterých má oznamovací povinnost. Komentář odkazuje na ustanovení dřívějšího zákona o advokacii č. 114/1951, takže je zřejmé, že má na mysli pouze obhájce, který je advokátem. Otázku tedy pro obhájce obecně (tedy i pro obhájce, který není advokátem) neřeší a zdá se být nepochybné, že má na mysli jen advokáta, který vystupuje ve funkci obhájce. Ve výkladu k ustanovení § 99 o povinnosti mlčenlivosti obhájce nemluví, i když uvádí ve vysvětlivkách některé výslovně uvedené případy povinnosti mlčenlivosti, a to i takové, které jsou uloženy podle trestního řádu. Ve výkladu k ustanovení § 99 mluví pouze o zákazu výslechu *advokáta*.

Je zřejmé, že předpis o povinnosti mlčenlivosti, kterou má na mysli ustanovení § 99, odst. 2 tr. ř. se i v souvislosti s ustanovením odst. 3 téhož zákonného ustanovení vztahuje pouze na případy povinnosti mlčenlivosti uložené buď dalšími zákony nebo trestním řádem *výslovně*. Nelze dovozovat povinnost mlčenlivosti obhájce obecně v trestním řízení z ustanovení § 41, odst. 1 tr. ř. Trestní řád tedy nezakazuje výslech obhájce jako svědka, takže obhájce jako takový může být v trestním řízení i v řízení jiném vyslýchán jako svědek. Obecně tedy můžeme říci, že *trestní řád obhájci povinnost mlčenlivosti neukládá a dovoluje jeho výslech jako svědka za podmínek § 35, odst. 2 tr. ř.*, pokud ovšem obhájce nemá další speciálně uloženou povinnost mlčenlivosti. Tuto zvláštní povinnost mlčenlivosti má pouze ten obhájce, který je advokátem.

Jestliže připouštíme obecnou možnost výslechu obhájce jako svědka, je třeba, abychom si všimli, zda a v jakých směrech je vyloučena svědecká povinnost obhájce, který je advokátem. Z toho důvodu je třeba, abychom si všimli zákonné úpravy povinnosti mlčenlivosti advokáta.

§ 19 zák. č. 57/1963 Sb. uvádí, že advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které mu byly svěřeny při poskytování právní po-

moci, jestliže ho zastoupený tohoto závazku nezprostil. U soudu nebo u jiného orgánu může o těchto věcech vypovídat také tehdy, jestliže jej Ústředí z důležitých důvodů státního zájmu závazku mlčenlivosti zproští. Povinnosti mlčenlivosti se nemůže dovolávat, jde-li o zákonem stanovenou povinnost překazit spáchání trestného činu (§ 167 tr. zák.).

Pro řešení otázky svědecké povinnosti advokáta je třeba, abychom rozebrali smysl a význam povinnosti mlčenlivosti advokáta, dále její obsah, vznik a zánik, a vztah povinnosti mlčenlivosti k ustanovení § 167 tr. zák.³⁾

Otázka mlčenlivosti advokáta, právě tak jako mlčenlivosti obhájce v trestním řízení je jedním z „věčných“ problémů obhajoby a advokacie vůbec. Buržoasní literatura trestního procesu věnovala této otázce velkou pozornost, protože šlo o jeden ze stěžejních pilířů advokacie i pojetí obhajoby v trestním řízení. Již Hélié⁴⁾ upozorňuje na význam mlčenlivosti advokáta a zdůrazňuje, že porušení profesionálního tajemství poškozuje povolání, které je důležitou oporou společnosti, protože je zbavuje té důvěry, kterou má mít. Podobně i Mittermeier a Binding.⁵⁾

Trestní řády buržoasních států stanoví většinou povinnost mlčenlivosti jako povinnost, uloženou advokátovi v advokátním řádu,⁶⁾ jen výjimečně bývá v některých buržoasních státech stanovena tato povinnost mlčenlivosti obecně jako povinnost obhájce v trestním řízení.⁷⁾

V socialistické nauce trestního řízení je otázka mlčenlivosti obhájce a advokáta předmětem diskusí. Problémem je jak sama její existence, tak

³⁾ Článek 32 advokátního řádu RSFSR ze dne 25. 7. 1962 mluví o povinnosti mlčenlivosti pro advokáty. Podle tohoto ustanovení není advokát povinen prozradit údaje, které mu byly sděleny zmocnitelem v souvislosti s poskytováním právní pomoci v dané záležitosti. Advokát nemůže být podle sovětské úpravy vyslýchán dále jako svědek o okolnostech případu, které se dozvěděl ve spojitosti s plněním povinností obhájce v trestním řízení.

⁴⁾ Hélié F., *Traité de l'instruction criminelle*, str. 357 cit. podle Cypkin A. L. Advokatskaja tajna, Saratov 1947, str. 8 a násl. Srov. i Les Barreaux dans le monde, Paris 1959, např. str. 431, 299 aj.

⁵⁾ Binding K., *Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts*, Leipzig 1907, díl I., str. 127. Ale i v buržoasní teorii trestního procesu se vyskytují hlasy, které nesouhlasí s povinností mlčenlivosti advokáta. Tyto hlasy jsou však ojedinělé, většina kriminalistů se vyslovuje pro mlčenlivost, srov. Haferland F., *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Verteidigers*, Berlin 1929, str. 59 a násl. a literatura tamtéž uvedená.

Praktický příklad, kdy v praxi buržoazního trestního řízení nastala poprvé nutnost řešit problémy mlčenlivosti a oznamovací povinnosti se uvádí z procesu v Londýně v r. 1843 (citováno z Cypkinovy monografie). Sluha byl obviněn z vraždy svého pána, kterou zapíral. Obhájce se obrátil o radu k jednomu ze svých známých soudců (který tento případ nesoudil), který doporučil obhájci případ hájit tak, jako kdyby mu jeho klient nic neřekl, protože obhájce je vázán povinností mlčenlivosti. Zástupci tisku se však nějakým způsobem o podstatě dotazu obhájce dověděli a léta advokáta pronásledovali za to, že se snažil o zproštění člověka, o kterém věděl, že se dopustil vraždy.

⁶⁾ Německý a rakouský advokátní řád formuluje mlčenlivost jako povinnost dodržovat profesionální tajemství. Podobně je tomu i ve francouzském zákonodárství, které dokonce porušení mlčenlivosti, uložené advokátovi, stíhá jako porušení profesionálního tajemství podle čl. 378 Code pénale. (Srov. podrobnosti Crémieu L., *Traité de la profession d'avocat*, Aix-en-Provence, Paris 1939, str. 283 a násl.)

⁷⁾ Např. v předrevolučním Rusku obsahoval článek 704 zák. Ustav ugolovnogo sudoproizvodstva zákaz výsledku obhájců jako svědků.

to, co má tato povinnost mlčenlivosti vše zahrnovat.⁸⁾ Společnost má zájem na tom, aby byla zachována závažná tajemství jednotlivce, jestliže toto zachování tajemství prospívá zájmům celku. Advokátova povinnost mlčenlivosti vychází nejen ze zájmu jednotlivce, ale i ze zájmu celku. Na jedné straně je třeba, aby nebyly zveřejňovány informace, které se advokát dozví v zájmu jednotlivce a o kterých by nebylo správné zbytečně informovat širší veřejnost,⁹⁾ na druhé straně ani orgány justice ani další státní orgány nechtějí, aby určité informace, zejména z trestního řízení, i když nejsou státním ani jiným tajemstvím, byly uváděny ve známost.¹⁰⁾

Smysl povinnosti mlčenlivosti advokáta plyne jednak ze snahy chránit jednotlivce před nevhodnými zásahy do jeho práv, resp. před zveřejňováním jeho soukromých záležitostí, jednak z toho, že je zřejmé, že k řádnému výkonu činnosti advokáta je nezbytně nutné, aby advokát měl na jedné straně důvěru svého klienta a na druhé straně nebyl zbytečnými zásahy ze strany státní moci omezován při plnění svých úkolů a aby mu plnění těchto úkolů nebylo ztěžováno. Proto také je třeba mlčenlivost advokáta chápat jednak jako jeho povinnost, jednak jako jeho právo.¹¹⁾ Mlčenlivost advokáta zároveň chrání advokacii před nevhodnými zásahy orgánů státní moci a jejích jednotlivých představitelů, skýtá ochranu před neuváženými sankcemi vůči občanům a dává tak advokacii nejlepší podmínky k úspěšné činnosti. Dalším významným aspektem je i to, že povinnost mlčenlivosti slouží k tomu, aby postavení obviněného nebylo zbytečně ztěžováno, takže jde o povinnost advokáta jak vůči občanu tak vůči státu, kteří oba mají zájem na ochraně práv jednotlivce. Stát chrání práva jednotlivce potud, pokud přispívají k jeho činnosti a plnění jeho úkolů. Na úseku justice je ochrana práv jednotlivce úzce spjata se zajišťováním objektivní pravdy. Právě z důvodů řádného zjištění objektivní pravdy poskytuje stát jednotlivci takovou ochranu, která je zdánlivě v protikladu k tomuto zjišťování. Ve skutečnosti je tou nejlepší cestou, protože dává možnost řádného uplatnění práv jednotlivce proti státu a tím zamezuje nezákonnosti a bezpráví. (Srov. výklad o vztahu objektivní pravdy a zásady obhajoby, kap. I. této práce.)

Úprava povinnosti mlčenlivosti v naší advokacii prošla určitými změnami.

⁸⁾ Nejúplněji shrnuje literaturu a diskusi k těmto otázkám jak v socialistickém tak buržoazním trestním řízení kniha A. L. Cypkina Advokatskaja tajna, Saratov 1947. Některé diskuse se konaly i v souvislosti s novým advokátním řádem RSFSR v 60. letech v SSSR, jde však v podstatě o tytéž problémy, které již řeší Cypkin. Nejnověji srov. názory praktiků v článku J. Lederera Advokát — občan — společnost, Literární noviny č. 28/1964.

⁹⁾ Srov. Krpata K., Advokátova povinnost mlčenlivosti, Zprávy advokacie, září—říjen 1962, str. 248, srov. i Kubín Q., Svobodná volba advokáta a jeho povinnost mlčenlivosti, Soudce z lidu, roč. VII., č. 11, str. 160.

¹⁰⁾ Krpata v cit. článku podtrhuje i další význam tohoto ustanovení. Obviněný získává větší důvěru ke svému obhájci, o kterém ví, že má povinnost mlčenlivosti.

¹¹⁾ Srov. i Crémieu L., Traité de la profession d'avocat, Aix -en -Provence, Paris 1939, str. 286 a násled.

nami. Advokátní řád z 6. 7. 1868 č. 96 ř. z. stanovil v § 9, odst. 2, že advokát je povinen mlčenlivostí o věcech jemu svěřených. Zákon č. 114/1951 o advokacii uváděl ve svém § 17, že advokát má povinnost mlčenlivosti o věcech, které mu byly svěřeny. Naše nejnovější úprava § 19 zákona č. 57/1963 o advokacii také formulaci „skutečnosti, které byly svěřeny“ při poskytování právní pomoci přejala.

Pojem *svěřených skutečností* ve smyslu § 19 zák. č. 57/1963 Sb. správně vymezuje praxe jako věci, o nichž se advokát dozvěděl při své práci (tj. při zastupování v konkrétním případě) nebo v souvislosti s ní bez ohledu na to, zda jde o věci svěřené přímo zastoupeným či jinou osobou. Ustanovení § 19 zákona o advokacii hovoří o skutečnostech, které byly advokátovi svěřeny *při poskytování právní pomoci*. Je tedy lhostejné, kým byly advokátovi svěřeny, mohou být svěřeny odpůrcem, může jít i o takové skutečnosti, které se dověděl advokát jiným způsobem (např. z korespondence, náhodnou informací apod.)¹²⁾ při vyřizování konkrétního případu.

Ne všechny skutečnosti jsou těmi skutečnostmi, které má na mysli ustanovení § 19 zákona o advokacii. Některé skutečnosti netvoří obsah povinnosti mlčenlivosti vzhledem k malé závažnosti nebo k tomu, že jde o věci obecně známé. *Pouze ty skutečnosti, jejichž vyjádření by mohlo být považováno za porušení důvěry, jsou skutečnostmi, které má na mysli ustanovení § 19 zák. č. 57/1963¹³⁾*, a to i tehdy, jde-li o skutečnosti, jejichž vyjádření by obviněnému prospívalo.¹⁴⁾

Povinnost mlčenlivosti se vztahuje jak na věci převzaté, na které se uzavírá smlouva o poskytnutí právní pomoci, tak i na pouhou radu a na sdělení, že v určitém směru rada poskytnuta být nemůže. Povinnost mlčenlivosti tedy zahrnuje i informaci o tom, že se někdo přišel k advokátovi poradit.

Pochopitelně nelze povinnost mlčenlivosti chápat tak, že by advokát nesměl vůbec používat informaci, které od klienta obdržel. K tomu uvádí Pechan:¹⁵⁾ „Tato povinnost nemůže být chápána jako něco, co by ochromilo úspěšné zastupování. Informace advokátům podaná je předpokladem součinnosti, které je ve smyslu ustanovení § 227 osnovy o. z. třeba k hájení práv a zájmů. Je určena pro vypracování písemností pro soud, či k zaujetí stanoviska obhajoby a předpokládá se, že je k takovému použití před soudem či jiným orgánem určena. V dohodě s advokátem zastoupený má v tako-

¹²⁾ Poněkud jiná je úprava v SSSR, která je sice v různých svazových republikách odlišná, vychází však v podstatě z toho, že svěřenými věcmi jsou věci, o kterých se advokát dověděl od zastoupeného.

¹³⁾ Srov. i l. c. pozn. č. 9.

¹⁴⁾ Ustanovení § 18 zák. č. 57/1963 mluví o zachování mlčenlivosti o věcech, advokátovi svěřených, § 19 téhož zákona o skutečnostech, které mu byly svěřeny. Svěřenou věc chápe Pechan jako převzatý případ, zatímco svěřenou skutečností rozumí každou jednotlivost, spojenou s poskytováním právní pomoci. — Pechan O., Povinnost mlčenlivosti advokáta podle zák. č. 57/1963 Sb., Zprávy advokacie, říjen—prosinec 1963, str. 281 a násl.

¹⁵⁾ Článek cit. v pozn. 14, str. 282.

vých případech označit skutečnosti, kterých se povinnost mlčenlivosti týká ve vztahu advokáta k soudu či jinému orgánu, před kterým klientovy oprávněné zájmy advokát bude prosazovat. I zde platí povinnost advokáta nezhoršovat pozici svého klienta a z použití musí vyloučit skutečnosti, které by jeho pozici zhoršily.“

Povinnost mlčenlivosti zaniká zproštěním se strany zastoupeného nebo zproštěním úředním. Povinnost mlčenlivosti se pochopitelně ani nepromlčuje ani nezaniká smrtí klienta nebo zánikem zmocnění. Zproštění se strany klienta, jako důsledek toho, že chráněná osoba má možnost se svým právem disponovat, nepřináší v praxi větší problémy. Na některé dílčí problémy upozorňuje Pechan ve výše citovaném článku (str. 284). Zastoupený podle něj může zprostit advokáta povinnosti mlčenlivosti i jen k určitému úkonu, zproštění se nemusí vztahovat na všechny skutečnosti, spojené se svěřenou věcí.

Tak např. může být advokát zproštěn mlčenlivosti ohledně některých skutečností, které je třeba uvádět při jednání s protistranou nebo pro případ svědecké výpovědi. Pechan uvádí: „V případě svědecké výpovědi podle § 101 tr. ř., kdy svědek musí vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet, a tomu korespondující ustanovení § 126 osnovy navrhovaného o. s. ř. bude advokát povinen soud nebo orgán, před kterým také svědectví skládá, informovat, že zde existují skutečnosti, ohledně kterých nebyl zproštěn mlčenlivosti, ale tyto skutečnosti neuvádět. Byl vysloven názor, že v případě svědecké výpovědi takové obsahové částečné zproštění mlčenlivosti není s ohledem na výslovný požadavek zákona „nic nezamlčet“ možné. S touto povinností se však advokát vypořádá oznámením, že zde existují skutečnosti, ohledně kterých zůstává povinností mlčenlivosti vázán. Bude na soudu, jak bude takovéto svědectví na základě volného hodnocení důkazů hodnotit. Byl-li nahoře vysloven známý názor, že polopravda je horší než lež, pak v této souvislosti nutno upřesnit, že jen tehdy, když je vydávána za pravdu celou.“

K dalším problémům zproštění uvádí Pechan:

„Konečně povinnosti mlčenlivosti může být advokát zproštěn Ústředím čs. advokacie. Toto zproštění se však může týkat jen určitého úkonu. Zákon výslovně uvádí, že se tak může stát pro výpověď před soudem nebo u jiného orgánu.

Pod pojmem jiný orgán není možno rozumět jen orgán státní správy, nýbrž i orgán společenský (ROH apod.). Důvodem pro takové zproštění však musí být pouze důležitý státní zájem. Použijeme-li pro výklad tohoto pojmu určité analogie s § 89 odst. 10 tr. z., pak k zproštění Ústředím může dojít jen v případě, kdyby výpověď bylo třeba učinit v důležitém zájmu republiky, zejména v zájmu politickém, vojenském, nebo hospodářském a okolnosti tohoto zájmu by neměly zůstat těmto orgánům zatajeny. *Nelze tedy kupříkladu ztotožnit tento zájem se zájmem na pouhém zjištění pravdy v soudním řízení.*“ (Podtrženo D. C.)

V současné době se diskutuje v praxi otázka povinnosti mlčenlivosti advokáta vůči orgánům advokacie. Praxe někdy vychází z názoru, že povinnost mlčenlivosti je prolomena vůči vedoucímu advokátní poradny, který je podle § 9 písm. b zák. č. 57/1963 Sb. pověřen kontrolou úrovně práce advokáta.¹⁶⁾

¹⁶⁾ Pechan dokonce v cit. článku na str. 285 uvádí, že povinnost mlčenlivosti je také prolomena v kárném řízení, takže se advokát nemůže dovolávat zákonem uložené mlčenlivosti v řízení podle

Domnívám se, že názor praxe na prolomení povinnosti mlčenlivosti vůči orgánům advokacie je mylný. Advokáti někdy argumentují i tím, že v zásadě má být výkon právní pomoci kolektivní, přičemž se odvolávají na zrušený organizační řád advokátních poraden. Tento organizační řád skutečně mluvil o kolektivním projednávání právních problémů. Kolektivní projednávání těchto problémů však nelze ztotožnit s projednáváním konkrétního případu. Dokud si klient sám volí advokáta, znamená to, že si vybírá osobu, které se chce svěřit (i v případě substituce je pochopitelně třeba klientův souhlas, lépe řečeno, klient může projevit nesouhlas s osobou substituta). Vedoucí advokátní poradny řídí úroveň právní pomoci, řídí tedy činnost poradny obecně, z odborného i politického hlediska, nemůže však nařizovat v konkrétním případě advokátovi postup.

Problematická je otázka kárného řízení. Zásadně se domnívám, že pouze závažné chyby stylu práce advokáta (nepřipravenost, neúčast při jednání, závažné porušení jeho povinností atd.) mohou být důvodem kárného řízení. K zjištění těchto chyb není třeba, aby advokát porušil svou povinnost mlčenlivosti. Jestliže si stěžuje na advokátův postup sám klient, je zřejmé, že si přeje, aby okolnosti případu byly projednány, a proto informuje i orgány advokacie o těch skutečnostech, ohledně kterých má jeho advokát jinak povinnost mlčenlivosti. Jestliže však klient orgány advokacie o těchto skutečnostech informovat nehodlá, nemůže advokát sám tuto mlčenlivost porušit, protože je vázán i tehdy, kdyby toto mlčení bylo v jeho neprospěch. V takovém případě ovšem není možné kárné řízení konat pro nedostatek možností zjistit objektivní pravdu.

Pechan správně na str. 286 citovaného článku uvádí, že povinnost mlčenlivosti není omezena ani vůči ministru spravedlnosti (pochopitelně ani vůči ministerstvu), protože dohled ministra spravedlnosti podle § 33 zákona o advokacii není zaměřen na konkrétní výkon právní moci ve smyslu ustanovení § 3 tohoto zákona, nýbrž na činnost advokacie ve smyslu ustanovení § 7 a § 12 zák. č. 57/1963 Sb. Je proto třeba zachovat povinnost mlčenlivosti vůči všem orgánům, které dozírají nad činností advokacie.

V konkrétní činnosti obhájce hraje povinnost mlčenlivosti důležitou roli i při jednání se společenskou organizací. K jednání se společenskou organizací, která by přicházela v úvahu pro nabídnutí záruky nebo vyslání společenského obhájce potřebuje obhájce výslovný souhlas obviněného, protože by mohlo jít o porušení povinnosti mlčenlivosti v případech, kdy si obviněný přeje, aby na jeho pracovišti nebylo známo, že se proti němu vede trestní řízení.

Povinnost mlčenlivosti advokáta je prolomena jeho povinností překazít trestný čin. Současná úprava prolomení mlčenlivosti advokáta prošla určitým vývojem. Podle § 17 zák. č. 114/1951 Sb. se nemohl advokát dovolávat povinnosti mlčenlivosti, byl-li podle ustanovení § 165, odst. 2 tr. zák. povinen oznámit trestný čin, jehož se má výpověď týkat. Podle tohoto

§ 31 zák. č. 57/1963 Sb. Podle jeho názoru nejde o situaci stejnou jako je situace podle § 99 odst. 2 tr. ř. zejména také proto, že v kárném řízení zájmy klienta nejsou ohroženy a důsledné provedení kárného řízení umožňuje plnění úkolů advokacie.

ustanovení byl advokát povinen oznámit trestný čin v těch případech, kdy měly oznamovací povinnost osoby blízké pachateli. Šlo o případy, kdy se chystal, případně byl již spáchán trestný čin velezrady, záškodnictví, sabotáže nebo vyzvědačství. Trestné bylo neoznámení trestného činu, o kterém se pachatel dověděl ve stadiu přípravy pokusu, při jeho spáchání nebo po něm.

Prolomení povinnosti mlčenlivosti podle nové úpravy § 19 zák. č. 57/1963 je poněkud jiné. Podle tohoto ustanovení (§ 19, odst. 1) se advokát nemůže povinnosti mlčenlivosti dovolávat, jde-li o zákonem stanovenou povinnost překazit spáchání trestného činu. Otázka této nové formulace byla předmětem mnoha diskusí, které bohužel nebyly publikovány v době, kdy se měnila zákonná úprava. Rozbor nové úpravy nalézáme až ve Zprávách advokacie, říjen–prosinec 1963 v článku O. Pechana, Povinnost mlčenlivosti advokáta podle zákona č. 57/1963 Sb. (str. 281 citovaného časopisu) a v článku F. Pohanky-M. Skalníka, Nepřekážení a neoznámení trestného činu a povinnost mlčenlivosti, uložená pracovníku advokacie (str. 286 a násl. cit. časopisu).

V této práci si chci blíže všimnout otázky povinnosti mlčenlivosti a překážení trestného činu podle § 167 tr. zák., tak jak tato povinnost plyne z ustanovení § 19 zákona o advokacii pro pracovníky advokacie. První otázkou, kterou je třeba se zabývat, je to, zda i dřívější úprava dávala advokátovi povinnost překazit trestný čin. Nynější úpravu považují někteří praktici za krok vpřed, protože se domnívají, že jde o širší ochranu práv obviněného. Podle jejich názoru dávala dřívější úprava zákona č. 114/1951 jednak advokátovi poměrně širokou oznamovací povinnost o dokonaném deliktu, jednak prý pro něj samozřejmě plynula ze zákona stejná povinnost překazit trestný čin jako pro každého jiného občana, takže tato povinnost překazit, která je stanovena v novém zákoně o advokacii, není ničím novým, jde pouze o výslovnou formulaci dřívější povinnosti, uložené každému občanu. Domnívám se, že jde o omyl. Zákon č. 114/1951 výslovně mluvil jen o oznamovací povinnosti. § 165 tr. zák. dopadal jak na trestné činy nedokonané — tedy na takové, které lze oznámením překazit — tak na trestné činy dokonané, kde překážení v úvahu nepřicházelo. Zákon zřejmě vycházel z toho, že je třeba zamezit dokonání nejzávažnějších deliktů a považoval za dostačující, jestliže advokát oznámil zvláště závažný nedokonaný delikt.

Problematické je, zda advokát měl podle dřívější úpravy stejnou povinnost překazit trestný čin jako každý občan, jestliže zákon o advokacii je v poměru k trestnímu zákonu *lex specialis*. Tato povinnost byla zřejmě modifikována tak, že obecná povinnost každého občana překazit trestný čin nesměla u advokáta porušit jeho povinnost mlčenlivosti podle § 17 zák. č. 114/1951. Povinnost překazit trestný čin je obecnou povinností, způsob

✓ překažení je však modifikován ustanovením o mlčenlivosti. Musil tedy advokát překazít trestný čin za platnosti zákona č. 114/1951 Sb. jiným způsobem než takovým, kterým by porušil povinnost mlčenlivosti uloženou mu zákonem o advokacii.

Dřívější úprava mlčenlivosti byla tedy — pokud jde o povinnost překazít trestný čin — podle mého názoru odlišná od nynější úpravy, protože povinnost mlčenlivosti advokáta modifikovala povinnosti advokáta-občana, zejména povinnost překazít a oznámit trestný čin.

X Nynější úprava je poněkud odlišná. Zatímco dříve byla povinnost překazít trestný čin modifikována advokátovou povinností mlčenlivosti, dnešní ustanovení § 19 zák. 57/1963 Sb. nemodifikuje ustanovení § 167 tr. zák., naopak, mlčenlivost advokáta je prolomena povinností uloženou všem občanům v § 167 tr. zák. Zákon o advokacii svou nynější úpravou vylučuje pro pracovníky advokacie trestnost podle ustanovení § 168 tr. zák. Nepřichází proto v žádném případě u advokáta povinnost oznámit trestný čin, takže advokát nemůže být v žádném případě vyslýchán jako svědek o trestném činu, který již byl spáchán. Je plně vázán povinností mlčenlivosti, a to i v případě těch deliktů, na které se vztahuje oznamovací povinnost osob blízkých. Zákon tedy považuje za daleko významnější zachování důvěry klienta vůči advokátovi než zájem státu na potrestání již spáchaného deliktu. Zájem státu na důvěře v advokacii je tedy silnější než zájem na postižení pachatele takového činu, jehož následek již nemůže být napraven.

Na druhé straně však zákon č. 57/1963 Sb. dává advokátovi širší povinnost překazít trestný čin než mají osoby blízké pachateli. Advokát má stejnou povinnost překazít trestný čin jako kterýkoli občan. Sporné je, je-li tato povinnost překazít trestný čin nějak modifikována povinností mlčenlivosti, kterou má advokát podle ustanovení § 19 zákona o advokacii. Další spornou otázkou je, zda má advokát v těch případech, kdy je povinen trestný čin překazít, také povinnost vypovídat jako svědek. Tyto otázky nejsou v literatuře jednoznačně řešeny. Běžně se např. spojuje povinnost překazít trestný čin s povinností občana, aby v těchto případech svědčil.

U povinnosti překazít trestný čin můžeme rozeznávat dva případy. V prvním případě se jedná přímo o čin klienta, v druhém případě klient sám již svůj čin dokonál, ale od klienta se advokát dozví o nedokonaném deliktu jiného pachatele, takže zde má advokát opět povinnost překazít spáchání trestného činu. V konkrétním případě se advokát dověděl, že jeho klient opravil lampu vysílačky cizího špióna, který se zdržuje na našem území a sbírá špionážní zprávy. Klient se dopustil dokonané pomoci, na kterou se nevztahuje advokátova oznamovací povinnost. Nastává však povinnost překazít činnost špióna.

✓ Při rozboru otázky, zda advokát má nějakou speciální povinnost překazít

trestný čin, nám může být vodítkem pouze znění zákona o advokacii a rozbor smyslu tohoto ustanovení. Současná zákonná úprava je velmi nejasná. Není ani zřejmé, co mělo být smyslem tohoto ustanovení. Při porovnání dřívější úpravy povinnosti mlčenlivosti s úpravou dnešní se však zdá, že zatímco dřívější úprava modifikovala obecnou povinnost každého občana překazit trestný čin tím, že v případě, kdy byl povinen překazit trestný čin advokát, nesměl při tomto překažení porušit povinnost mlčenlivosti, je základem dnešní úpravy situace opačná: povinnost mlčenlivosti advokáta je prolomena jeho povinností překazit trestný čin, takže v případech, kdy dochází ke kolisi povinnosti překazit trestný čin a povinnosti mlčenlivosti, je rozhodující povinností advokáta jako občana překažení trestného činu. Povinnost mlčenlivosti zaniká.

Je ovšem třeba vyřešit problém, zda přece jen sám smysl povinnosti mlčenlivosti přes její prolomení neznamená, že je advokát v odlišné situaci než ostatní občané, kteří mají také povinnost překazit trestný čin. Pohanka a Skalník uvádějí (ve výše citovaném článku na str. 266), že tyto odchylky od obecné povinnosti překazit trestný čin skutečně existují. Přicházejí pro pracovníky advokacie v úvahu tehdy, jestliže překažení je spojeno s prozrazením skutečností, které byly pracovníkovi advokacie svěřeny při poskytování právní pomoci. Podle Pohanky a Skalníka srovnání ustanovení § 167 tr. zák. ukazuje, že povinnost pracovníků advokacie překazit trestný čin je užší, nežli obecná povinnost, uložená ostatním občanům. Výslovně uvádějí: „Podle § 167 odst. 1 tr. zák. je ten, kdo se hodnověrným způsobem doví, že jiný připravuje nebo páchá trestný čin v tomto ustanovení uvedený, povinen spáchání nebo dokončení takového trestného činu překazit. Spácháním je tu třeba rozumět naplnění znaků toho kterého trestného činu, tj. časový úsek do dokonání činu. Zvláštní povinnost překažení dokončení trestného činu je stanovena pro ty případy, kde dokonání a dokončení trestného činu nespadá do jednoho časového okamžiku. Typicky vzniká tato situace u trestných činů trvajících, u nichž trestný čin je dokonán již způsobením protiprávního stavu, kdežto dokončen je teprve tehdy, když tento protiprávní stav je odstraněn, a u trestných činů pokračovacích, u nichž trestný čin je dokonán, jakmile jsou při prvním útoku naplněny všechny jeho zákonné znaky, kdežto dokončen je teprve ukončením posledního útoku. Dokonání a dokončení trestného činu nemusí však být časově shodné i u některých jiných trestných činů, např. u trestného činu znásilnění podle § 241 tr. zák., který je dokonán jakmile pachatel donutí násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí ženu k souloži, resp. zneužije k takovému činu její bezbrannosti, kdežto dokončen je teprve ukončením pohlavního styku. Ve všech těchto případech obecná povinnost k překažení trestného činu trvá i po spáchání, tj. dokonání činu až do okamžiku, kdy čin je dokončen.“

Autoři nadhazují důležitý problém trvání povinnosti překazit trestný čin. Jejich závěry však nejsou podle mého názoru zcela nepochybné. Uvádějí dále: „Naproti tomu pracovníkům advokacie je se zřetelem ke znění § 19 odst. 1 zák. č. 57/1963 Sb. z eventualit uvedených v § 167 odst. 1 tr. zák. (tj. povinnost překazit spáchání trestného činu na jedné straně a povinnost překazit dokončení trestného činu na druhé straně) uložena pouze povinnost překazit spáchání trestného činu. Pro případy, v nichž by pracovník advokacie mohl překazit trestný čin teprve v časovém rozmezí mezi jeho dokonáním a dokončením, není stanovena výjimka z povinnosti zachovávat mlčenlivost o svěřených skutečnostech, takže v těchto případech pracovník advokacie nejen že není povinen, ale není ani oprávněn překažením trestného činu tuto povinnost mlčenlivosti porušit.“

Podle názoru ss. Pohanky a Skalníka je tedy povinnost překazit trestný čin u pracovníků advokacie omezena na stadium do dokonání trestného činu. Svůj názor odůvodňují autoři tak, že překažení takových činů by bylo fakticky spojeno i s oznámením trestného činu, což by bylo podle nich v rozporu s celkovým pojetím ustanovení zákona o advokacii a o povinnosti mlčenlivosti. Jestliže advokát oznamovací povinnost nemá, není možné překazit podle nich trestný čin oznámením.

Pohanka a Skalník upozorňují na závažný problém prostředků, kterých může advokát použít k překažení. V mnoha případech by skutečně bylo překažení nutně spjato s oznámením trestného činu, protože oznámení trestného činu je jednou z forem překažení a mnohdy i formou jediné možnou. Domnívám se, že zákonná úprava v zákoně o advokacii je velmi nejasná. Z toho však, co jsem uvedla již výše, se zdá, že povinnost mlčenlivosti platí jen potud, pokud neplatí povinnost delikt překazit. Domnívám se, že zákonné ustanovení o povinnosti mlčenlivosti bylo upraveno tímto způsobem na základě snahy překazit možné trestné činy a že povinnost mlčenlivosti byla formulována výše uvedeným způsobem proto, že stát má menší zájem na postihu deliktů, jejichž následky již nelze odstranit, než na důvěře klienta vůči advokátovi. Zájem státu na tom, aby bylo zabráněno některým deliktům je však silnější a proto i tam, kde je překažení spojené s oznámením, resp. kde je oznámení formou překažení trestného činu, nastupuje advokátova povinnost překazit delikt, a to i oznámením. (Typické je i srovnání s dřívější úpravou.)

Můžeme tedy uvažovat i o tom, že překažení trestného činu by mohl advokát zásadně provést oznámením trestného činu. Tím ovšem znamená nynější úprava menší ochranu klienta, než úprava dřívější. Pohanka a Skalník docházejí k závěru, že překažení trestného činu (a to i dalšího pachatele, o kterém se dověděl od klienta), ke kterému je advokát povinen, je třeba provést jiným způsobem, než oznámením trestného činu. Podle jejich názoru by se tak advokát dostal do kolise se svými povinnostmi.

Pochybné je, zda můžeme na advokátovi požadovat, aby tuto kolisi řešil tak, že by překazil trestný čin (ať již svého klienta nebo pachatele dalšího) jiným způsobem, než oznámením tam, kde to je možné; tj. zda snad z povinnosti mlčenlivosti nevyplývá pro advokáta povinnost překazit trestný čin zvláštním způsobem tak, aby nebyly porušeny zásady výkonu advokacie. Pohanka a Skalník se snaží tento problém řešit tak, že konstruují zvláštní povinnost pracovníka advokacie, aby tak předešli možným kolisím. „Pracovník advokacie však není vázán jen trestněprávními normami, nýbrž se musí při své činnosti řídit — a to v první řadě — také zásadami pro výkon advokacie. Jestliže jsme v dosavadních úvahách přiznávali trestněprávním povinnostem funkci určující a povinnostem vyplývajícím ze zásad pro výkon advokacie převážně jen funkci omezující, chceme na závěr postupovat obráceně a vycházet jako ze základu z povinností, které jsou pracovníkům advokacie uloženy pro výkon jejich povolání. Tento pohled také více odpovídá každodenní praxi, neboť pro každého advokáta či jiného pracovníka musí být určující a nejdůležitější zásada pro výkon advokacie a při jejich aplikaci musí jen dbát na to, aby splnil také povinnosti uložené mu trestním zákonem. Obrazně řečeno, dosavadní úvahy byly vedeny z pozice soudu uvažujícího o tom, zda se pracovník advokacie nedopustil nepřekážení (event. neoznámení) trestného činu, kdežto následující úvahy jsou vedeny z hlediska orgánu zkoumajícího (např. v kárném řízení) zda pracovník advokacie neporušil povinnost svého povolání.

Advokát (a obdobně i jiný pracovník advokacie) je povinen poskytovat klientovi právní pomoc (§ 3, odst. zák. č. 57/1963 Sb.), tj. musí mu být svou činností zásadně prospěšným a nesmí učinit nic, co by bylo v jeho neprospěch. Vztah mezi advokátem a klientem musí být založen na důvěře klienta v advokáta, přičemž advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, které mu byly při poskytování právní pomoci svěřeny (§ 19 odst. 1 cit. zákona).

Tyto zásady musí mít pracovník advokacie na zřeteli i tehdy, má-li v souvislosti se skutečnostmi, které mu byly při výkonu právní pomoci svěřeny, povinnost překazit trestný čin. Každý jiný občan může zásadně k překažení trestného činu použít libovolného prostředku, jen když jde o prostředek k danému účelu dostatečně účinný. Naproti tomu pracovník advokacie musí podle našeho názoru i při překažení trestného činu postupovat takovým způsobem, aby se *pokud možno* nedostal do rozporu se zásadami, případně aby se těchto zásad dotkl jen v míře co nejmenší.

Jestliže se například advokát při poskytování právní pomoci doví o trestném činu, který je povinen překazit, a toto překažení lze provést buď způsobem, jenž je spojen s prozrazením svěřených skutečností nebo způsobem, při němž k tomuto prozrazení nedojde, bude jeho povinností použít druhého z těchto způsobů. Přitom i tam, kde lze trestný čin překazit bez

prozrazení svěřených skutečností, je možná další diferenciacie, když je někdy možno trestný čin překazit vůbec bez újmy zásad pro výkon advokacie (např. psychickým působením na klienta, aby upustil od další trestné činnosti), kdežto jindy bude dotčena přinejmenším důvěra klienta v advokáta (např. při překažení trestného činu fyzickým zásahem proti klientovi).“

S názorem uvedeným v citovaném článku je možno souhlasit. Zásadně je třeba volit pokud možno jiný způsob překažení než je oznámení, tak aby nebezpečí trestního stíhání a ztráty důvěry v advokacii bylo pro klienta minimální. Nemůžeme však žádat na pracovníku advokacie výlučně jen to, aby trestný čin překazil jinak než oznámením, jestliže jiný způsob překažení není možný. Znovu opakuji, že — podle mého názoru — je povinnost mlčenlivosti modifikována povinností překazit trestný čin a jen ze smyslu ustanovení o úkolech advokacie můžeme dovozovat nutnost vystříhat se — pokud je to vůbec možné — uvedení klienta do nebezpečí trestního stíhání. Zásadně však nelze říci, že by povinnost mlčenlivosti vylučovala v jednotlivých případech to, aby k překažení došlo i oznámením, jestliže advokát jiným způsobem trestný čin překazit nemůže.

S otázkou překažení trestného činu souvisí problém, zda je advokát povinen vypovídat v případech, kde má povinnost překazit trestný čin, jako svědek. Při rozboru této otázky je třeba vyjít ze smyslu prolomení advokátovy mlčenlivosti. Základním důvodem toho, že mlčenlivost advokáta je prolomena povinností překazit trestný čin, je podle mého názoru ochrana společnosti před hrozícími útoky, nikoli však snaha usvědčit pachatele trestného činu. Povinnost usvědčit pachatele činu — a tedy vypovídat jako svědek v trestním řízení — je dána zřejmě jen v těch případech, kde existuje podle zákona obecná povinnost oznámit trestný čin. Tuto povinnost nemůžeme ztotožňovat s oznámením jako formou překažení trestného činu. Povinnost svědčit přichází tam, kde existuje povinnost širší než zabránit *spáchání* trestného činu, totiž při povinnosti *oznámit* pachatele trestného činu. Smyslem povinnosti oznámit trestný čin již spáchaný je zabezpečit postih pachatele. Není tedy smyslem této povinnosti jen ochrana společnosti před trestnými činy ještě nespáchanými, jako je tomu u povinnosti překazit trestný čin. Je tedy zřejmé, že oznamovací povinnost úzce souvisí s povinností v těchto případech také svědčit v trestním řízení;¹⁷⁾ tato souvislost tu však není v případech povinnosti překazit trestný čin. Nemůžeme tedy podle mého názoru ztotožňovat povinnost advokáta překazit trestný čin podle § 167 tr. zák. s jeho povinností svědčit, a můžeme proto dovést, že advokát nemá v těchto případech svědeckou povinnost, a nemůže být tedy jako svědek vyslýchán. Základním smyslem prolomení

¹⁷⁾ K tomu srov. i Komentář k ustanovení § 100 tr. ř., kde se uvádí, že odepření výpovědi není možné v případech činů, které jsou vyjmenovány v § 168 odst. 2 tr. zák. Komentář k trestnímu řádu, Praha 1963, str. 178.

povinnosti mlčenlivosti je ochrana společnosti před trestnými činy, nikoli zájem na postihu jejich pachatelů. Povinností advokáta je trestný čin překazít, nikoliv usvědčit jeho pachatele. Tedy i tam, kde je formou překažení trestného činu jeho oznámení, není advokát povinen svědčit. (Oznámení trestného činu přichází ostatně v úvahu před zahájením trestního řízení, advokát není vyslýchán jako svědek. Jde o běžné oznámení, nikoliv o svědeckou výpověď.)

Závěrem této partie je třeba říci, že současná právní úprava v mnoha případech popírá ty principy, které vedly k stanovení povinnosti mlčenlivosti. Tím, že je tato úprava zároveň nejasná, dovoluje nejružnější výklady, které v praxi nepřispívají k dodržování socialistické zákonnosti. Tato nejasnost zřejmě plyne i z neujasněnosti toho, co vlastně je smyslem povinnosti mlčenlivosti advokáta.

Tím, že advokát má poměrně širokou povinnost překazít trestný čin, odstraňuje se výhoda, kterou je pro klienta to, že advokát není povinen oznámit jeho trestný čin. Vztah mezi povinností překazít trestný čin a mezi tím, že advokát nemá oznamovací povinnost, je velmi nesouměrný, rozhodně by bývalo vhodnější dát advokátovi takovou oznamovací povinnost jako měl dříve a jen ohledně těchto deliktů stanovit jeho povinnost překazít trestné činy. Závažné je, že obhájce, který není advokátem, může být zásadně jako svědek vyslýchán proti svému klientovi, protože má nejen obecnou povinnost překazít trestný čin jako každý občan, ale také stejnou povinnost oznamovací. Povinnost mlčenlivosti je však svou povahou imanentní pro podstatu obhajoby a bylo by proto vhodné, aby bylo v trestním řádu takové ustanovení, které by obecně stanovilo zákaz výsledku obhájce tak, jako je tomu v SSSR. Toto ustanovení by se mělo vztahovat na obhájce bez ohledu na to, je-li jím advokát nebo osoba jiná.

Zájmy ochrany práv občana v trestním řízení vyžadují, aby obhájce byl osobou, vůči které může obviněný mít co největší důvěru, tak aby obhájce byl skutečně právním pomocníkem obviněného.

§ 2. PRÁVA OBHÁJCE

V buržoasním trestním řízení bývají práva obhájce často formulována jako právo a) naslouchati před soudem, tj. seznámit se s tím, co se týče obvinění, b) býti slyšen před soudem, tj. možnost účinně hájit proti obvinění.¹⁾ Je zřejmé, že tato práva platí pro každý proces, založený na obžalovací zásadě, protože vycházejí z principu soupeření stran, bez ohledu na to, jaké je třídní východisko trestního práva hmotného. Tato práva formu-

¹⁾ Srov. k tomu Vargha, Die Verteidigung in Strafsachen, Wien 1879, str. 275 a násl.

lovaná jako právo býti slyšen soudem a také před soudem naslouchati, je možno chápat jako právo účastnit se aktivně hlavního líčení, zejména dokazování. V přípravném řízení se práva stran uplatňují jiným způsobem než v řízení před soudem. Avšak i zde je možno formulovat práva obhájce jako právo seznamovat se s tím, co se týká obvinění i jako právo hájit účinně obviněného proti tomuto obvinění. Nejdůležitější práva obhajoby obecně se tedy týkají možnosti, aby se obhájce s obviněním seznámil a mohl účinně proti němu obviněného ochránit. Zvláště v případech, kdy je obviněný ve vazbě, jsou práva obhájce důležitou zárukou uplatnění práv obviněného.

Nejdůležitějším z těchto práv obhájce je jeho právo

1. *stýkat se s obviněným, nahlížet do spisů a účastnit se úkonů trestního řízení.*

Toto důležité právo je zároveň odrazem povinnosti obhájce poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc. Je pochopitelné, že obhájce se může zcela volně stýkat s obviněným, který není ve vazbě.

S obviněným, který je ve vazbě, má obhájce právo hovořit bez přítomnosti třetí osoby (tedy i bez přítomnosti orgánu ostrahy). Je-li však důvodem vazby obava, že obviněný bude mařit vyšetřování (§ 67 písm. b tr. ř.), a nepřikročilo-li se dosud k seznamování s výsledky vyšetřování, je k rozmluvě bez přítomnosti třetí osoby třeba souhlasu vyšetřovatele. Ve svém článku „Obhájce v novém trestním řádu“²⁾ upozorňuje správně s. Štěpán na to, že toto právo je uvedeno v § 33 tr. ř. jako právo obviněného, nejen jako právo obhájce. Je tedy zřejmé, že hovořit s obviněným bez přítomnosti třetí osoby je nejen právem obhájce, ale i jeho důležitou povinností. Je jasné, že toto právo uplatnit a tuto povinnost splnit je možné jen tehdy, jsou-li k tomu dány obviněnému a obhájci všechny podmínky. Je proto třeba, aby byl ponechán s obviněným dostatečně dlouhou dobu o samotě, nelze ho ani vyrušovat, ani tuto dobu zkracovat bez jejich souhlasu. V některých případech se stávalo, že orgány vyšetřování samy od sebe tuto možnost obhájci nedávaly a obhájce o ni nežádal. V takovém případě může dojít k závažnému zkrácení práv obviněného, zejména jeho práva na obhajobu vůbec, protože obviněný se nemůže obhájci svěřit a zeptat se ho na věci, které ho zajímají. Hovořit s obviněným bez přítomnosti třetích osob je však i povinností obhájce a je proto třeba, aby toto právo na rozhovor uplatňoval i tehdy, když obviněný o to sám nežádá a když případně vyšetřovací orgány mu tyto možnosti samy nedají.

§ 65 tr. ř. dává obviněnému a jeho obhájci právo nahlížet do spisů

²⁾ Socialistická zákonnost č. 9/1962, str. 533 a násl., nejnověji též autor, Socialistická zákonnost č. 9/1965, str. 21.

(s výjimkou protokolu o hlasování) a činit si z těchto spisů výpisky a poznámky. Podle odstavce 2 téhož zákonného ustanovení může v přípravném řízení prokurátor, vyšetřovatel nebo vyhledávací orgán nahlédnutí do spisů ze závažných důvodů odepřít. Toto omezení se nevztahuje na obviněného a obhájce, přikročilo-li se již k seznamování obviněného s výsledky vyšetřování nebo vyhledávání.

Toto právo obhájci vždy ve všech případech nedovedou náležitě využít. I když se v nynější době již v menší míře vyskytují případy špatného seznámení se spisem, bývá obhajoba v přípravném řízení méně intenzivní než v řízení před soudem, právě proto, že obhájci náležitě nevyužívají možnosti seznámit se s případem dříve než při seznamování s výsledky vyšetřování nebo vyhledávání.

Účast obhájce na úkonech trestního řízení je jednak pasivní — obhájce se jich může účastnit, jednak zároveň aktivní, protože může během těchto úkonů klást otázky a případně vyjadřovat své stanovisko k tomu, co se projednává.

Zásadně můžeme říci, že obhájce se může účastnit všech úkonů, ve kterých obviněný vystupuje jako strana. Je tedy zřejmé, že se může účastnit všech úkonů před soudem (s jedinou výjimkou úkonů, které koná dožádaný soud). V řízení před soudem má obhájce i další důležitá práva. Může klást vyslychaným osobám otázky, dávat návrhy, týkající se prováděného úkonu a vyjadřovat své stanovisko. Nejdůležitějším vyjádřením stanoviska obhájce před soudem je jeho závěrečná řeč v hlavním líčení.

Náš trestní řád zejména nyní po novelizaci podstatně rozšířil práva obhájce při účasti na úkonech přípravného řízení.³⁾ Účast obhájce při úkonech přípravného řízení je upravena ve významném ustanovení § 165, odst. 1 tr. ř. Obhájce je již od vznesení obvinění oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech. Může obviněnému i jiným vyslychaným klást otázky.

S účastí na úkonech a s právem klást vyslychaným osobám otázky, souvisí i další právo obhájce, totiž

2. právo vyjadřovat svá stanoviska, podávat za obviněného žádosti, opravné prostředky a návrhy.

Toto právo se týká všech stadií trestního řízení. Obhájce může vyjadřovat svá stanoviska k úkonům, přičemž se toto právo vztahuje nejen na úkony, kterých se obhájce účastnil, ale i na ty úkony, jimž přítomen nebyl.

Instrukce Ústředí československé advokacie dávají advokátům směrnici, aby se se svými klienty stýkali v místnostech advokátní poradny, tj. neposkytovali jim rady jinde, zejména ne ve svém bytě. To pochopitelně platí i pro činnost advokáta jako

³⁾ Protože tyto otázky byly velmi podrobně rozebrány s. Stěpanem v jeho člancích, zejm. cit. v pozn. 2, odkazují v podrobnostech na tohoto autora.

obhájce v trestním řízení. Analogicky je možno dovodit, že i v případech, kdy obhájcem je důstojník v činné službě, je nejvhodnější, aby se s obviněným stýkal ve své úřední místnosti. Ale ve všech případech, kde jedná obhájce s obviněným jako jeho obhájce (a to i v případech, kde jedná proti instrukci ÚČSA mimo místnost advokátní poradny) trvají jeho práva a povinnosti vůči obviněnému, nic se nemění na jeho procesní funkci, na jeho úkolech ani na jeho právech a povinnostech.

✓ S právem účasti obhájce při úkonech trestního řízení souvisí jeho možnost vyjadřovat se ke skutečnostem, které se kladou obviněnému za vinu. V §41 tr. ř. se sice výslovně neuvádí, že by se mohl obhájce přímo vyjadřovat k jednotlivým skutečnostem, ale již úvodem jsme řekli, že práva a povinnosti obhájce je třeba dovozovat i z dalších ustanovení trestního řádu, protože § 41 tr. ř. vymezuje práva a povinnosti obhájce pouze demonstrativně. Právo obhájce vyjadřovat se ke skutečnostem, které se obviněnému kladou za vinu, vyplývá z ustanovení § 33, odst. 1 tr. ř. Jde o právo obviněného jako strany, které tedy může uplatňovat i obhájce. *hisl* Toto právo nebylo dříve formulováno v teorii jako samostatné právo. Vyjádření ke skutečnostem se však od návrhů, žádostí a opravných prostředků liší. Jde o výklad určitých skutečností, které se obviněnému kladou za vinu. (Může jít např. o hodnocení důkazů, o výklad právních otázek apod.) Tato vyjádření se mohou týkat nejrůznějších otázek (např. hodnocení právní stránky činu, námitek proti formulacím rozhodnutí, např. usnesení o vznesení obvinění apod.).

Obhájci si většinou zejména právnícké argumenty nechávají až do závěrečné řeči v hlavním líčení. Je však správné, aby vystupovali ve prospěch obviněného již dříve tak, aby obviněný nemusel být případně vůbec postaven před soud. Závěrečná řeč v hlavním líčení je vyjádřením obhájce ke skutečnostem, které se obviněnému kladou za vinu. Takové vyjádření je však možné učinit kdykoli dříve, zejména v průběhu přípravného řízení, ještě před skončením vyšetřování. Podávat vyjádření za obviněného je totiž nejen právem, ale zároveň i povinností obhájce, protože práva obviněného musí být uplatňována včas a účelně.

✓ Obhájce je dále oprávněn podávat za obviněného žádosti, návrhy a opravné prostředky. Opravné prostředky podává jménem obviněného, nikoli jménem svým, právě tak jako návrhy a žádosti. Tato práva může obhájce vykonávat i proti vůli obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost byla omezena.⁴⁾ V praxi se vyskytly případy, kdy obhájci těchto obviněných v případech, kdy podávali návrhy, žádosti a opravné prostředky proti vůli takového obviněného, vystupovali vlastním jménem a návrhy také vlastním

⁴⁾ V tom případě nepotřebuje ani souhlas zákonného zástupce obviněného, protože jde o práva uplatňovaná ve prospěch obviněného, která nemůže zákonný zástupce nijak omezovat.

jménem podávali. Obhájce však nemůže práva obviněného uplatňovat za něho svým vlastním jménem.⁵⁾

Pokud jde o práva obhájce podávat návrhy a žádosti, nevznikají prakticky téměř žádné problémy. V praxi se někdy objevují spory o to, zda obhájce může důkazní návrhy pouze činit, nebo zda by mohl i důkazy „obstarávat“, čímž praxe myslí i předběžné prozkoumání důkazů z hlediska jeho hodnoty pro obhajobu. Vyskytuje se pochopitelný názor, že by obhájce měl předem hovořit se svědkem, kterého navrhuje ve prospěch obviněného. Mohlo by se totiž stát, že svědek, který má potvrdit alibi obviněného, by mohl být svědkem, který obviněného usvědčuje z viny. Jde o velmi složitý problém. Někteří sovětští autoři tento postup nevylučují a v některých případech přímo doporučují. Na druhé straně se však tak obhájce vystavuje nebezpečí – byť i nechtěného – působení na svědky, které může obhajobě obviněného spíše uškodit než prospět. Odpůrci takového jednání se svědky zdůrazňují, že důkazy má provádět orgán trestního řízení, takže jejich pravdivost i hodnotu si má obhájce ověřovat až při dokazování před soudem resp. jiným orgánem.⁶⁾

V praxi se vyskytuje názor, že do práv obhájce patří i jeho právo odmítnout obhajobu. Ve skutečnosti nejde o žádné právo typu procesních práv, upravených trestním řádem, tak jak plynou ze vztahu obviněného a jeho obhájce. Zproštění ustanoveného obhájce jeho povinnosti obhajovat nepatří rozhodně do jeho práv, která mu pomáhají zabezpečit konkrétní obhajobu. Právě tak jde při odmítnutí obhajoby advokátem o otázku, která souvisí s problémy advokacie vůbec, nikoliv o nějaké zvláštní právo obhájce.

Kromě výše uvedených práv má obhájce pochopitelně i další rozsáhlá práva, která mu umožňují řádnou přípravu na obhajobu a včasné uplatnění zákonných zájmů obviněného. Jde však o konkrétní oprávnění, která se týkají jednotlivých úseků činnosti obhájce, zejména jeho vlastní praktické činnosti v trestním řízení. Nejde tedy většinou o práva, která se vztahují na trestní řízení jako celek. Proto se jimi budu zabývat až při rozboru vlastní činnosti obhájce v trestním řízení.

⁵⁾ Pochopitelně také ne jménem zákonného zástupce, protože je obhájcem obviněného. Je proto vždy nutné, aby v těch případech byly návrhy, žádosti a opravné prostředky podávány jménem obviněného. Je však třeba výslovně uvést, že jde o návrh podaný proti vůli obviněného.

⁶⁾ Domnívám se, že takové obstarávání důkazů není možno vyloučit. Velmi často musí obhájce jednat s osobami, které později jako svědky navrhne. Je to např. jednání s rodiči mladistvého, s jinými osobami, které jsou blízké obviněnému atd. Je zřejmé, že jednání s případnými svědky může někdy prospět i celkové přípravě obhajoby.

III. KAPITOLA

NĚKTERÉ PROBLÉMY ČINNOSTI OBHÁJCE V JEDNOTLIVÝCH STADIÍCH TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

§ 1. Přípravné řízení

§ 2. Obhájce před soudem prvního stupně opravného řízení

§ 3. Problémy

Jednotlivé základní zásady trestního řízení nemají ve všech stadiích trestního procesu stejné uplatnění. I když se však uplatňují v různé míře, ovlivňují podstatně úpravu jednotlivých trestněprocesních institutů.

Zásada zajištění obviněnému práva na obhajobu se uplatňuje ve všech stadiích trestního řízení, i když vlastní činnost obhájce je v jednotlivých fázích řízení různá. Podle § 2, odst. 13 tr. ř. musí být ten, proti němuž se trestní řízení vede, v každém období řízení poučen o právech, umožňujících mu uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu toto uplatnění jeho práv umožnit. Právo na obhajobu se tedy vztahuje na celé trestní řízení, nejen na trestní stíhání nebo dokonce jen na řízení před soudem.¹⁾

V každém stadiu trestního řízení musí obhájce zkoumat, zda jsou zachována práva obviněného (zejména např. zda trvají důvody pro různá omezení, je povinen dbát o to, aby obviněný měl tlumočníka, aby byla dodržována správná protokolace, aby byla vyloučena veřejnost, je-li to ve prospěch obviněného apod.).

Je však pochopitelné, že v každém stadiu trestního řízení se právo na obhajobu uplatňuje jinak, takže i činnost obhájce je v každém stadiu trestního řízení odlišná. S jinými problémy se setkává obhájce v přípravném řízení, s jinými opět v řízení před soudem. Tato různá problematika neplyne jen z různých úkolů, smyslu a účelu jednotlivých stadií trestního řízení. Činnost obhájce je ovlivňována současně i zákonnou úpravou, která umožňuje a zajišťuje obhajobu obviněného v jednotlivých stadiích trestního řízení různým způsobem. Lex lata aplikuje principy, proklamované v § 2 trestního řádu, v jednotlivých stadiích nesterpně. Je proto třeba si

¹⁾ O těchto otázkách srov. i kapitolu první.

všimnout i toho, zda je současná zákonná úprava zcela vyhovující z hlediska zajištění práva na obhajobu. Protože nejdůležitější zásadou trestního řízení je zjištění objektivní pravdy, je třeba si všimnout i toho, zda dosavadní úprava zajištění obhajoby je také dostatečnou zárukou zjišťování objektivní pravdy v trestním řízení.

§ 1. PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

I. Přípravné řízení jako první stadium trestního řízení je závažnou etapou, sloužící k objasnění všech okolností činu. Na kvalitě práce orgánů přípravného řízení závisí do značné míry i kvalita práce soudu. Určitým způsobem je ovlivněno i rozhodnutí soudu.²⁾

Podle důvodové zprávy rozšiřuje trestní řád z r. 1961 ve srovnání s trestním řádem z r. 1950 a 1956 v zájmu včasného a plného vyjasnění objektivní pravdy podstatně možnosti účinné obhajoby již za vyšetřování. Ze stejných principů vychází i novela tr. řádu z r. 1965, která ještě dále rozšířila práva obhajoby v přípravném řízení. Otázka naší úpravy přípravného řízení je z hlediska zajištění obviněnému práva na obhajobu předmětem mnoha diskusí.³⁾

Již v přípravném řízení je funkce obhajoby svěřena obhájci a obviněnému, takže již v tomto stadiu trestního řízení je obviněný subjektem se samostatnými obhajovacími právy. Trestní řád poskytuje obhájci práva účastnit se již v přípravném řízení určitých úkonů.

Chci si všimnout v následujících partiích některých sporných otázek práv a povinností obhájce v přípravném řízení a jeho činnosti, zejména se zretelem na závažnou otázku, zda je při současné právní úpravě přípravného řízení obhajoba obviněného dostatečně zajištěna. Při řešení této problematiky je třeba vyjít z toho, zda účel jednotlivých stadií trestního řízení vyžaduje a odůvodňuje dosavadní úpravu, kterou se zajišťuje obhajoba obviněného.

²⁾ Srov. k tomu Komentář k trestnímu řádu, Praha 1963, str. 262, „jen úplně a všestranně provedené přípravné řízení napomáhá soudu přezkoumat všechny okolnosti, za kterých byl čin spáchán, zjistit skutečný stav věci, posoudit stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, objektivně posoudit osobu pachatele a spravedlivě rozhodnout“.

³⁾ I když někteří autoři (např. Růžek A., Obžalovací zásada, str. 167, na rozdíl od Strogoviče, který má názor odlišný, srov. Strogovič M., Kurs, Moskva 1958, str. 128) uvádějí, že se v přípravném řízení neuplatňuje zásada obžalovací, že z toho nelze v žádném případě vyvozovat, že zajištění obhajoby obviněného má provádět a provádí pouze vyšetřovatel (resp. vyhledávací orgán). Takový názor by příliš připomínal znění § 337 zák. o zločinech a těžkých policejních přestupcích z r. 1803, který výslovně uvádí: „Da die Vertheidigung der Schuldlosigkeit schon vom Amts wegen in der Pflicht des Criminal-gerichtes mitbegriffen ist — so kann der Beschuldigte weder die Zubereitung eines Vertreters, oder Vertheidigers, noch die Mittheilung der vorhandenen Anzeigen verlangen.“

Jednou z diskutovaných otázek před novelou byl zejména problém účasti obhájce při procesních úkonech. Trestní řád poskytoval obhájci právo účastnit se se souhlasem vyšetřovatele těch vyšetřovacích úkonů, kterými se na návrh obhajoby doplňovalo vyšetřování poté, co vyšetřovatel už vyšetřování skončil a přikročil k seznámení obviněného s jeho výsledky. U výslechů mohl obhájce se souhlasem vyšetřovatele klást vyslýchané osobě otázky. Kromě obhájce osoby mladistvé nebo osoby, která pro svoje tělesné nebo duševní vady není schopna se náležitě hájit, neměl obhájce právo účastnit se jiných vyšetřovacích úkonů, zejména ne výslechů obviněného.⁴⁾

Tato úprava přípravného řízení nezajišťovala všem obviněným stejně a v téže rozsahu právo na obhajobu. Vycházela ještě stále z nesprávné koncepce, že účast obhájce v přípravném řízení by mohla ohrozit zjištění skutečného stavu věci, tedy zjištění objektivní pravdy. Tato koncepce měla potom i své další důsledky v praxi, kde se projevovala snaha, aby se obhájce účastnil v přípravném řízení jednotlivých úkonů co nejméně.⁵⁾

V praxi se stále ještě objevovala snaha omezovat účast obhájce v přípravném řízení.⁶⁾ Zákonný předpis se obcházel dvojím způsobem. Jednak nesprávným přenášením úkonů v podstatě vyšetřovacích do stadia před zahájením vyšetřování a dále nesprávným otálením se vznesením obvinění. Docházelo i k tomu, že se obvinění vznášelo až po několika výsleších, kdy byl budoucí obviněný vyslýchán jako svědek, přičemž byl také jako svědek

⁴⁾ Obhájce těchto osob se mohl zúčastnit již od vznesení obvinění výslechu obviněného, mohl obviněnému se souhlasem vyšetřovatele klást otázky a mohl se účastnit i dalších vyšetřovacích úkonů, které podle své povahy nebudou u hlavního líčení opakovány. Se souhlasem vyšetřovatele se mohl účastnit i jiných úkonů.

⁵⁾ Naše úprava přípravného řízení byla příliš závislá na kontinentální tradici. Již J. Průšák ve své práci „Hájení obviněného (podezřelého) v řízení přípravném“, Praha 1899 kritizuje takovou úpravu, která staví při vyšetřování obviněného do nerovné situace. Na str. 13 cit. práce uvádí, že jestliže je povinností obhájce, starat se o to, aby byl dán řízení směr příznivý obviněnému, tj. aby k hlavnímu líčení vůbec nedošlo, nebo aby jeho výsledek byl pro obviněného co nejpríznivější, musí obhájce dbát o to, aby práva obviněného nebyla nijak zkracována. K tomu je ovšem podle Průšáka třeba, aby: 1. buď bylo celé trestní řízení veřejné nebo alespoň veřejnost a spolučinnost stran byla bezpodmínečně připuštěna zákonem tak, aby obhájce byl o všem řádně informován, 2. aby strany měly stejná práva, tj. aby byla zaručena rovnost stran pro celé trestní řízení. Na podobný problém poukazuje již M. Frydmann (Systematisches Handbuch der Vertheidigung im Strafverfahren, Wien 1878, str. 150), který uvádí, že nic tak nedělí anglické trestní řízení od kontinentálního jako charakter přípravného řízení. V Anglii obviněný vystupuje již od počátku řízení jako samostatný rovnoprávný subjekt. Ovšem přípravné řízení s „rovnoprávnými subjekty“ (tedy kontradiktorní) anglický trestní proces neznal a nezná, pokud je tím míněno vyšetřování. Vyšetřování provádí policie bez jakékoli účasti obviněného (budoucí žalobce si „soukromě“ opatřuje materiál). Vlastní trestní proces začíná tím, že soudní orgán rozhoduje o přípustnosti obžaloby a o zajištění účasti obviněného při hlavním líčení a tato fáze je plně kontradiktorní.

⁶⁾ Srov. k tomu i článek J. Stěpána, K zárukám zákonnosti v přípravném řízení, Soc. zákonost č. 5/1964, str. 29.

poučován.⁷⁾ Toto porušování zákona vycházelo z nesprávného názoru na to, že doznání je korunou důkazů.⁸⁾

Účast obhájce v přípravném řízení je důležitou zárukou zjišťování objektivní pravdy.⁹⁾ V konkrétním případě se mladistvý přiznal před vznesením obvinění k vraždě, kterou začal popírat teprve v dalších stadiích trestního řízení. Obvinění bylo vzneseno a obhájce byl přítomen až po vyšetření celé věci, takže mladistvý obviněný se po vznesení obvinění pouze odvolal na předchozí protokoly a potvrdil, že je pravda to, co v nich uvedl.

Současná zákonná úprava podstatně rozšířila práva obhajoby v přípravném řízení.¹⁰⁾ Vyšetřovatel nemůže nikdy obhájci odmítnout nahlédnutí do usnesení o vznesení obvinění. Zkoumání důvodnosti obvinění je základním úkolem obhájce, který převzal obhajobu obviněného po vznesení obvinění. Ve své práci¹¹⁾ upozorňují ss. Mandák a Štěpán na to, že občan velmi často při první poradě žádá ihned podání stížnosti proti usnesení o vznesení obvinění. Autoři upozorňují, že vznesení obvinění znamená jen tolik, že obviněný smí být vyšetřován, a že tedy námitky obviněného mají být právě předmětem vyšetřování. Výslovně uvádějí: „Stížností bývá často nesprávně nazváno podání, ve kterém obhájce popírá skutečnosti uvedené ve vzneseném obvinění, a nabízí důkazy k vyvrácení viny obviněného. Pokud se takovým podáním nemíní říci, že zde vůbec nebyly dostatečné důvody ke vznesení obvinění (a že tedy již podle dosavadního materiálu nemělo být vzneseno), nejde obsahově o stížnost, nýbrž o důkazní návrh.“

Podle uvedených autorů jde o případy stížnosti tehdy, když k obvinění nemělo vůbec dojít, když výrok obvinění má mít jiný obsah, nebo když

⁷⁾ V praxi jsem se setkala s případem, kdy osoba, která přicházela v úvahu jako eventuální pachatel činu, byla vyslýchána sice jako svědek — nebyly zde ještě zákonné důvody pro vznesení obvinění — byla však poučena tak, že ji vyšetřovatel upozornil, že nebezpečí trestního stíhání, pro které by eventuálně mohla svědeckou výpověď odepřít, je v tomto případě konkrétní, protože jestliže ve své výpovědi potvrdí některá fakta, bude zřejmě proti ní vzneseno obvinění. Domnívám se, že toto poučení je velmi správné, protože upozorňuje na nebezpečí bezprostředního trestního stíhání a není vedeno snahou získat za každou cenu výpověď budoucího obviněného.

⁸⁾ V konkrétním případě se stalo, že obviněný byl o bezvýznamné okolnosti krádeže, kterou popíral, ačkoliv k jiným krádežím se doznával, vyslýchán celkem 47×! Jestliže ostatní důkazy byly takové, že dostačovaly k přesvědčení o tom, že obviněný krádež spáchal, bylo zcela zbytečné provádět tolik výslechů.

⁹⁾ Srov. např. články ve Zprávách advokacie, zejména Suchařípa F., Obhájce v přípravném řízení, Zprávy advokacie březen—duben 1963, str. 83, Štěpán J., Prověрка důslednosti obhajoby ve východočeském kraji, ZA — říjen—prosinec 1963, str. 303. Protože tyto otázky jsou poměrně podrobně v uvedených člancích zpracovány, nezabývám se celou problematikou přípravného řízení podrobně, protože zejména vlastní praktická činnost obhájce v přípravném řízení je v těchto člancích rozebrána detailně. Srov. i kritiku dosavadního stavu v různých materiálech z provere generální prokuratury, ÚAP a Ústředí čs. advokacie apod. Tyto materiály zcela správně konstatují, že i obhájci sami na tyto případy konkrétně nepoukazují a smířují se s porušováním zákona.

¹⁰⁾ V. Mandák, J. Štěpán: K obhajobě v přípravném řízení, Praha 1966, str. 65 a násl.

¹¹⁾ L. c. v pozn. 10, tamtéž.

podezření není ještě tak důvodné, jak to požaduje § 163, odst. 1 tr. ř. Ve vyhledávání se uplatní proti sdělení obvinění postup podle § 167 tr. ř.

V praktických rozborech činnosti obhájce v přípravném řízení, zejména ve zprávách o průzkumech Ústředí čs. advokacie se setkáváme i s kritikou práce obhájce v přípravném řízení. Při prověrkách bývá někdy zjištěno, že obhájce nepodává stížnost proti usnesení o vznesení obvinění také proto, že neprostudoval materiál tak, aby si všiml faktických nedostatků usnesení o vznesení obvinění.¹²⁾

V praxi se však setkáváme i s tím, že v různých případech nejsou obhájci jasné požadavky zákona pro vznesení obvinění. Markantně se to projevilo v případě řízení proti uprchlému, kde bylo zahájeno vyšetřování a vzneseno obvinění v případě, kdy bylo evidentně zbytečné řízení proti uprchlému konat. Nejen orgánům trestního řízení, ale ani obhájci nebylo jasné, že zvláštní způsob řízení přichází v úvahu jen v případech, na kterých je určitý zájem, že proti každému nepřítomnému pachateli trestného činu se řízení proti uprchlému nevede.¹³⁾

V praxi se na základě kritiky malé aktivity obhájců objevuje — i když výjimečně — i opačná snaha: za každou cenu podávat stížnost proti usnesení o vznesení obvinění. V konkrétním případě podal obhájce, který byl zavolán na základě žádosti obviněného k prvnímu výslechu ihned po vznesení obvinění, okamžitě stížnost, aniž byl vůbec seznámen se spisem a se skutkovým dějem. Obviněnou uviděl poprvé, takže nebyl vůbec informován o věci. I když byl vyšetřovatelem upozorněn na to, že má ještě lhůtu k podání stížnosti a že by snad bylo vhodnější věc nejdříve prostudovat, řekl, že vždycky může stížnost vzít zpět. Stížnost neodůvodnil, jen prohlásil, že má ještě třídní lhůtu. Takové jednání nepovažuji za seriosní. Obhájce vůbec nevěděl, jsou-li zde důvody pro stížnost. Jde o zbytečný úkon, který věci nijak neprospívá, je to typické neúčelné užití práv obhájce.

Podle § 165 trestního řádu se může obhájce účastnit v široké míře vyšetřovacích úkonů. Novela tedy připouští i účast obhájce jiných osob než tomu bylo dříve (§ 168, odst. 1 tr. ř. před novelou).

Význam účasti obhájce při výsleších, zejména při výslechu obviněného, je zřejmý již z obecně vládnoucího názoru na kvalitu práce orgánů přípr.

¹²⁾ Srov. J. Štěpán, Soc. zák. č. 9/1965.

¹³⁾ V praxi se ovšem setkáváme i se správnými stížnostmi proti usnesení o vznesení obvinění, zejména rozbor právní stránky případu bývá velmi dobrý. V konkrétním případě správně obhájce rozebral vztah mezi hmotněprávní odpovědností vedoucího prodejny podle občanského zákona a mezi jeho trestní odpovědností za poškozování majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti. Na základě stížnosti proti vznesení obvinění bylo trestní řízení zastaveno. Někdy se však setkáváme s případem, že obhájci není jasné, jaké rozhodnutí má ve stížnosti navrhnout. Ve výše uvedeném příkladě řízení proti uprchlému navrhoval obhájce při stížnosti proti vznesení obvinění po celkem správném odůvodnění toho, že nejde o případ, kdy přichází v úvahu řízení proti uprchlému, aby prokurátor věc odložil (!) nebo zastavil. Jediné rozhodnutí, které přicházelo v úvahu, kdyby prokurátor uznal stížnost za důvodnou, bylo přerušení trestního řízení podle § 178, odst. 1 tr. ř. Typickou vadou je i to, že stížnost neuplatňuje výtku, že provedeným zjištěním není dostatečně odůvodněno vznesení obvinění.

71
řízení. Harušťák¹⁴⁾ uvádí, že vyšetřovatel ani při nejlepší vůli vždy nezachytí přesně to, co chtěl obviněný odpovědět na položenou otázku, resp. jak se chtěl samostatně vyjádřit, protože nechtěně protokuluje jen takové přednesy, které mu alespoň částečně potvrzují vznesené obvinění a neprotokuluje věci, které by mohly vnést do trestního řízení jiné světlo. Je tomu zejména tehdy, když je pachatel usvědčován a na obhajobu se nebere zřetel.

Účel účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech vyjadřují Mandák se Štěpánem jako nutnost

a) napomáhat z hlediska zájmu obviněného, aby již ve vyšetřování byl zjištěn skutečný stav věci (hledisko úplnosti a včasnosti).

b) přispívat k tomu, aby materiály vyšetřování byly opatřovány v plném souladu s procesními předpisy (hledisko zákonnosti vyšetřovacích metod).¹⁵⁾

Účelem účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech je tedy především možnost a nutnost rozšířit obhájcovo působení v přípravném řízení tak, aby skutečný stav věci byl již zjištěn ve směru příznivém pro obviněného v přípravném řízení, tak aby případně obviněný nebyl stavěn zbytečně před soud nebo aby teprve soud nemusel zjišťovat okolnosti příznivé pro obviněného. Je proto účelem rozšířené účasti obhájce podle novely k trestnímu řádu zlepšení a urychlení zjišťování objektivní pravdy ve směru příznivém pro obviněného. Nelze tedy vidět v rozšířené přítomnosti obhájce u vyšetřovacích úkonů jen pouhou garanci práv obviněného ve směru dohledu nad zákonností postupu vyšetřovatele, i když obhájce pochybitelně hájí i nárok obviněného na dodržování předpisů trestního řádu. Je proto velmi důležité, aby obhájce využil rozšíření svých možností k včasnému uplatňování důkazních návrhů v přípravném řízení, případně k podávání dalších návrhů.¹⁶⁾

Důležitá je účast obhájce při seznámení s výsledky vyšetřování a vyhledávání. Některé sporné problémy vyrozumívání obhájce, zákonných lhůt, rozhovoru s obviněným, který je ve vazbě bez přítomnosti třetích osob atd., byly již řešeny dostatečně v literatuře.¹⁷⁾

Je však třeba se zabývat seznámením s výsledky vyšetřování a vyhledávání v případech, kdy jde o více obviněných, spisy jsou poměrně rozsáhlé a celý materiál je nepřehledný. U některých vyšetřovacích orgánů se totiž

¹⁴⁾ Harušťák M., K niektorým otázkám procesného postavenia prokurátora v prípravnom konaní, Právny obzor č. 9/1963, str. 519.

¹⁵⁾ L. c. v poznámce 10, str. 80.

¹⁶⁾ Mandák - Štěpán uvádějí jako jiná podání než důkazní návrhy upozornění, že obviněný není schopen se náležitě hájit, podnět k tomu, aby byla věc předána do vyšetřování, sdělení obviněného, která obhájce tlumočí vyšetřovateli nebo vyhledávacímu orgánu, výtky, že v průběhu řízení došlo k nesprávnému postupu, žádost o uplatnění dozoru prokurátora apod. L. c. v pozn. 10, str. 91 a násl.

¹⁷⁾ Srov. článek J. Štěpána v Soc. zákonnosti č. 9/1963, nejnověji J. Štěpán: Soc. zákonnost č. 5/1964, viz pozn. č. 7.

dříve objevovala tendence seznamovat obviněného a jeho obhájce jen s tou částí spisů, která se týká pouze jich. Šlo o závažné porušení práva na obhajobu. Obhájce a obviněný mají právo seznámit se s celým spisem, protože vztah mezi jednotlivými obviněními a stupeň nebezpečnosti konkrétního jednání ve vztahu k celkové trestné činnosti ostatních obviněných jsou důležité složky obhajoby obviněného.

Jak způsob zahájení, tak celková organizace seznámení patří samozřejmě do kompetence vyšetřovatele nebo vyhledávacího orgánu. Přesto však způsob studia spisů není možno obhájci předepsat, např. nelze bez jeho souhlasu prohlásit, že spisy budou pročitány nahlas apod. Proti dřívějšímu znění metodického pokynu generálního prokurátora dnes výslovně stanoví instrukce pro vyšetřování, že obhájce i obviněný může nahlédnout do těch částí spisu, které se týkají výlučně spoluobviněných.

Obhájce je povinen podávat návrhy na doplnění vyšetřování při seznamování s výsledky vyšetřování, přičemž má možnost si vyžádat lhůtu podání nebo odůvodnění svých návrhů. Podle pokynu ÚČSA nemůže obhájce podávat důkazní návrhy proti vůli obviněného, pokud ovšem obviněný není zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pokud jeho způsobilost není omezena.

Po seznámení s výsledky vyhledávání má také obhájce právo účastnit se vyhledávacích úkonů, na úkonech před seznámením s výsledky vyhledávání není jeho účast přípustná. Za podmínek § 65, odst. 2–3 tr. ř. může však nahlížet do vyhledávacího spisu. Jinak platí o rozsahu nahlížení do spisu, o lhůtách vyrozumění o seznamovacím úkonu apod. obdobně to, co pro problematiku vyšetřování.

§ 2. OBHÁJCE PŘED SOUDEM I. STUPNĚ

I. Soud v trestním řízení prověřuje materiály o činu obviněného a vyslovuje definitivní závěr o tom, zda je obviněný vinen nebo nevinen. Proto musí obhájce zejména zde (kde je jeho práce zároveň vystavena největší kontrole veřejnosti) vystupovat s plnou znalostí věci. Aby mohl vystupovat aktivně a aby se mohl vyjadřovat věcně, musí znát důkladně všechny materiály. Rozhodnutí, které se týká obviněného, musí vycházet ze správného zjištění skutkového stavu. Proto obhájce pečuje o to, aby byly prověřeny všechny okolnosti případu tak, aby rozhodnutí soudu nebylo založeno na neprověřených dohadách nebo názorech, musí dbát o zachování všech práv obviněného, zejména o to, aby soud při nejistotě postupoval podle zásady presumpce nevinny.

Obhájce plní v řízení před soudem důležitý úkol, daný mu zákonem,

proto je třeba, aby vystupoval nesmlouvavě, s vědomím významu svého úkolu.¹⁾

II. *Předběžné projednání obžaloby.* Již při předběžném projednání obžaloby má prokurátor podle naší úpravy postavení žalobce. Předběžné projednání obžaloby se koná za jeho účasti byť i fakultativní. Prokurátor tedy i při předběžném projednání obžaloby vystupuje jako strana, činí soudu návrhy.²⁾

Jestliže však zákon dovoluje účast prokurátora při předběžném projednání obžaloby, zatímco jiné osoby se nevyrozumívají, a jsou dokonce z účasti vyloučeny, je nedůsledné to, že předseda senátu může vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení. I když se výslech provádí nikoliv za tím účelem, aby soud zjistil námitky obviněného proti obžalobě, ale aby si „opatřil potřebná vysvětlení“ a aby se mu objasnila možnost správného rozhodnutí, přece jen např. potřebuje objasňovat určité otázky další, dokonce i takové otázky, zda obhájci nebyla ztížena účast na vyšetřovacích úkonech apod. Ať již tak činí soud na základě spisu, na základě podání obviněného, resp. jeho obhájce, nebo na základě vlastní úvahy, přece jen k určitému výsledku dochází. (I když tento výslech nemá povahu důkazu.)

Přesto, že komentář k trestnímu řádu výslovně upozorňuje³⁾ na to, že účelem tohoto výsledku a dalšího postupu podle § 185, odst. 2 tr. ř. není vyplňovat mezery vyšetřování ani odstraňovat jeho vady a nedostatky, je zřejmé, že je k odstranění těchto vad určitým způsobem zaměřen. Naše

1) Proto je třeba již v úvodu kritizovat názory, podle kterých se obhájce musí snažit získat důvěru soudu tím, že při svém vystupování nesmí vzbudit nelibost soudu. Tak Levin a kol. ve své práci *Zaščitník v sovětském soudě*, Moskva 1960, str. 77 uvádějí, že obhájce těžko může posuzovat správnost nebo nesprávnost činnosti soudu nebo jeho předsedy, protože se může mýlit apod. Obhájce musí dbát o zachování práv obviněného. Při plnění tohoto úkolu nesmí uvažovat o tom, zda se jeho činnost senátu líbí či ne.

2) Přesto však chybí jeden ze základních rysů obžalovací zásady vyžadující, aby v řízení stály proti sobě dvě strany. Srov. A. Růžek, *Obžalovací zásada* (str. 166 a str. 175).

Je zřejmé, že obviněný je zde v nevýhodné situaci, zejména proto, že se obžaloba obviněnému před projednáním věci nedoručuje. A. Růžek uvádí na str. 175 cit. práce, že při projednávání věci nemá soud ani nemůže mít stanovisko obviněného k obžalobě. Výslovně uvádí, že nelze souhlasit se snahou některých teoretiků dovozovat, že mínění obviněného v době projednávání žaloby zná, a že se toto mínění v průběhu přezkoumání obžaloby uplatňuje. Není možno v tomto stadiu mluvit o tom, že jednání se děje vlastně ve formě výměny názorů na věc mezi žalobou a obhajobou. Bylo by totiž možno tvrdit, že obviněný se vlastně již k obžalobě, tj. k tomu, zda podání obžaloby považuje za důvodné, vyjádřil, třeba se tak nestalo přímo ve formě vyjádření k obžalobě. Vždyť se vyjádřil k vznesenému obvinění a obžaloba se může týkat jen toho skutku a takové právní kvalifikace, s jakými byl již obviněný seznámen. Soud zná tedy stanovisko obviněného k jeho obvinění a jeho námitky proti němu. Ty se také stanou při předběžném projednání obžaloby předmětem jednání. Prokurátor se k nim bude vyjadřovat — a tak, třebaže obviněný nebude přítomen, může mít jednání formu výměny názorů mezi žalobcem a obviněným. Jde konec konců o takový stav, jako když se hlavní líčení koná v nepřítomnosti obviněného. Uznává-li se, že v tomto případě se tato stránka obžalovací zásady uplatňuje, není důvodu, proč by tomu nemohlo tak být i zde. Nelze však přehlédnout, že zákonodárce takové projednání věci při předběžném projednání obžaloby, které by mělo charakter výměny názorů mezi žalobcem a obviněným o důvodnosti obžaloby, chtěl vyloučit. Předmětem projednání jsou nikoliv námitky obviněného proti obžalobě, ale námitky soudu.

3) Komentář k trestnímu řádu, Praha 1963, str. 326.

1 P
úprava nepřijala institut vyšetřujících soudců, takže je institut předběžného projednání obžaloby při současné skladbě trestního řízení nutný. Jestliže však se obžaloba předběžně projednává v zasedání senátu, kterému je přítomen prokurátor, je zřejmé, že i za této situace je naše současná úprava porušením zásady rovnosti stran před soudem. I když se stále zdůrazňuje nutnost, aby obhájce podával k předběžnému projednání obžaloby soudu písemné návrhy, různá vyjádření apod., je takové podávání návrhů a vyjádření jen výjimečné.

Obhájce by měl mít širší možnost podávat návrhy a vyjádření přímo soudu při předběžném projednání obžaloby nebo i před ním. I když předběžné projednání obžaloby a její přijetí neprejudikuje dalšímu rozhodnutí, je zřejmé, že v neodůvodněných případech by neměl obviněný být vůbec postaven před soud a nemělo by se konat hlavní líčení. Současná úprava omezuje právo obviněného a jeho obhájce působit na soud před hlavním líčením, zejména včas upozorňovat na porušení práva na obhajobu. Proto se při diskusích o návrhu novely trestního řádu navrhovaly i podstatné změny předběžného projednání obžaloby a poukazovalo se na nutnost důsledněji upravit otázku rovnosti stran již při přijímání obžaloby. Především se navrhovalo vyrozumět obviněného o tom, že obžaloba má být předběžně projednávána, resp. že ji soud zamýšlí předběžně přijmout bez projednání v senátě, tak, aby obviněný mohl navrhnout její projednání v senátě. Dále se navrhovalo v případech účasti prokurátora při předběžném projednání obžaloby umožnění účasti obviněného a jeho obhájce.⁴⁾

Účast obhájce a obviněného by nejlépe zaručila, že bude senát informován o tom, zda a jak byla zajištěna práva obviněného v přípravném řízení a zda nedošlo k porušení procesních předpisů. Tím se zároveň mělo i odstranit to, že obhájci málo znají spisy. Tato chyba je zejména zřejmá v případech, kdy si obviněný zvolí obhájce až při řízení před soudem. Obhájce v tomto případě nezná dobře nedostatky, ke kterým došlo v přípravném řízení, a ke studiu spisů přistupuje většinou až těsně před hlavním líčením.

Domnívám se, že je nutné dát obviněnému možnost žádat, aby obžaloba byla projednána předběžně v zasedání senátu i tehdy, domnívá-li se předseda senátu, že věc může sám předběžně přijmout. Proti zápornému rozhodnutí předsedy senátu by měl mít obviněný právo stížnosti, o které by rozhodoval senát (obdobně jako při námitkách proti opatření předsedy senátu podle § 203, odst. 3 tr. ř.).

Jinak totiž je předběžné projednání obžaloby v té formě, v jaké se dnes na základě zákonné úpravy provádí, stále ještě nedostatečnou zárukou toho,

⁴⁾ Srov. i názory E. Husára v jeho práci „Predbežné pojednanie obžaloby“, SAV 1965, podobně J. Stépán a A. Růžek.

že budou skutečně zjištěna všechna pochybení, ke kterým došlo v přípravném řízení. Stává se ještě, že přesto, že věc byla předběžně projednána, v hlavním líčení se ukáže zbytečnost trestního stíhání obviněného. Kdyby byla dána možnost široké obhajoby obhájcem již při předběžném projednání obžaloby, při kterém by byla zaručena rovnost stran, mohlo by skončit více trestních věcí již v dřívějších stadiích, takže obvinění by nebyli zbytečně stavěni před soud. (Zvláště v těch případech, kdy přichází v úvahu rozhodnutí podle § 188, odst. 2 tr. ř. je zřejmé, že účast obhájce by významně ovlivnila názor soudu.)

III. Hlavní líčení. — A. Účelem hlavního líčení je rozhodnout otázku viny a trestu obviněného. V nejširší míře se v hlavním líčení uplatňuje zásada rovnosti stran, princip soupeření stran a veškerá práva obviněného na obhajobu. V trestním řízení jsou právě v hlavním líčení typicky uplatněny všechny důležité zásady trestního řízení. Soud nesmí vystupovat zaujatě, protože musí rozhodovat nestranně.⁵⁾

V souvislosti s touto otázkou je třeba se zabývat podrobněji právy obhájce ve vztahu k právům prokurátora. Tvrdí se totiž, že prokurátor vykonává i v hlavním líčení dozor nad zachováváním socialistické zákonnosti soudem.⁶⁾ Je proto třeba, abychom se zabývali některými sovětskými názory, které sehrály důležitou roli při posuzování postavení prokurátora v hlavním líčení a jeho vztahu k obhájci a k obviněnému u nás. Postavení prokurátora v hlavním líčení nelze totiž podle mého názoru srovnávat s jeho rolí v přípravném řízení.⁷⁾ Z principu soupeření stran plyne, že vedoucí roli v řízení před soudem a tedy i v hlavním líčení má soud. Soud vede trestní řízení, předseda senátu řídí hlavní líčení a ve svém rozhodování je nezávislý na názorech stran. Soud není vázán žádnými návrhy a pouze na něm závisí, zda ten který návrh strany uskuteční.⁸⁾

⁵⁾ Práva obhájce a prokurátora v hlavním líčení jsou stejná, nelze tvrdit, že by prokurátor měl v hlavním líčení rozhodující roli. Soud není vázán návrhy stran, protože sám rozhoduje a určuje i stanoví, jaké důkazy budou prováděny.

⁶⁾ Problematické je i to, jak chápat rovnost stran v hlavním líčení, totiž zda můžeme mluvit o rovnosti „vůbec“ nebo o rovnosti procesní. Že nelze mluvit o jakési rovnosti stran „vůbec“, je zřejmé, protože jiné je pochopitelně postavení obviněného (i když má obhájce) a jiné je postavení prokurátora vůbec, i když jsou si oba procesně rovni.

⁷⁾ Vždy je třeba posuzovat a porovnávat úkoly jednotlivých subjektů trestního řízení na základě konkrétního stadia trestního řízení, protože jejich postavení se může eventuálně měnit spolu s účelem a cílem jednotlivých stadií trestního řízení. Postavení obhájce v trestním řízení se nemění. Jeho úkolem je v každém stadiu trestního procesu uplatňovat okolnosti, které tvoří obsah obhajoby obviněného.

⁸⁾ Jestliže prokurátor odstoupí od obžaloby, nebo jestliže obviněný přizná svoji vinu, nezabývá to soud povinností věc projednat tak, jako kdyby tato prohlášení strany neučinily, otázkou viny nebo nevinu se soud zabývá nezávisle na stranách.

Ve starší literatuře socialistického trestního procesu i v naší praxi vystupovali někteří soudruzi proti pojmu soupeření stran, zejména také proto, že vycházeli z názoru, že postavení prokurátora v trestním řízení je odlišné od postavení obviněného. Zejména pro hlavní líčení vycházely tyto názory z toho, že nelze ztotožňovat posici obviněného a jeho obhájce v trestním řízení se situací prokurátora. Z věcně odlišného postavení prokurátora v trestním řízení, které se liší od postavení obviněného, protože prokurátor není subjektivně svázán s trestním řízením tak jako obviněný, docházeli k popírání procesní rovnoprávnosti prokurátora a obviněného (resp. i jeho obhájce) v hlavním líčení. Podle některých názorů stojí socialistický prokurátor procesně nad soudem, protože jako strážce socialistické zákonitosti bdí i nad činností soudu. Prokurátor nepřichází tedy k soudu proto, aby zastupoval obžalobu a přesvědčil soud na základě důkazů o její správnosti, ale proto, aby dozíral nad zákonností činnosti soudu.⁹⁾

Je pravda, že prokurátor je strážcem socialistické zákonitosti. Z této jeho role však nijak nevyplyvá, že by měl v řízení před soudem, a zejména v hlavním líčení, nějaké nadřazené postavení. Správně uvádí Perlov,¹⁰⁾ že dozor nad činností soudu nesmí být chápán jako nadřazené postavení prokurátora v hlavním líčení; opatření k zajištění socialistické zákonitosti v hlavním líčení mohou spočívat pouze v takových prostředcích, jaké jsou dány ostatním stranám (opravné prostředky apod.). Postavení prokurátora v řízení před soudem nelze ztotožňovat s jeho činností v přípravném řízení.¹¹⁾

Prokurátor i obhájce mají před soudem naprosto rovné postavení bez ohledu na to, že prokurátor je svou funkcí strážcem socialistické společnosti. Z nesprávného pojetí vztahu prokurátora a obhájce v hlavním líčení plynuly i některé teoretické a praktické závěry pro činnost obhájce v hlavním líčení. Činnost obhájce v tomto stadiu trestného řízení není možné redukovat jen na jeho závěrečnou řeč. Obhájce musí vystupovat aktivně

⁹⁾ Tadevosjan (Socialističeskaja zákonnost číslo 8/1948, cit. viz násl. pozn.) uvádí, že prokurátor bdí nad činností jak soudu, tak i ostatních osob, které se účastní trestního řízení. V případě, že dojde k porušení zákona, vykoná nutná opatření k odstranění chyb. Podobně Šifman ve své práci Prokuror v ugovnom processe, Moskva 1948, str. 53. Podle něj je prokurátor na jedné straně zástupcem obžaloby, na druhé straně dozírá nad zákonností činností soudu. (Srov. i pozn. č. 6.)

¹⁰⁾ Perlov I. D., Sudebnoje sledstvie v sovetskom ugovnom processe, Moskva 1955, str. 106 a násl.

¹¹⁾ V této souvislosti kritizuje Perlov knihu Gosudarstvennyj obvinitel v sovetskom sudě (Moskva 1954), jejíž autoři nadřazují činnost prokurátora nad činnost obhájce tak, že např. píše „Soud vyslechně nejdříve závěr prokurátora, potom názory obhájce a obviněných“ (str. 145). „Jestliže má soud pochybnosti o psychické normálnosti obviněného, vrátí se souhlasem prokurátora věc k došetření, aby byla provedena psychiatrická expertiza“ (str. 196). V těchto termínech se jasně odráží názor na nadřazené postavení prokurátora v hlavním líčení. Podobné názory se vyskytly i v naší praxi, která se také stavěla proti používání termína soupeření stran. Ve skutečnosti je právě forma sporu jedinou formou, na základě které lze nejlépe poznat a zjistit objektivní pravdu.

v celém hlavním líčení, závěrečná řeč je pouze vyvrcholením jeho práce. Od začátku trestního řízení musí obhájce dbát o prospěch obviněného. V hlavním líčení proto podává nejrůznější návrhy a vyjádření, účastní se aktivně dokazování atd. Z nesprávného pojetí jeho role ve vztahu k prokurátorovi vyplýval názor, že obhájce má vystupovat „umírněně“, protože jinak maří průběh trestního řízení. Tak např. ve sborníku „Zaščita po ugolovnym dělam“ uváděli Čelcov a Šifman:¹²⁾ „Je třeba se ze všech sil vyvarovat zbytečného zatěžování procesu návrhy na další svědky. Takové zatěžování škodí rychlému, plánovitému a objektivnímu rozhodnutí věci. Ještě ke všemu návrhy na svědky často spíše škodí obhajobě v tom, aby dosáhla svůj procesní cíl, než prospívají.“

Důkazní návrhy však obhájce musí dělat, považuje-li je za nutné, bez ohledu na to, jestli tím „zdržuje“ nebo „nezdržuje“ rozhodnutí věci. Jeho úkolem není, aby pomáhal soudu splnit čas plánovaný k vynesení rozhodnutí, ale aby přispěl ke správnému rozhodnutí věci tak, aby jeho návrhy přinášely obviněnému prospěch. Obhájce musí dělat v trestním řízení návrhy nejrůznějšího druhu. V hlavním líčení přicházejí v úvahu vedle vyjádření, ve kterých se obhájce zabývá hodnocením právní kvalifikace činu, i návrhy další.¹³⁾

V souvislosti se zajištěním práv obviněného musí obhájce dbát o to, aby soud nevystupoval vůči obviněnému zaujatě. Různé praktické příručky pro činnost obhájce i teoretická zpracování úkolů obhájce v soc. trestním řízení zbytečně zdůrazňují, že obhájce musí vystupovat taktně, tak, aby soud nebyl dotčen. (Mluví se často o tom, že autorita socialistického soudu nesmí být narušována.) Takové názory mohou vést k oslabení aktivní činnosti obhájce, který naopak musí vycházet z toho, že je povinností soudu vystupovat objektivně vůči obviněnému tak, aby mohla být pravda zjištěna zákonným způsobem. Jestliže soud nevystupuje tak, jak má, je autorita soudu porušena již jeho vlastní činností. Obhájce musí hájit práva obviněného a vystupovat (i když samozřejmě při zachování všech pravidel slušnosti, což je ovšem podmínkou činnosti všech orgánů trestního řízení i obhájce a nemělo by být zdůrazňováno vůbec, protože jde o samozřejmost), proti veškerému porušování těchto práv. Jestliže soud vystupuje

¹²⁾ Moskva 1948, str. 55.

¹³⁾ Tak v souvislosti s kvalifikací činu může obhájce navrhnout postoupení věci jinému orgánu, může navrhnout i taková rozhodnutí, která souvisí s jiným okruhem otázek. Podle Perlova (Perlov I. D., Podgotovitelnaja časť sudebnogo razbiratelstva v sov. ugol. processe, Moskva 1956, str. 156) je okruh těchto otázek následující: 1. Důkazní návrhy. 2. Návrhy na postoupení věci. 3. Návrhy na další účastníky procesu. 4. Návrhy týkající se otázek řízení hlavního líčení. 5. Návrhy týkající se zajištění práv stran. Tyto návrhy sice nelze vymezit taxativně, protože obhájce může navrhnout i věci, které se týkají dalšího okruhu otázek, ale Perlovovo rozdělení zhruba pomáhá při stanovení toho, jakými okolnostmi se má obhájce v hlavním líčení zabývat, čeho si všimnat.

proti obviněnému zaujatě, je to jasný důvod pro návrh na vyloučení soudce.¹⁴⁾

V této souvislosti je třeba se zmínit o tom, zda obhájci může být uložena pořádková pokuta. Pořádková pokuta v souvislosti s činností obhájce by přicházela podle § 66 tr. ř. v úvahu, jestliže by se obhájce choval k soudu urážlivě. Otázka urážlivosti chování k soudu je však u obhájce sporná. I když se stal případ, že byl obhájce pořádkovou pokutou potrestán, domnívám se, že by jej soud takto trestat neměl. Jistě by nikdy i přes urážlivé chování nepotrestal pořádkovou pokutou prokurátora, celou věc by řešil stížností u nadřízeného. Domnívám se, že ukládání pořádkové pokuty obhájci neprospívá ani dobrému vztahu obhájce a soudu, ani plnění úkolů obhajoby. V takovém případě, kdy by podle názoru soudu přicházelo v úvahu uložení pořádkové pokuty, by měl předseda senátu místo uložení pořádkové pokuty informovat o chování obhájce předsedu příslušného sdružení k případnému disciplinárnímu řízení.¹⁵⁾

Kromě otázek souvisejících s vedením hlavního líčení hraje důležitou roli činnost obhájce při dokazování. Výše jsme již uvedli, že nepovažujeme za správný názor omezování důkazních návrhů obhájce. Obhájce má pocho-pitelně dělat jen takové návrhy, které považuje za podstatné a účelné, nikoliv návrhy, které by se týkaly zbytečností a které by jen hlavní líčení protahovaly.

Obhájci většinou při dokazování vystupují správně, dotazy na svědky a znalce bývají velmi časté. Méně často však již vystupují správně při výslechu obviněného. Zásadně musíme požadovat větší aktivitu obhájce zejména tak, aby určité okolnosti výpovědi obviněného ještě dále podtrhl svými dotazy a nenechával je až na závěrečnou řeč.¹⁶⁾

B. Jednou z nejdůležitějších součástí práce obhájce v hlavním líčení je obhajoba obviněného v závěrečné řeči. Závěrečná řeč je dovrše-ním činnosti obhájce u soudu I. stupně. Průzkum závěrečných řečí, který

¹⁴⁾ Nelze souhlasit s Cypkinem (Pravo na zaščitu v sovetskom ugolovnom processe, Saratov 1959, str. 248), že za návrh na vyloučení soudce obhájce odpovídá. Cypkin má zřejmě na mysli kárnou odpovědnost. Domnívám se, že obhájce disciplinárně za své návrhy nemůže odpovídat, protože otázka správnosti nebo nesprávnosti takového návrhu je věcí, kterou si musí posoudit obhájce sám v rámci plnění svých úkolů při obhajobě. Jestliže bychom v takovém případě, kdy obhájci nebylo vyhověno, hrozili obhájci disciplinární odpovědností, docházelo by k omezo-vání práva obviněného na obhajobu.

¹⁵⁾ V souvislosti s kárným řízením chci však upozornit na to, že by již měly z naší praxe zmizet případy stížností na obhájce, který svou obhajobou „znemožnil“ soud nebo prokurátora, jak se stávalo v dřívější době, kdy obhájce zásadovou obhajobou rozbil argumenty obžaloby, resp. reagoval jiným způsobem na nesprávné vystupování soudu (žádosti o protokolování výroků prokurátora, námitkami proti vedení hlavního líčení, proti protokolaci apod.).

¹⁶⁾ V současné době se setkáváme s případy, že zvláště u nejzávažnějších deliktů obhájci nedovedou klást znalcům dobré dotazy, protože se nevyznají v jejich oboru (např. nevhodné dotazy psychiatrům, kteří zkoumají při vraždách duševní stav pachatele apod.). Optimální by bylo, kdyby se obhájci na některé otázky specializovali. Jestliže však nemůžeme tuto specializaci zaručit, je nutná příprava obhájce na obhajobu s pomocí odborníka v tomto oboru.

byl před časem proveden bývalým Ústředím advokátních poraden ukázal, že úroveň závěrečných řečí je nestejná.¹⁷⁾

Každý konkrétní případ potřebuje jiné jednání obhájce, jinou taktiku, jiné jednání s obviněným i jinou formu závěrečné řeči. Přesto však existují společné rysy všech závěrečných řečí. V každé se totiž musí obhájce zabývat určitým podobným okruhem otázek, i když se pořadí i rozsah v jakém si těchto otázek všímá, mění podle okolností konkrétního případu.

Podle našeho trestního řádu je závěr hlavního líčení samostatnou částí hlavního líčení. Jeho základem jsou závěrečné řeči. Není-li dalších důkazních návrhů nebo bylo-li rozhodnuto, že další důkazy se nepřipouštějí, prohlásí předseda senátu dokazování za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem (§ 216 tr. ř.). Obhájce obžalovaného vystupuje se svou řečí po závěrečné řeči prokurátora. Pokud ve věci vystupoval společenský obhájce, mluví obhájce obviněného až po závěrečné řeči společenského obhájce. Je-li obžalovaných více, stanoví pořadí závěrečných řečí jednotlivých obhájců předseda senátu většinou tak, že obhájci vystupují v takovém pořadí, v jakém jsou jednotliví obvinění uvedeni v obžalobě.

Závěrečná řeč má shrnout a zhodnotit výsledky trestního řízení z hlediska obhajoby obviněného. Má se zároveň vypořádat s hodnocením výsledků trestního řízení, které ve své závěrečné řeči provedl prokurátor, a konečně má v ní být zhodnocena osoba obžalovaného z hlediska otázek viny a trestu. Prokurátor i obhájce vystupují v závěrečné řeči se svým názorem na projednávaný případ a snaží se přesvědčit soud o správnosti svého stanoviska. Závěrečná řeč je většinou chápána jak našimi praktiky, tak i teorií jako dovršení a vyvrcholení činnosti obhájce u soudu I. stupně. Není možné, aby obhájce odmítl pronést závěrečnou řeč, a to ani v těch případech, kdy prokurátor prohlásí, že podle jeho názoru plyne z dosavadního průběhu řízení nezvratně nevina obviněného. Otázka rozsahu závěrečné řeči za takové situace ovšem závisí na okolnostech případu, někdy se obhájce může odvolat na názor prokurátora a omezit svůj závěrečný

¹⁷⁾ I když se tento průzkum zaměřil převážně na otázku forem projevu obhájce, přinesl i četné podněty, týkající se věcné stránky závěrečné řeči. Ve zprávě, která vyšla v Informacích č. 2/1962 jsou také řešeny problémy, týkající se nejasností v otázce obsahu závěrečné řeči, tak jak se v naší praxi objevují. Některé otázky jsou skutečně sporné. Nelze je vyřešit nějakou jednostrannou směrnicí ÚČSA, nebo jiným způsobem, je však možno k nim zaujmout určitá stanoviska. V této práci se zaměřuji výlučně na obsahovou stránku závěrečné řeči obhájce, protože v obsahové stránce závěrečné řeči dělají naši obhájci stále základní chyby, které se někdy týkají nejelementárnějších otázek. Sebelepsí forma řeči nezachrání špatný obsah, zatímco při věcné správnosti a přesvědčivosti je možno řečníkovi prominout i určité nepřehledné velké formální nedostatky. Mimoto se domnívám, že otázky formy projevu obhájce v trestním řízení právě tak, jako formy projevu advokáta před soudem vůbec, by zasluhovaly samostatné zevrubné monografické zpracování.

Podrobně srov. D. Císařová, „Závěr. řeč obhájce v hlavním líčení“, Právník č. 10/1962.

projev na nejnižší míru.¹⁸⁾ Obviněný nemůže být zásadně při závěrečné řeči obhájce vyloučen z účasti na hlavním líčení.¹⁹⁾

Závěrečná řeč vychází z výsledků celého trestního řízení.²⁰⁾ Velmi často je názor obhájce formulován až v závěrečné řeči, zejména také proto, že mnozí obhájci ještě nedostatečně využívají možnost dávat soudu různá vyjádření a upozornění ve smyslu § 33 tr. ř. Závěrečná řeč vychází z názoru, který si obhájce udělal na počátku trestního řízení a který prošel během tohoto řízení určitým vývojem.²¹⁾ Podle názoru praxe²²⁾ má být závěrečná řeč obhájce shrnutím a zhodnocením výsledků celého trestního řízení z hlediska obhajoby obviněného, má reagovat na rozbor a hodnocení výsledků řízení, které provedl prokurátor a má být zároveň posledním slovem obviněného v otázkách právních a v těch otázkách, o nichž nemůže obviněný sám dost dobře hovořit nebo není hovořit schopen. (S tímto názorem na funkci závěrečné řeči lze plně souhlasit, zřejmě podporuje i stanovisko, že závěrečná řeč nemá vycházet jen z výsledků hlavního líčení.)²³⁾ Obsahem závěrečné řeči obhájce je politické zhodnocení případu, rozbor důkazů, skutkového děje a vysvětlení právního názoru obhájce. Závěrečná

¹⁸⁾ Ve většině případů nestačí, aby obhájce pouze prohlásil, že se připojuje k názoru prokurátora. Soud totiž může být někdy jiného názoru než prokurátor a kdyby se obhájce dále věci nezabýval, byl by obviněný fakticky zbaven důležité součásti svého práva na obhajobu, jakou je rozbor případu v závěrečné řeči obhájce. (To, že by snad obhájce odmítl pronést závěrečnou řeč s tím, že nevidí žádnou okolnost, která by hovořila ve prospěch obviněného, vůbec nepřichází v úvahu. Soudem by musel být ustanoven obhájce jiný, nebo řízení odročeno, aby si mohl obviněný obhájce zvolit, protože jinak by bylo jeho právo na obhajobu omezeno. Tato otázka je ovšem naprosto nepraktická a zmiňují se o ní jen pro úplnost.)

¹⁹⁾ Tato otázka přichází v úvahu zejména v případech trestných činů spáchaných mladistvými, protože při obžalobě mladistvých někdy musí uvést obhájce v závěrečné řeči takové okolnosti, které by mohly nevhodně působit na vývoj mladistvého, případně na jeho vztah k rodičům apod. U mladistvých je tato otázka věci úvahy předsedy senátu. Zásadně by bylo správné nevylučovat ani mladistvého z poslechu závěrečné řeči obhájce. Záleží na obhájci, jakým způsobem dokáže přednést i závažná fakta, týkající se osoby mladistvého, jeho výchovy apod. tak, aby nenarušil některé důležité osobní i pracovní vztahy mladistvého, které je třeba zachovat.

²⁰⁾ Opačný názor je zastáván ve sborníku „Advokat v sov. ugol. processe“, Moskva 1954, str. 235: „Závěrečná řeč obhájce musí vycházet pouze z těch důkazů, které byly prověřeny a provedeny před soudem z účasti stran v hlavním líčení. V tom je jedna z důležitých záruk sovětského socialistického trestního soudnictví.“ Pro tento názor není nikde v trestním řádu RSFSR ani dalších svazových republik opora, tyto řády stanoví pouze pořadí závěrečných řečí, právě tak jako náš trestní řád. Bližší k této otázce viz čl. cit. v pozn. 17, Právník č. 10/1962, str. 868 a násl.

²¹⁾ Průběhem procesu může pochopitelně obhájce svůj původní názor změnit, jestliže se ukáže, že důkazy jeho původní názory nepotvrzují, vyvodí z nich jiný závěr. Definitivním závěrem je potom rozbor důkazů v závěrečné řeči. Z toho, že obhájce formuluje svůj konečný názor v závěrečné řeči plynou někdy názory, že závěrečná řeč obhájce je vlastně nejdůležitější a všechno ostatní v jeho činnosti je jen podružné. Srov. např. Max Dorer: Der Verteidiger in Strafsachen, Bern 1947, str. 129 a násl. Proti tomu Cypkin A. L.: Pravo na zaščitu v sov. ugol. processe, Saratov 1959, str. 295.

²²⁾ Informace ÚAP č. 2/1962.

²³⁾ Celkem kuriozní se kdysi vyskytl názor, že řeč prokurátora a obhájce je ve skutečnosti protikladným tvrzením o tom, co se stalo v hlavním líčení a že z takového sporu nemůže vzniknout nic kladného, maximálně zmatek, protože jde o víceméně osobní „trumfování“. Tento názor zastával ve 20. letech v SSSR Čelcov - Bebutov: „O proverke dokazatelstva“, Vestnik sov. justicii 1926, č. 7, str. 279 až 282 (citováno podle Cypkina I. c. str. 297), ale sám tento názor již opustil.

řeč má velký význam nejen proto, že osvětluje soudu názory obhájce na projednávaný případ a pomáhá konfrontovat jeho názory s názorem prokurátora, má zároveň i velký význam pro působení na veřejnost. Tím, že obhájce rozebírá důvody trestné činnosti obviněného, může ukázat veřejnosti vznik trestné činnosti v konkrétním případě. Meze závěrečné řeči jsou určovány úkoly obhájce. Obhájce nemůže uvádět, jak jsme již několikrát zdůraznili v předchozích partiích, jiné okolnosti než ty, které buď obviněného vyvíňují, nebo mu nějak polehčují. Pomáhá tedy zjišťovat soudu jen okolnosti, které buď obviněnému polehčují nebo které jej vyvíňují, a ty osobní poměry, které nepatří do polehčujících okolností, které však mohou mít příznivý vliv na posouzení případu.

Obhajobu v závěrečné řeči nelze ztotožňovat s pouhým popíráním obžaloby. Vztah obhájce k obžalobě může být různý a plyne ze všech okolností konkrétního případu. Obhájce za každou cenu obžalobu nepopírá, může kritizovat jen její jednotlivé body. Nemusí popírat skutkový děj, může však jinak hodnotit právní stránku případu než prokurátor. Může jinak hodnotit důkazy a může i při souhlase s právní kvalifikací uvádět polehčující okolnosti a navrhopvat jiné posouzení resp. rozhodnutí než prokurátor.

Protože obhájce se nemůže nikdy změnit v žalobce, domnívají se někteří teoretičtí pracovníci, že v případě kolise zájmů několika obviněných, kteří se navzájem usvědčují, nemůže ani obhájce jednoho obviněného obviňovat ve své závěrečné řeči obviněného, kterého hájí obhájce jiný. Strogovič²⁴⁾ uvádí, že taková posice obhájce by byla netaktní a nezásadová, protože by vedla k boji mezi obhájci. Domnívám se, že tento názor je nedomyšlený. Není totiž potom jasné, jak by tedy měla vypadat v takovém případě obhajoba. Obhájce nesmí uvádět skutečnosti v neprospěch obviněného, kterého hájí. Pro obhajobu tohoto obviněného však musí uvádět vše, co je třeba, tedy i v případě nutnosti upozornit na vinu jiného obviněného.

V souvislosti s obhajobou více obviněných ve skupinovém procesu je třeba upozornit na některé problémy závěrečné řeči v případě, kdy jeden obhájce hájí více obviněných. Někdy se stává, že obhájce pronáší závěrečnou řeč tak, že spojí závěrečné řeči, týkající se všech obviněných, které hájí, do jedné řeči. Obhajobu jednotlivých obviněných nelze v takovém případě od sebe dobře rozlišit, jednotlivé partie vzájemně splývají, jedna přechází do druhé, takže se závěrečná řeč stává jako celek nepřehlednou. Zejména v případech, kdy je stupeň viny jednotlivých obviněných různý, vyznívá tento způsob závěrečné řeči pro obviněné nepříznivě. Bylo by proto vhodné, aby obhájce pronášel v těchto případech závěrečnou řeč ohledně každého obviněného samostatně, a to i za cenu, že tentýž obhájce bude mluvit několikrát.²⁵⁾

²⁴⁾ Kurs. sov. ugol. processa, Moskva 1958, str. 439.

²⁵⁾ Otázka přehlednosti závěrečné řeči je velmi důležitá. Obhájce musí závěrečnou řeč připravit tak, aby mu neunikly některé důležité okolnosti. (Tak se v konkrétním případě stalo, že obhájce přehléd, že žalovaný skutek je kvalifikován jako souběh několika trestných činů. Přehléd, že šlo o tři trestné činy, v závěrečné řeči se zabýval pouze otázkou dvou z nich.)

Obsah závěrečné řeči a její forma závisí na konkrétních okolnostech trestní věci. Jednotlivé případy se mohou od sebe lišit nejrůznějším způsobem: okolnostmi, za kterých došlo ke spáchání činu, osobou pachatele, reakcí veřejnosti, ale také tím, před jakými posluchači se koná hlavní líčení apod.²⁶⁾ Je pochopitelné, že závěrečná řeč — především její forma — závisí na okolnostech konkrétního případu. Obhájce má právo na taktiku psychologického působení, kterou si určuje sám tak, aby mohl co nejlépe na základě svých znalostí a zkušeností plnit své úkoly, přesto však musí v každé závěrečné řeči být rozebrány určité otázky. Někdy se jimi obhájce zabývá obsáhle, jindy se o některých zmiňuje jen letmo apod. Ale vždy se v závěrečné řeči určité otázky zákonitě vyskytují, i když jsou někdy spojeny nebo jen nadhozeny.

V každé závěrečné řeči provádí obhájce společensko-politické hodnocení případu. K tomu, aby mohl soudu vysvětlit svůj právní názor, musí provést rozbor a zhodnocení důkazů. A vždy se musí buď k vysvětlení a odůvodnění svého závěrečného návrhu, nebo v souvislosti s předchozími otázkami zabývat osobou obviněného. Pořadí probíraných problémů si určuje sám obhájce, je to jedna ze složek jeho taktiky.²⁷⁾

Ujal-li se po řeči obhájce obžalovaného znovu slova prokurátor, mají obhájci a obžalovaný právo na to odpovědět (§ 216, odst. 3 tr. ř. — tak zvaná replika). Otázka repliky je v sovětské teorii velmi široce rozpracována. Perlov a Cypkin se ve svých výše citovaných pracech široce zabývají tím, co do repliky patří a co ne. Dokonce upozorňují na to, že někteří obhájci si nechávají nejdůležitější argumenty své závěrečné řeči až do repliky, aby tím spíše vynikl jejich právní názor. Praktici (Levin a kol. Zaščitnik v sovětskom sude, Moskva 1960) se touto otázkou zabývají již méně, jen okrajově. Domnívám se, že replika má v naší praxi malý význam. Jaký je vůbec její smysl? Podle mého názoru není vždy nutné a ani zvláště vhodné v každém případě odpovídat na repliku prokurátora. Do repliky patří jen takový argument, který nebyl v závěrečné řeči dostatečně zvýšdvižen. Jestliže prokurátor ve své závěrečné řeči užívá určitých argu-

a další právní kvalifikaci pominul.) Proto je třeba, aby v závěrečné řeči nejen přesně citoval obžalobu, ale aby ve své řeči odděloval i jednotlivé činy a hovořil o každém z nich samostatně. Je samozřejmé, že to zvláště platí pro případy, kdy je žalováno více skutků téhož pachatele.
²⁶⁾ Proto se někteří obhájci domnívají, že obecná pravidla závěrečné řeči nelze stanovit. Tento nesprávný názor byl přesvědčivě vyvrácen v citované zprávě o průzkumu závěrečných řečí ÚAP.

²⁷⁾ Pořadí je totiž obvykle určeno tím, na které otázky chce obhájce soud upozornit v první řadě, a které pokládá za méně významné. Někdy může obhájce začít s hodnocením osoby obviněného a přejít k rozboru právní stránky případu (např. obviněný je žalován, že se dopustil trestného činu jako zvláště nebezpečný recidivista a obhájce dokazuje, že vzhledem k osobě pachatele nepřichází toto hodnocení v úvahu), nebo k otázce společensko-politického významu činu. (Činu se dopustil vzorný pracovník) apod. (Protože tyto otázky již byly podrobně rozebrány v mém článku v Právniku č. 10/1962, nezmiňuji se dále o nich a odkazuji na cit. staf.)

mentů, má obhájce vždy dost možností, aby jeho názory ve své závěrečné řeči vyvrátil. Jestliže se prokurátor přesto ujme slova po obhájci, měl by obhájce replikovat jen tehdy, řekl-li prokurátor něco, co v jeho původní závěrečné řeči nebylo a o čem se nezmínil ani obhájce. Je proto třeba, aby si obhájce vždy uvážil, zda již jednou to, co chce říci v replice, neřekl v závěrečné řeči. Někteří obhájci upozorňují na to, že je třeba znovu podtrhnout a zdůraznit právní názor obhájce proti názoru prokurátora, tak, jak plyne z prokurátorovy repliky.²⁸⁾ Ale ten, kdo má poslední slovo, nemusí ještě působit nejpřesvědčivěji. Je proto vždy třeba, aby obhájce velmi pečlivě zkoumal *nutnost a opodstatněnost* repliky a replikoval jen v případech skutečně nutných. Nepodceňuji význam repliky, domnívám se však, že ji sovětská teorie a naše praxe zbytečně přeceňují.²⁹⁾

Pokud jde o repliku na závěrečnou řeč jiného obhájce, nemá v naší praxi místo, poněvadž ji trestní řád vůbec nepřipouští. Replika obhájce může být jen odpovědí na vystoupení *druhé* strany v procesu, tj. prokurátora. Jestliže jeden obhájce vystoupí v případě kolise zájmů dvou obžalovaných s určitým právním názorem, který je ve prospěch jeho klienta, a druhý obhájce jeho právní názor vyvrací, není možno a trestní řád nepřipouští, aby spolu obhájci polemisovali a jeden se snad dovolával práva replikovat na závěrečnou řeč druhého.³⁰⁾

Závěrečná řeč obhájce musí vycházet z konkrétního případu. Její forma závisí na okolnostech tohoto konkrétního případu, nejen na osobě obviněného, na auditoriu a osobě obhájce, ale i na tom, k jakým závěrům obhájce při projednávání trestní věci došel. Ať je závěrečná řeč jakkoli zaměřena, vždy obsahuje více či méně podrobný rozbor společenskopolitického hodnocení činu, rozbor důkazů, právní posouzení, závěrečný návrh a charakteristiku osoby obviněného, která je zaměřena k podpoře některé části závěrečné řeči. Při opomenutí některé z těchto součástí závěrečné řeči se může stát, že obhajoba bude „nedotažená“, závěrečná řeč neúplná a nesplní tak svůj účel: pomoci soudu vynést spravedlivé rozhodnutí. Na druhé straně je nutné, aby si každý obhájce uvědomil, že do

²⁸⁾ Podobně i zpráva o průzkumu, str. 42 a 44, Informace č. 2/1962.

²⁹⁾ Není proto vhodné, aby v případě repliky prokurátora obhájce „obhajoval“ svoji původní obhajobu, jak se v praxi stává. Nemá-li nové argumenty, je zbytečné, aby opakoval to, co již řekl. Praxe však běžně doporučuje použít repliky z psychologických důvodů vždy v takovém případě, kdykoliv by mlčení obhájce mohlo působit dojmem, že nemá argumenty pro svá tvrzení.

³⁰⁾ Nezmiňovala bych se o tomto problému, kdyby jak v sovětské teorii tak i mezi některými našimi obhájci nevznikla otázka, jak reagovat na odlišný právní názor druhého obhájce. Domnívám se, že obhájci na svoje odlišné právní názory nemožou nijak reagovat. Pokud mají obžalovaní společné zájmy, mohou se obhájci předem shodnout na určité linii obhajoby, nejsou však v žádném případě na svoje právní názory navzájem vázáni. Jestliže zastávají různé právní názory, ať již v případě shody nebo kolise zájmů obžalovaných, je věcí soudu, aby tyto názory posoudil sám. Ze samotného účelu závěrečných řečí plyne, že vzájemné přesvědčování obhájců před soudem, ať již formou replik nebo jiných diskusí je nepřipustné.

závěrečné řeči patří jen tyto části a nepřepřelňoval plaidoyer zbytečným opakováním skutkového děje, líčením podrobností činu apod., protože tak vznikají „hluchá místa“, kterým nikdo nevěnuje pozornost. Soud by tak mohl přehlédnout i to, kdy obhájce mluví o důležitých věcech, které byly vinou špatné a „přeexponované“ obhajoby překryty a utopeny spoustou nic neříkajících frází.

§ 3. PROBLÉMY OPRAVNÉHO ŘÍZENÍ

I. Důležitou složkou činnosti obhájce v trestním řízení je jeho práce při přezkoumávání rozhodnutí. I když některé základní problémy opravného řízení jsou pro všechny opravné prostředky podobné (např. otázka rozdílných názorů obviněného a obhájce na podání opravného prostředku), je účel a obsah opravných prostředků a tedy i způsob práce obhájce různý. V následujících partiích se chci zabývat nejdůležitějšími problémy opravného řízení, které si musí obhájce vyřešit, má-li být jeho činnost při přezkoumávání rozhodnutí v souladu s jeho úkoly.

Při rozhodování o tom, zda mají být opravné prostředky podány, je třeba vyřešit některé obecné otázky vztahu obhájce a obviněného v tomto stadiu trestního řízení. Kromě obviněného mají právo podat v jeho prospěch opravné prostředky i některé další osoby (§§ 142, 247, odst. 2 a 280, odst. 3 tr. ř.). Obhájce však není osobou, která by byla oprávněna podávat opravné prostředky vlastním jménem samostatně, protože není ani uveden v § 246 tr. ř., ani není zřejmě osobou uvedenou v § 142 tr. ř. Právo obhájce podávat za obviněného jeho jménem opravné prostředky plyne z § 41, odst. 2 tr. ř., lze ho dovodit i z odstavce 5 téhož zákonného ustanovení. Z povinností obhájce zřejmě vyplývá, že odvolání a stížnost může podávat jménem obviněného bez jeho výslovného vyzvání. Obhájce tedy podává řádné opravné prostředky vždy, když to považuje za nutné, a to i když nemá výslovný pokyn obviněného. Je však vždy vhodné, aby se obhájce — přes svou poměrnou samostatnost v rozhodování o podání opravného prostředku — s obviněným o něm předem poradil.

V konkrétním případě podal obhájce ve vazební věci odvolání, nezeptal se však obviněného, proti kterým výrokům má odvolání směřovat. Podal je pouze proti výroku o trestu a proti výroku o náhradě škody. Při veřejném zasedání odvolacího soudu obžalovaný prohlásil, že chtěl, aby se odvolání podalo i proti výroku o vině. I když v tomto případě nedošlo vzhledem k ustanovení o revisním principu k žádné újmě pro obviněného, je zřejmé, že celá obhajoba při odvolacím řízení by vypadala jinak, kdyby obhájce věděl, že obžalovaný žádá, aby byl napaden i výrok o vině.

Rozhodne-li se obhájce, že opravný prostředek podávat nebude, měl by žádat o výslovný souhlas obviněného. V některých případech se může ob-

hájce domnívat, že nejsou důvody k podání odvolání nebo stížnosti. Přesto však je podle mého názoru povinností obhájce — jestliže si obviněný přeje, aby byl opravný prostředek podán — aby jej po vysvětlení svého právního názoru obviněnému podal. Odůvodnění takového opravného prostředku není ovšem pro obhájce lehké. Jestliže např. obžalovaný žádá, aby bylo podáno odvolání proti výroku o vině a obhájce se domnívá, že v rozsudku byla vina posouzena správně, je velmi obtížné odvolání řádně odůvodnit. Subjektivní názor obhájce nesmí vést samozřejmě v žádném případě tak daleko, že by odmítl podat opravný prostředek nebo dokonce obžalovaného vyzval, aby si tedy podal odvolání nebo stížnost sám.¹⁾ Tím by totiž docházelo k omezování práva na obhajobu, zejména práva na pomoc odborníka-obhájce.

Subjektivní názor obhájce nemůže být ostatně pro toto posuzování rozhodný, protože i obhájce se může ve svém názoru na hodnocení případu mýlit. V konkrétním případě se stalo, že obviněný žádal obhájce, aby podal odvolání proti výroku o vině. Obhájce mu to rozmluvil s tím, že trest je poměrně malý, jde o podmíněné odsouzení a skutkový stav byl zjištěn zcela správně. Prokurátor podal odvolání v neprospěch obžalovaného. Při posuzování věci na základě tohoto odvolání dospěl odvolací soud k závěru, že čin není z důvodů nutné obrany pro společnost nebezpečný a obžalovaného zprostil.

Pochopitelně je i pro zkušeného obhájce v některých případech velmi obtížné posoudit důvodnost opravného prostředku. V případě pochybností by měli obhájci opravné prostředky vždy podávat a v žádném případě by neměli obviněným podání opravného prostředku rozmlouvat.²⁾

Jedním z nejdůležitějších problémů, se kterým se naše praxe setkává při řešení otázek stížnosti v trestním řízení je použití stížnosti v jednotlivých stádiích trestního řízení. Při rozhodování o tom, zdá má být podána proti rozhodnutí v trestním řízení stížnost, bývají obhájci někdy zbytečně úzkostliví. Při prověrkách důslednosti obhajoby, prováděných ÚAP a ÚČSA³⁾ bylo již mnohokrát zjištěno, že obhájci nepodávají ani v odůvodněných případech stížnosti. Je tomu zejména v přípravném řízení, kdy nejsou např. podávány stížnosti proti usnesení o vznesení obvinění a obhájci si ponechávají argumentaci a právní názory až do řízení před soudem.

¹⁾ Podobný názor nalézáme často v sovětské literatuře (např. Celcov aj.), vyskytl se i v naší praxi, s odůvodněním, že obviněný si může vždycky najít obhájce, který mu odvolání nebo stížnost podá a že není vázán na obhájce, který zastává odlišný názor než obviněný.

²⁾ Je pochopitelně naprosto nesprávné, jestliže obhájce odmítá podávat odvolání z důvodů, že je mu známo, že konkrétní odvolací soud určité okolnosti vždy hodnotí určitým způsobem (např. otázka posuzování některých činů jako spekulace), takže je podle názoru obhájce zbytečné odvolání podávat, přesto, že se i obhájce domnívá, že je rozsudek nesprávný a měl by být změněn.

³⁾ Srov. např. Zpráva ÚAP o obhajobách mladistvých, dále J. Štěpán, Z prověrek důslednosti obhajoby ve východočeském kraji, Zprávy advokacie, říjen—prosinec 1963, str. 303.

Praxe považuje tuto chybu za důsledek špatné přípravy obhájce v příprav-
ném řízení, za následek nedostatečného seznámení s případem, zejména
nedbalého studia spisů apod. I když tento praktický aspekt nemůžeme pod-
ceňovat, jde podle mého názoru především o následek nesprávných názorů
na činnost obhájce a zejména na jeho aktivitu v přípravném řízení. Jestliže
některé případy stížností proti nezákonným jednáním ve stadiu příprav-
ného řízení a proti omezování práv obviněného byly považovány nikoliv
za správnou a principiální obhajobu, ale za maření zjištění objektivní
pravdy, je pochopitelné, že obhájci byli méně aktivní.⁴⁾ Tento problém
souvisí s uplatněním zásad trestního řádu v justiční praxi a s otázkami
správného politického přístupu k věci. Jde o chyby, které může odstranit
pouze praxe sama, protože teorie již dlouho zdůvodňuje nesprávnost těchto
názorů.⁵⁾

II. A. Specifická teoretická problematika pro práci obhájce vzniká při
odvolání. Úprava našeho odvolacího řízení vychází ze zásady, že těžiště
rozhodování má být v řízení u soudu I. stupně. Odvolací soud v zásadě
jen přezkoumává správnost a zákonnost rozsudku soudu I. stupně. (Srov.
důvodová zpráva k zák. čís. 141/61 Sb.) Okruh osob oprávněných podat
odvolání je stanoven tak, aby zahrnoval osoby, které z důvodů svého úřed-
ního postavení, z důvodů svého vztahu k projednávané věci nebo z důvodů
svého vztahu k osobám, jichž se rozsudek týká, mají nepopíratelný zájem
na správnosti rozhodnutí.⁶⁾

Odvolací právo obžalovaného spočívá v tom, že obžalovaný může odvo-
láním napadnout pro nesprávnost ty výroky rozsudku, které se ho přímo
týkají. (Pochopitelně musí být odvolání v jeho prospěch.)⁷⁾ Odvolání podává
obhájce vždy jménem obžalovaného. Proti jeho vůli výslovně projevené
je — s výjimkou případu, uvedeného v poslední větě § 247, odst. 2 tr. ř. —
podat nemůže. Ale i v takovém případě, kdy je oprávněn podat odvolání
proti vůli obviněného, podává je nikoliv jménem vlastním, ale jménem
obviněného.⁸⁾

⁴⁾ Srov. k tomu D. Císařová, Příspěvek k problému smyslu obhajoby v tr. řízení, Právník,
č. 2/1965.

⁵⁾ Srov. kritiku právní praxe v Mlynářově článku Tisíc hlasů proti právní praxi, Literární,
noviny č. 12/1964.

⁶⁾ Komentář k trestnímu řádu, Praha 1963, str. 416.

⁷⁾ Co je prospěchem obžalovaného, závisí na okolnostech případu. Tak v konkrétním případě
namítal obžalovaný, že se dopustil opakování trestného činu a nikoli pokračování, protože
v případě opakování se na některé skutky vztahovala amnestie. Kdyby nepřicházela v úvahu
amnestie, zřejmě by takové odvolání nepodal, protože by se jednalo o souběh trestných činů.
Je proto třeba posuzovat prospěch z hlediska všech norem, které mají trestní obsah jako
v tomto případě i z hlediska jednotlivé osoby (např. tíživost trestu v konkrétním případě).
Srov. i D. Císařová, K některým otázkám beneficia cohaesionis, Socialistická zákonnost č. 2/1960.

⁸⁾ Tím se liší naše úprava od úpravy sovětské, kde obhájce podává odvolání samostatně
vlastním jménem, vedle případného odvolání obžalovaného. Problematické je, zda by nebylo
vhodné zavést podobné řešení i u nás, zejména tam, kde si obžalovaný není vědom dosahu
odvolání a výslovně si přeje, aby je obhájce nepodával.

V roce 1963 prováděly ústř. orgány čs. advokacie průzkum odvolání v trestních věcech ve slovenských krajích. Průzkum probíhal výběrovou metodou, konal se v každém kraji ve dvou advokátních poradnách. Zaměřil se na odstranění typických nedostatků; hodnocení průzkumu vyšlo jako metodická zpráva v Informacích Ústředí československé advokacie.⁹⁾

Přesto, že zákon umožňuje podávat odvolání zcela neformální, je zřejmé, že odvolání, které podává obhájce se musí lišit od odvolání, které podává občan, neznalý práva.¹⁰⁾ Protože rozhodnutí odvolacího soudu je rozhodnutím konečným, je třeba přípravě odvolání věnovat velkou pozornost. Zatímco při závěrečné řeči obhájce shrnuje výsledky celého trestního řízení, aniž zná názor soudu na projednávaný případ, je situace při podávání odvolání pro obhájce výhodnější, protože názor soudu je již jasně formulován v rozsudku. Je tedy odvolání, podávané obhájcem, kritikou názorů soudu, tak jak se projevují v rozsudku.¹¹⁾ Odvolání musí vyčerpát a rozebrat vše, co je v rozsudku nesprávné, co případně v rozsudku není a mělo by být a co vůbec v tomto rozhodnutí soudu I. stupně musí být podle názoru obhájce odvolacím soudem napraveno.¹²⁾

Dříve než rozebereme obsah odvolání, je třeba se vypořádat s otázkou, zda obhájce, který vystupoval již u soudu I. stupně, je vázán při podání odvolání tou pozicí, kterou zaujal k věci u soudu I. stupně. V praxi se nejednou stalo, že obhájce, který změnil své názory po vynesení rozsudku soudu I. stupně, byl napadán jako nezásadový a jeho posice byla kritizována. Vodítko pro řešení nalézáme u Strogoviče,¹³⁾ se kterým můžeme

⁹⁾ Informace ÚAP č. 7/1963. I když s koncepcí zprávy a některými jejími závěry nelze souhlasit bez výhrad, je zpráva velmi zajímavá a přináší cenné podněty pro otázky zpracování odvolání, podávaného obhájcem. Zajímavá čísla jsou uvedena na str. 3 cit. Informací. Z celkového počtu podaných 208 odvolání ve zkoumaných poradnách bylo 106 (51 %) úspěšných, 102 (49 %) neúspěšných. Poměrně vysoký je počet případů, kdy rozhodl přímo krajský soud jinak než okresní soud (49 %). Celostátní průměr odvolání byl v r. 1962 23 % případů, ve kterých hájili obhájci. Na Slovensku jako celku je počet odvolání vyšší, činí 30,9 %.

¹⁰⁾ Zákon ostatně vyžaduje, aby obhájce odvolání ve lhůtě odůvodnil, i když z porušení tohoto ustanovení nevyvozuje pro obviněného žádné nepříznivé důsledky.

¹¹⁾ Informace ÚAP uvádějí při rozboru funkce odvolání na str. 5, že zatím co skutková stránka věci je soustředěna do seznámení s výsledky vyšetřování, případně do hlavního líčení, je těžištěm odvolacího řízení převážně právní posuzování věci, takže platí jako zásada, že odvolání má být především právním vyjádřením k případu. Domnívám se, že tento závěr, který odůvodňuje cit. zpráva tím, že to vyžaduje uplatnění stále zdůrazňované kasační zásady v odvolacím řízení, není správný a je v rozporu s trestním řádem. Není ostatně jasné, co vlastně považuje zpráva za právní vyjádření k případu, zda má skutečně na mysli jen otázky právního posouzení, jak uvádí, protože později si při dalším rozboru všímá i jiných otázek než otázek právního názoru soudu I. stupně.

¹²⁾ Týž názor srov. Strogovič, Proverka zakonnosti i obosnovannosti sudebnych prigovorov, Moskva 1956, str. 136. Je pochopitelné, že odvolání podané obhájcem musí být právnícky velmi přesně vypracováno, musí ukázat, v čem vady skutkového zjištění porušují zákon, nelze však jednoznačně tvrdit, že skutková argumentace má převládat spíše u odvolání, kde soud I. stupně nevyhověl skutkovým návrhům obhajoby, nebo tam, kde obhájce věc převzal až po rozsudku soudu I. stupně.

¹³⁾ Strogovič M. S., Proverka zakonnosti i obosnovannosti sudebnych prigovorov, Moskva 1956, str. 145 a násl.

plně souhlasit. Strogovič uvádí, že je pochopitelné, že obhájce má zastávat určitou linii obhajoby. Přesto však nelze podle něj mechanicky žádat, aby obhájce vystupoval s týmiž názory jako u soudu I. stupně. Zásadně lze podle Strogoviče říci, že posice obhájce v opravném řízení je logickým i právním pokračováním jeho posice u soudu I. stupně. Nelze vždy kritizovat obhájce za to, že proti určité otázce u soudu I. stupně nevystupoval a že proti ní vystupuje až u soudu II. stupně, tedy opožděně. U soudu I. stupně vystupoval obhájce před rozsudkem, na základě důkazů provedených u soudu, zatím co v odvolacím řízení vystupuje po vynesení rozsudku, na základě jeho písemného vyhotovení. Teprve v rozsudku se zjistilo, že určitému faktu, který obhájce nepovažoval za důležitý, přikládá soud značný význam.¹⁴⁾

Změna právního názoru obhájce je tedy zásadně přípustná, protože obhájce může dojít na základě dalšího studia případu i studia judikatury k jiným závěrům, než jaké zastával u soudu I. stupně.

Obhájce se může také dovědět skutečnosti, které mohou ovlivnit jeho původní názor až v pozdější fázi řízení. Každé jiné řešení tohoto problému znamená omezování obhajoby obviněného. Obhájce si musí být zejména vědom toho, že jeho povinností je napadat porušení předpisů i tehdy, když toto porušení u soudu I. stupně připustil.

Obsah odvolání je v každém konkrétním případě jiný. Přesto je však možné stanovit určitá obecná pravidla, platná pro všechny případy. Především je třeba odvolání řádně odůvodnit. Obhájce si musí být vědom toho, v jakém směru chce rozsudek soudu I. stupně napadnout. Své odvolání musí řádně odůvodnit, nestačí jen uvést, jaké vady v rozsudku spatřuje, zejména nemůže uvádět jen několik nesouvislých námitek bez dalšího rozvedení.

Informace uvádějí na str. 37 některé konkrétní případy:

V případě obžalované cikánskému původu, která byla odsouzena pro krádež spáchanou výdělečně za to, že odcizila svetr v ceně 300.— Kčs a hodinky v ceně 1000.— Kčs a pro trestný čin podle § 3, zák. č. 74/1958 Sb., k trestu odnětí svobody v trvání 2 let nepodmínečně, bylo odvolání odůvodněno doslovně takto: „Uložený trest považuji za příliš přísný v poměru k svému zavinění. I když je pravda, že jsem byla již pro krádež trestaná, soud I. stupně nevzal v úvahu to, že moje výchova byla úplně zanedbána a že jsem negramotná. Jsem vdova, starám se o dvě malé děti. Po odpykání

¹⁴⁾ Jiný názor zastává Čelcov-Bebutov ve sborníku *Zaščita po ugolovnym dělam*, Moskva 1948, str. 200, který považuje změnu názoru obhájce za nezásadovou. Výslovně uvádí, že obhájce nemůže napadat taková porušení zákona, proti kterým nevystupoval u soudu I. stupně. — Situace je poměrně složitá, cit. Informace upozorňují na případy, kdy obhájce u soudu I. stupně nenapadal porušení předpisů, zejména zajištění práva na obhajobu, ačkoliv šlo zřejmě o nezákonný postup soudu, a proto potom nepodal odvolání. Podobný názor srov. i M. M. Grodzinskij, sborník *Advokat v sovetském ugolovnom processe*, Moskva 1954, str. 299–300. Někdy je však třeba připustit i to, že si obhájce teprve v pozdějších stadiích řízení uvědomí, jak je třeba při obhajobě obviněného argumentovat.

trestu slibují, že se zapojím do pracovního procesu a budu žít řádným životem pracujícího člověka. Zastávám názor, že v mém případě jde o příliš přísný trest a prosím proto, aby bylo mému odvolání vyhověno.¹⁵⁾

Obhájce se musí podrobně zabývat rozбором všech vad rozsudku soudu I. stupně tak, aby soud II. stupně získal náležitý obraz o tom, jaké chyby obhájce rozsudku vytýká a v čem podle něj spočívají. Znamená to, že argumentace obhájce musí být taková, aby dávala soudu druhého stupně dobrý podklad pro rozbor rozhodnutí a pro studium spisu tak, aby bylo možno ihned ze spisu poznat, co obhájce rozsudku soudu I. stupně vytýká, tak, aby soud II. stupně měl jasný obraz o názorech obhájce již při studiu spisu a tak získal dobré vodítko pro jejich hodnocení. Jestliže však musí soud sám — jako v uvedeném případě — s obtížemi zjišťovat, jaký vztah má být např. mezi výchovou obviněné, její negramotností a mezi krádežemi, kterých se dopustila, nepřispívá odvolání obhájce k práci soudu. Stanovisko obhájce by totiž nejen usnadnilo soudu práci, ale zejména by mu umožnilo zjistit objektivní pravdu, protože by poukázalo na okolnosti, kterých si soud I. stupně nepovšiml, resp. které správně nezhodnotil.

Výše jsme uvedli, že odvolání je vlastně kritikou rozsudku, která má na základě konkrétních výtek rozebrat nedostatky rozhodnutí soudu I. stupně.¹⁶⁾

Proto je třeba, abychom si všimli nejdůležitějších případů vad výroků, které se v rozsudcích vyskytují, a toho, jak je obhájce dovede kritizovat.

a) Skutkové vady. Jestliže rozsudek vychází z nesprávně zjištěných skutečností a špatně zhodnocených důkazů, je třeba, aby obhájce v odvolání rozebral faktickou stránku věci, zejména to, jakými úvahami se soud řídil, příp. měl řídit při hodnocení důkazů (§ 125 tr. ř.). Odvolání nemá být kopií závěrečné řeči, protože úkoly odvolání jsou odlišné. Nestací proto pouhý rozbor důkazů tak, jak byl proveden před soudem I. stupně, ale je třeba zároveň upozornit, jakým způsobem uvažoval soud a v čem jsou jeho úvahy chybné. Jestliže se například obhájce domnívá, že úvahy soudu nejsou

¹⁵⁾ Srov. i jiný podobný případ, Informace, str. 38.

¹⁶⁾ Informace č. 7/1963 dělí chyby rozsudku na chyby skutkové, materiálněprávní a procesněprávní. Toto rozdělení je podstatě v souladu s dělením, uvedeným v knize E. Husára „Odvolanie podľa čs. práva“, Bratislava 1961, str. 166 a násl. Strogovič při rozboru odvolání obhájce mluví o porušení procesních ustanovení, o nesprávném použití trestního zákona, o neúplném provedení vyšetřování, o tom, že rozsudek neodpovídá skutkovému stavu a konečně považuje rozsudek za nespravedlivý i tehdy, když trest neodpovídá spáchanému činu. (Strogovič M. S., Proverka zakonnosti i obosnovannosti sudebnych prigovorov, Moskva 1956, str. 137 až 141.) Rozdělení chyb rozsudku, které uvádí zpráva o průzkumu odvolání je spíše materiálem pro další teoretické zobecnění a rozbor otázek odvolání v naší praxi. Systém vad rozsudku, na základě kterých má být podáno odvolání nejlépe vystihují důvody odvolání, uvedené v učebnici trestního řízení (Československé trestní řízení, Praha 1963, str. 252 a násl.). Pro účely této práce však rozdělují základní otázky důvodů odvolání poněkud jinak, protože by probíraná problematika byla nepřehledná.

opřeny o přesvědčivé důkazy, musí porovnat názory soudu s tím, jaké závěry vyplývají z provedeného dokazování a v čem tedy vidí chyby soudu.¹⁷⁾

Zvláště důležité je odůvodnění toho, proč obžalovaný odvolal původní doznání, na základě kterého byl soudem I. stupně odsouzen.

V konkrétním případě prohlašoval obviněný, který byl vyšetřován proto, že způsobil dopravní nehodu, že se cítí vinen. Případ skutkově doznával, později uváděl, že měl morální výčitky, protože se domníval, že způsobil svou neopatrností smrt dvou osob. Znaleckým posudkem bylo zjištěno, že věc nebyla zaviněna obviněným, ale únavou materiálu v autě, které obžalovaný řídil.

Zvláštní pozornost musí věnovat obhájce takovým případům, kdy obžalovaný namítá, že jeho původní doznání vzniklo pod určitým nátlakem. Nemusí jít o nátlak fyzický nebo psychický, může jít o nevhodný způsob vedení trestního řízení, na základě kterého se obžalovaný dozná k něčemu, co nespáchal. V takovém případě musí obhájce přesvědčivě odůvodnit v odvolání, na základě jakých motivů obžalovaný změnil svou výpověď. Ke změně této výpovědi může dojít teprve po rozsudku soudu I. stupně, takže v odvolání se uplatňuje tato okolnost nově.

Velmi důležité jsou případy výkladu nepřímých důkazů. V takovém případě je nutné, aby obhájce uvedl, v čem vidí chyby soudu a zároveň uvedl výklad další, který obviněnému prospívá a který je také v konkrétním případě možný, aby tak bylo zřejmé, že nepřímé důkazy v tomto případě nevedou ve svém souhrnu k jedinému závěru a nevylučují možnost závěru jiného.

b. Vady hmotněprávní. Případy nesprávného použití trestního zákona jsou velmi rozmanité. Je třeba kritizovat, že naši obhájci — jak již bylo řečeno v souvislosti se závěrečnou řečí — ještě v některých případech ne-

¹⁷⁾ Informace uvádějí příklad, kdy byl obžalovaný odsouzen pro pohlavní zneužití, které od počátku popíral. Skutkový děj potvrdila dcera a příbuzná obžalovaného. Příbuzná vypovídala na pohled věrohodně, obhájce ve velmi logickém odvolání odůvodnil nevěrohodnost výpovědi tím, že vysvětlil motiv nepravdivých výpovědí.

V konkrétním případě byl obžalovaný odsouzen, protože pronesl výrok hanobící naše zřízení. Svědkové potvrdzovali výrok. Obhájce ukázal v odvolání, že obžalovaný byl svědky nenáviděn, takže svědci měli důvod pro to, aby jeho výrok vykládali úplně opačně než jaký byl jeho smysl. Obžalovaný byl od počátku stoupencem socialisace vesnice, svědci neměli kladný poměr k našemu zřízení.

V jiném případě byl skupinář JZD dvěma ženami usvědčován z pokusu znásilnění a soudem I. stupně odsouzen. Obhájce v odvolání přesvědčivě dokázal, že obě ženy nemohou být brány jako věrohodné svědkyně, protože jedna oznámila celou věc až po delší době, přičemž ji líčila jinak než později v trestním řízení. Druhá žena věc hlásila až při vyšetřování prvního oznámení. Obhájce upozorňoval v odvolání na nepřátelství obou žen k obviněnému, který je kritizoval na schůzích pro špatnou práci.

znají směrnice a rozhodnutí Nejvyššího soudu a nedovedou dobře teoreticky odůvodnit svoje názory, takže mnohá pochybení soudu jim unikají.¹⁸⁾

V konkrétním případě byl obžalovaný odsouzen pro pokus pohlavního zneužití, protože lákal šestileté děvče do lesa, sliboval jí bonbony a pokoušel se ji políbit. Děvče však nepolíbil, protože se mu to nepodařilo pro její odpor. Soud uvedl, že v případě, kdyby došlo k políbení, bylo by pohlavní zneužití již dokonáno. Obhájce namítal, že jde o přípravu k trestnému činu. Bylo však třeba, aby náležitě vysvětlil, zda polibky samy o sobě jsou již pohlavním zneužitím, zda vůbec i při políbení by došlo k tak nebezpečnému jednání pro společnost, jaké má na mysli ustanovení § 242 tr. zák.

V mnoha případech tato nejasnost se strany obhájce může vést i k závažným pochybením odvolacího soudu, protože nesprávná argumentace obhájce soudu nepomáhá v jeho práci.

Velký význam má odvolání, které se týká *výroku o trestu*. Jestliže se odvolání týká pouze tohoto výroku, je vhodné, aby obhájce vycházel ze skutkového zjištění soudu, které nepopírá. Může ovšem navrhnout i další zjištění skutečností, případně přihlídnutí ke skutečnostem, ke kterým soud I. stupně nepřihlédl.¹⁹⁾

Základní otázkou odvolání do výroku o trestu je problém, v jakých případech má být odvolání proti výroku o trestu podáno. Rozhodně je třeba odmítnout názory, že odvolání se má podávat pouze za těch podmínek, jaké jsou stanoveny pro podání stížnosti pro porušení zákona, totiž tehdy, když trest je ve zřejmém nepoměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele, nebo jestliže uložený druh trestu je ve zřejmém rozporu s účelem trestu.²⁰⁾ Podobné směrnice zákon pro odvolání nedává a bylo by nesprávné vztahovat na výrok o trestu, proti kterému má být podáno odvolání, stejné kritérium, jaké platí pro stížnost pro porušení zákona.

¹⁸⁾ V době průzkumu ÚČSA se ještě vyskytovaly problémy s použitím nového trestního zákona, zejména proto, že obhájci si vždy neuvědomovali — právě tak jako soudy — některé rozdíly v zákoně upravě. Z konkrétních případů špatné aplikace zákona (kromě poměrně častých chyb v ustanoveních zvláštní části trestního zákona) se vyskytuje jako nejčastější pochybení v rozsudcích špatný výklad nových institutů obecné části. (§ 12 odst. 2 tr. zák., problémy §§ 41 a 42 tr. zák. a konečně otázky materiálního pojetí trestného činu, právě tak, jako materiální podmínka použití okolností, podmiňujících vyšší trestní sazbu — § 88 tr. z.) V těchto případech soudy někdy velmi mechanicky vylučují nepřičetnost, váhají použít institutu zmenšené přičetnosti zvláště v případech, kdy se domnívají, že je třeba uložit vysoký trest v případech deliktů proti životu a zdraví nebo proti osobnost. V některých případech dělají obhájcem potíže kritéria nebezpečnosti pro společnost. Důležité však je, že i tam, kde obhájce namítá v odvolání nesprávné použití trestního zákona, nedovede se vždy vypořádat s tím, jaký stupeň nebezpečnosti pro společnost vyžaduje v konkrétním případě trestní zákon a jaký je v posuzovaném případě.

¹⁹⁾ Provedený průzkum zjišťuje, že téměř 80 % zkoumaných odvolání směřuje výlučně nebo též proti výroku o trestu. Zároveň však zpráva o průzkumu kritizuje neuspokojivou úroveň opravných prostředků v tomto směru, zejména argumentace, týkající se vztahu mezi generální a individuální prevencí.

²⁰⁾ Podobný názor můžeme v teorii nalézt např. ve sborníku *Zaščita po ugolovnym delam*, Moskva 1948, str. 216 v partii M. A. Celcova - Bebutova „Obžalovanije prigovora zaščitnikom“.

c) Další vadou rozsudku, na základě kterého je možno podat odvolání, je porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku — error in procedendo — pokud toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí.²¹⁾

Nejobvyklejším porušením procesních předpisů je neúplné provedení vyšetření trestní věci. V takovém případě musí obhájce uvést okolnosti, které mají význam pro posouzení věci a které zůstaly neobjasněny.

V konkrétním případě byl obviněný uznán vinným, že převzal sumu 800.— Kčs jako brigádnický přídavek, předstíraje, že půjde na dobrovolnou brigádu. Do práce však nenastoupil. Soud I. stupně nezjistil, zda obviněný měl již v okamžiku přijímání přídavku úmysl do dolu nenastoupit, nebo zda si nástup rozmyslel později. Podobně v jiném konkrétním případě nebylo v rozsudku zjištěno, kdy u obviněného, který vzal od poškozeného 6000.— Kčs jako zálohu na auto, které mu slíbil opatřit, vznikl úmysl auto neopatrovat, takže nebylo správně zdůvodněno, zda se jedná o podvod nebo o zpronevěru. V obou těchto případech musí obhájce odůvodnit nutnost správného vyšetření věci, poněvadž v tomto případě procesní pochybení zároveň způsobuje pochybení v použití předpisu hmotného práva.

Jiným závažným pochybením a porušením procesních předpisů, které se úzce týká obhájce, je porušení práva na obhajobu v předcházejících stadiích trestního řízení. Povinnost, aby soud II. stupně zrušil v tomto případě napadený rozsudek, ukládá odvolacímu soudu trestní řád v § 258, odst. 1. Současná praxe neruší rozsudky napadené pro porušení práv obhajoby, zejména porušení jejich práv v přípravném řízení, v dostatečné míře tak, jak by to odpovídalo požadavkům trestního řádu a tedy i požadavkům socialistické zákonnosti. Odvolací soud někdy při svém rozhodování vychází z toho, že toto pochybení (např. hlavní líčení se konalo bez obhájce, ačkoli obhájce měl být přítomen, protože zde byly nutné důvody obhajoby) je napraveno činností obhájce ve stadiu opravného řízení, takže obhájce plní své úkoly tak, jako by je plnil, kdyby byl ustanoven již dříve. Obviněnému proto podle názoru praxe nevzniká žádná újma.²²⁾ Tento názor je zřejmě pochybený. Obhájce totiž v takovém případě vystupuje v opravném řízení jen na základě písemného materiálu — konkrétně studia spisů a protokolu o hlavním líčení — a na základě informace obviněného. Takové studium spisů a informace obviněného však nemohou v žádném případě nahradit bezprostřední dojem — zejména z výslechu svědků a znalců — jaký obhájci dává účast při provádění důkazů v hlavním líčení.

²¹⁾ Učebnice čs. trestního řízení uvádí, že vadami řízení ve smyslu ustanovení § 246, odst. 2 se rozumějí nejen vady řízení vzniklé v hlavním líčení, nýbrž i ve stadiích předchozích. Dále uvádí, že stačí jen, že taková možnost tedy je, není třeba, aby vada řízení měla skutečně vliv na výrok a způsobila jeho nesprávnost. Učebnice čs. tr. řízení, Praha 1963, str. 253.

²²⁾ Někdy se dokonce tvrdí, že procesní vada je napravena tím, že ve věci bylo správně rozhodnuto.

Způsob výpovědi, zejména přesvědčivost svědka, jeho váhání apod. není možno žádným způsobem v protokole reprodukovat tak, jak je to možné poznat na základě přímého dojmu. Proto některé výpovědi svědků vypadají úplně jinak, čteme-li je z protokolu, či jsme-li přítomni výslechu. (Nechávám stranou způsob protokolování, kde zejména zvláštnosti a osobitosti výpovědi mizí díky šablonovitému způsobu záznamu.)

Obhájce by mohl jistě jinak argumentovat ve svém odvolání ve prospěch obviněného, měl-li by možnost účasti při hlavním líčení, než když čerpá podklad pro odvolání jen ze studia spisů. Domnívám se tedy, že v tomto případě jde o takovou chybu, která by měla být v odvolání namítána jako důvod ke zrušení rozhodnutí a k vrácení věci do předchozích stadií.

Častou vadou rozsudku bývá to, že v něm určitý výrok nebyl vůbec učiněn, ačkoliv podle povahy projednávané věci v rozsudku měl být. Problematické je, zda má obhájce podávat v těchto případech odvolání, zejména když v rozsudku chybí výrok, který je obviněnému více méně lhostejný nebo který nic nemění na jeho situaci. Pochopitelně obhájce nebude podávat odvolání, jestliže by v rozsudku chyběl výrok, který obviněnému neprospívá. (V takovém případě by šlo o odvolání v neprospěch obviněného.) Jestliže však např. soud do zprošťujícího rozsudku nepojal výrok, že poškozený se odkazuje na řízení ve věcech občanskoprávních a na tento výrok zcela zapomněl, situace obviněného se nemění a není touto chybou soudu I. stupně nijak dotčen ani poškozen. Také v tomto případě nebude obhájce podávat odvolání. Odvolání však podá, jestliže chybí takový výrok, který je nezbytně nutný k zajištění práv obviněného.

B. Obhájce vystupuje u odvolacího soudu pouze v případech, kdy odvolací soud rozhoduje ve veřejném zasedání. Podle § 263, odst. 3 tr. ř. musí mít obžalovaný obhájce ve všech případech, kdy ho musí mít při hlavním líčení. Podle odst. 4 téhož ustanovení lze veřejné zasedání odvolacího soudu konat v nepřítomnosti obviněného, který je ve vazbě, nebo ve výkonu trestu odnětí svobody jen tehdy, jestliže obžalovaný výslovně prohlásí, že se účasti na veřejném zasedání vzdává.

Je třeba rozhodnout otázku, jak má v tomto případě vystupovat obhájce. Domnívám se, že obhájce by vždy měl přesvědčit obviněného o tom, aby se účasti na veřejném zasedání nevzdával, protože dojem, jakým působí vystupování obžalovaného před soudem II. stupně je důležitý; soud si udělá o obžalovaném na základě bezprostředního dojmu názor lépe, než z pouhého studia spisů. Ustanovení § 263, odst. 4 tr. ř. je výjimkou ze zásady bezprostřednosti a bylo zřejmě odůvodněno převažujícím kasačním principem odvolacího řízení. Domnívám se, že jde o výjimku nevhodnou, zejména v případech, kdy je obviněný ve výkonu trestu. V tomto případě je možno na něj různě nepřímě působit, takže prohlášení o tom, že se účasti

na veřejném zasedání vzdává, nemusí být jeho prohlášením spontánním, ale může jít o prohlášení učiněné na výzvu jiných orgánů.

Průběh veřejného zasedání bývá předmětem nejrůznějších diskusí. Zejména se diskutuje vztah návrhu podle § 235, odst. 1 tr. řádu a konečných návrhů podle § 235, odst. 3 tr. ř. Trestní řád mluví pouze o tom, že osoba (tedy odvolatel), která dala k veřejnému zasedání podnět, návrh přednese. Osoba, která může být přímo dotčena rozhodnutím, jakož i prokurátor se k návrhu vyjádří, nejsou-li sami navrhovateli. Je tedy zřejmé, že po referátu předsedy resp. jím pověřeného člena senátu následuje stručné přednesení odvolání, po něm přednes druhé strany.

V praxi je sporná otázka závěrečných řečí, zejména tehdy, kdy se neprovádí dokazování. Praxe je v tomto ohledu různá, pořadí k závěrečnému hodnocení před odvolacím soudem bylo mnohde sporné již za účinnosti tr. řádu z r. 1950 i z r. 1956 a vyskytuje se v praxi i dnes, protože zákon připouští různý výklad. Trestní řád z r. 1950 v § 192 uváděl: „Po provedení důkazů udělí předseda senátu slovo k závěrečným řečem. Obhájci a obviněnému a není-li obviněný svéprávný, též jeho zákonnému zástupci, přísluší vždy poslední slovo.“ V praxi uděloval soud odvolateli slovo jako prvnímu. Odvolal-li se jak prokurátor tak obviněný, rozhodovalo většinou o pořadí to, kým byl napadán výrok o vině, jinak bylo obvykle udělováno slovo nejprve prokurátorovi a pak obhájci. Tato praxe byla obvyklá i v těch případech, kdy se před odvolacím soudem provádělo dokazování i v době účinnosti trestního řádu z r. 1956 a přetrvává i nyní. Pro případ, že se konalo dokazování, upravoval trestní řád z r. 1956 závěr odvolacího líčení tak, že po skončení dokazování udělil předseda senátu slovo stranám k závěrečným řečem. Obhájce a obžalovaný měli právo mluvit poslední. Jestliže se však nekonalo dokazování, následovala porada soudu přímo po vyjádření stran k věci po zprávě referenta.

V úpravě odvolacího řízení došlo v nynějším trestním řádu k několika změnám:

1. O odvolání se rozhoduje ve veřejném zasedání, takže o průběhu řízení o odvolání platí obecná ustanovení o průběhu veřejného zasedání (§ 235 tr. ř.), doplněná ust. § 263, odst. 5 tr. ř.

2. Platný tr. řád již nezná pro odvolací stadium termín „závěrečná řeč“. Podobně jako tomu bylo již podle tr. ř. z r. 1956, musíme při tomto zasedání rozlišovat dvě odlišné situace. Provádí-li se dokazování, užije se podle ustanovení § 235, odst. 2 tr. ř. přiměřeně ustanovení o hlavním líčení. Toto ustanovení sice nemluví o konci hlavního líčení, ale logicky z něj plyne, že se přednášejí konečné návrhy ve formě závěrečných řečí. Pořadí závěrečných řečí musí být stejné jako při hlavním líčení. Toto pořadí plyne ze vzájemného vztahu stran v trestním řízení, kdy obviněnému musí být dáno před soudem plné právo a plná možnost uplatnit svou

obhajobu a mluvit poslední. Po skončení dokazování proto musí předseda senátu odvolacího soudu dát právo obhájci, aby mluvil až po prokurátorovi, bez ohledu na to, kdo podal odvolání. Po replice prokurátora musí být umožněna replika i obhájci. Praxe zaujímá k řešení tohoto problému poněkud odchylné stanovisko: Podle některých praktiků není znění odst. 3 § 235 tr. ř. zcela jednoznačné. Při jeho interpretaci je nutno vycházet ze zásady, že připouští-li ustanovení dotýkající se práv obviněného různý výklad, je třeba vykládat je vždy in favorem defensionis a nikoli naopak. Dát obviněnému možnost, aby mohl vyslovit svůj souhrnný názor na věc jako poslední ze zúčastněných stran je požadavek plně oprávněný, protože jestliže se před odvolacím soudem provádějí důkazy, pokračuje se v objasňování věci, rozlišuje se skutkový podklad pro rozhodnutí. Výsledky tohoto řízení mohou být důvodem pro odchylné hodnocení věci než jaké plynulo z dosavadních důkazních materiálů. V konečném návrhu bude proto třeba provést komplexní zhodnocení výsledku doplňujících důkazů v souvislosti s důkazy již dříve provedenými. Za tohoto stavu musí mít obviněný právo znát nejprve stanovisko obžaloby, aby na ně mohl reagovat v konečném návrhu. Přísluší-li toto právo obviněnému, pak by bylo nepochopitelné, aby bylo upíráno jeho obhájci, který je jeho odborným pomocníkem a tlumočí v kvalifikované formě stanovisko obviněného.

Nebylo by prý ovšem správné dovozovat právo obviněného a jeho obhájce na pořadí konečných návrhů v naznačeném smyslu z ustanovení o pořadí závěrečných řečí v hlavním líčení, jak se to někdy děje. To by byl výklad per analogiam, jehož v tomto případě nelze použít vzhledem k výslovnému znění § 238 tr. ř., protože zřejmě zcela vědomě jsou zde vynechána ustanovení o závěru hlavního líčení, tedy i o závěrečných řečech. Řešení otázky nutno proto podle tohoto názoru hledat v samotném ustanovení § 235, odst. 3 tr. ř.

Pochyby vznikají i tehdy, jestliže odvolací soud žádné důkazy neprovádí. V takovém případě totiž ustanovení § 235 o žádných konečných návrzích nemluví, takže některé odvolací soudy po přednesených návrzích a po vyjádření druhé strany k podanému odvolání hned rozhodují. Domnívám se však, že ustanovení věty druhé odstavce třetího § 235 tr. ř. platí i tehdy, jestliže žádné důkazy prováděny nebyly. V úvahu totiž může přicházet jak odvolání podané obhájcem ve prospěch obviněného, tak odvolání v jeho neprospěch, které podal prokurátor. V takovém případě by měl vždy první přednést svůj návrh prokurátor, po něm by měl mluvit obhájce. Obviněnému musí být vždy umožněno, aby mluvil poslední, protože právo posledního slova platí jak pro hlavní líčení, tak pro veřejné zasedání.

III. A. Základním problémem mimořádných opravných prostředků, se kterým se musí obhájce vypořádat, je vztah mezi obnovou řízení a stížností pro porušení zákona. Mimořádné opravné prostředky jsou totiž důležitým

institutem, který umožňuje z důvodů zachování socialistické zákonnosti změnit i rozhodnutí, které jinak nabylo právní moci.²³⁾ K takové změně dochází v nejzávažnějších případech, kdy byl porušen zákon buď tím, že nebyly zjištěny správné okolnosti případu, nebo tím, že i přes správné zjištění všech okolností byly z těchto okolností vyvozeny nesprávné závěry. Ze zájmu socialistického státu na zachování zákonnosti plyne i povinnost obhájce podávat oprávněným osobám návrhy a podněty k podání mimořádných opravných prostředků, případně je i jménem těchto osob za ně podávat. Protože právní mocí rozhodnutí, kterým se končí trestní stíhání, končí i obhajoba obviněného, je vyloučeno, aby mimořádné opravné prostředky resp. podněty k nim podával obhájce jménem obviněného nebo oprávněných osob bez jejich *výslovného souhlasu*. Obhájce nemůže podávat ani návrh na obnovu, ani podnět ke stížnosti pro porušení zákona sám na základě vlastní úvahy, jak je k tomu oprávněn při řádných opravných prostředcích.

Literatura, která by řešila problematiku činnosti obhájce při mimořádných opravných prostředcích, je poměrně nevelká. Problémy, řešené v buržoasní literatuře trestního procesu jsou v důsledku jiné právní úpravy odlišné. Sovětská úprava má s naší některé podobnosti, přesto se však v literatuře setkáváme s rozbořem činnosti obhájce v tomto stadiu řízení velmi zřídka.²⁴⁾ Zejména chybí v literatuře rozbor vztahu obnovy řízení a stížnosti pro porušení zákona. V naší literatuře dává zásadní směrnici obhájci pouze článek Slezáka-Štěpána,²⁵⁾ kteří si všimají některých otázek podnětů ke stížnosti pro porušení zákona v souvislosti s návrhem na obnovu. Autoři rozebírají na příkladech problém, zda má být v konkrétním případě použito podnětu ke stížnosti pro porušení zákona, nebo návrhu na obnovu v souvislosti s tím, do jaké míry je vhodné uplatňovat prostřednictvím podnětu ke stížnosti pro porušení zákona nové skutečnosti, které by mohly odůvodnit podání návrhu na obnovu řízení. Dovozejí, že v podnětu mají být nové skutečnosti uplatňovány jen výjimečně, pokud mohou dolíčit oprávněnost výtek porušení zákona. Zásadně doporučují – jestliže je náprava vadného rozsudku možná jak cestou stížnosti pro porušení zákona, tak cestou obnovy řízení – aby bylo použito návrhu na obnovu řízení, který je z důvodu procesní ekonomie rychlejší, zejména proto, že věc může být vyřízena rychleji bez zásahu Nejvyššího soudu. Na druhé

²³⁾ Srov. Růžek A., Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí v trestních věcech, Praha 1958, str. 71 a násl.

²⁴⁾ Např. Strogovič M. S., Proverka zakonnosti i obosnovannosti sudebnych prigovorov, Moskva 1956, str. 135 a násl. V monografiích věnovaných mimořádným opravným prostředkům, resp. v podrobnějších studiích se s rozbořem činnosti obhájce nesetkáváme. Srov. např. cit. kniha M. S. Strogoviče, která se činností obhájce u soudu II. stupně zabývá velmi podrobně, zatímco celé problematice obnovy řízení věnuje 14 stránek (z 300stránkové monografie!).

²⁵⁾ Slezák M. - Štěpán J., Podnět obhájce ke stížnosti pro porušení zákona, Zprávy advokacie, únor 1960, str. 80 a násl.

straně může podle jejich názoru rozhodovat i hledisko účelnosti: tam, kde je dosah nové skutečnosti nebo nového důkazu nejistý, zatímco námitka porušení zákona je očividně správná a závažná, lze podle nich očekávat spolehlivěji příznivý výsledek od podnětu ke stížnosti pro porušení zákona.

Osobně se domnívám, že i v těchto případech by měla mít obnova řízení vždy přednost, zvláště proto, že podnět ke stížnosti pro porušení zákona ještě nezaručuje, že věc bude skutečně stížností pro porušení zákona řešena. Návrh na obnovu řízení však znamená, že o něm musí být vždy rozhodováno příslušným soudem, takže obviněnému se může dostat brzy spravedlivého rozhodnutí.

Otázky obnovy řízení nezpůsobují podstatnější problémy v činnosti obhájce. Některé sporné otázky se týkají skutečností a důvodů rozhodných pro podání návrhu na obnovu. Důvodem pro podání návrhu bývají nejčastěji ty, které jsou uvedeny v § 278, odst. 1–3, důvody podle § 278, odst. 4 jsou méně obvyklé. Základním problémem pro obhájce je to, jak chápat pojem „skutečnosti nebo důkazy, které jsou známy soudu, resp. prokurátorovi“. Podání návrhu na obnovu řízení přichází pochopitelně pro obhájce v úvahu jen v těch případech, kdy rozhodoval soud. Podle komentáře k trestnímu řádu (str. 470) jsou soudu známy i takové skutečnosti nebo důkazy, které jsou patrný ze spisu o trestní věci, jejíž obnova se navrhuje, a to i tehdy, když se soud s nimi vůbec nezabýval, nebo je dokonce i přehlédl. Obhájcem se někdy stává, že v původním řízení navrhovali určité důkazy, které však soud vůbec nepřipustil. Nebyly provedeny, jejich existence však byla ze spisu zřejmá. Obhájce stojí před problémem, zda jde o důkazy soudu známé nebo ne, tedy před problémem, zda má být použito podnětu ke stížnosti pro porušení zákona, nebo obnovy řízení. Domnívám se, že komentář má na mysli skutečnosti nebo důkazy, které byly zjištěny resp. provedeny jako důkazy, tj. způsobem předepsaným podle trestního řádu. To znamená, že nebyly sice provedeny před soudem (tj. soud je neprovedl ani přečtením protokolu), byly však prováděny v přípravném řízení. Jestliže však důkazy o určitých skutečnostech byly navrhovány a soud tyto návrhy zamítá aniž byly důkazy provedeny v trestním řízení, nejde podle mého názoru o důkazy nebo skutečnosti soudu známé a jde tedy o důvod k podání návrhu na obnovu řízení.²⁶⁾²⁷⁾

²⁶⁾ Při řešení těchto problémů nám může být vodítkem i komentář k § 197 o. s. ř. z roku 1950, který uvádí, že o nové věci ve smyslu ustanovení o obnově jde i tehdy, když v době základního řízení byla určitá skutečnost známá, nebylo ji však tehdy možno dokázat, protože nebyl znám důkazní prostředek nebo takový prostředek nebyl po ruce. Komentář k občanskému soudnímu řádu, Praha 1957, str. 775.

²⁷⁾ V praxi se setkáváme s případy, že soudy, které rozhodují o návrhu na obnovu řízení, dávají navrhované důkazy provádět jiným orgánem a samy se při veřejném zasedání o povolení obnovy spokojují jen čtením protokolů. Jde o vážné porušení zásady bezprostřednosti, pro které by měl obhájce vždy při zamítnutí návrhu na obnovu podávat stížnost.

B. Účast obhájce v řízení o stížnosti pro porušení zákona je možno rozdělit do dvou základních úseků. Je to jednak vlastní činnost obhájce, která probíhá v tomto řízení bez ohledu na to, zda je podána stížnost ve prospěch obviněného nebo v jeho neprospěch, jednak činnost obhájce, směřující k tomu, aby byla podána generálním prokurátorem nebo předsedou Nejvyššího soudu stížnost pro porušení zákona, protože zákon byl porušen v neprospěch obviněného. Právo na obhajobu je při stížnosti pro porušení zákona upraveno vzhledem ke zvláštnostem tohoto mimořádného opravného prostředku. Ve vlastním řízení, které se týká stížnosti pro porušení zákona, je účast obhájce možná ve stadiu veřejného zasedání o stížnosti pro porušení zákona podle § 274 tr. ř. Pokud jde o otázky činnosti obhájce jak při rozhodování o stížnosti pro porušení zákona, tak při dalším řízení, můžeme na ně vztáhnout obecné zásady činnosti obhájce.

Důležitým problémem činnosti obhájce v souvislosti se stížností pro porušení zákona je tzv. podnět, který podává obhájce jménem obviněného buď generálnímu prokurátorovi nebo předsedovi Nejvyššího soudu. Podnět ke stížnosti pro porušení zákona se liší od ostatních návrhů a podání obhájce. Tato odlišnost plyne jak z významu, tak z obsahu podnětu. Také otázka podnětu obhájce ke stížnosti pro porušení zákona není v literatuře dostatečně zpracována.²⁸⁾ V učebnicích socialistického trestního řízení se s touto otázkou prakticky nesetkáváme. Ani různé monografie o mimořádných opravných prostředcích podnět obhájce ke stížnosti pro porušení zákona nerozebírají. Jediné zpracování současné situace u nás s pokusy o teoretické zobecnění nalézáme v materiále dřívějšího Ústředí advokátních poraden, kde v Informacích č. 12/61 jsou rozebrány některé otázky podnětů ke stížnostem pro porušení zákona. Podrobněji rozebírají otázku podnětů ve výše cit. článku ve Zprávách advokacie Slezák a Štěpán.²⁹⁾ Protože jde o článek, který nekomplexněji řeší problémy činnosti obhájce v tomto stadiu řízení je třeba, abychom si podrobněji všimli, jak autoři řeší nejdůležitější problémy.

Základní otázkou je to, v jakých případech má být podnět podáván. Ve svém článku doporučují Slezák a Štěpán, aby otázka, zda má být podnět ke stížnosti pro porušení zákona podán, nebyla řečena příliš úzkostlivě. Upozorňují i na to, že se v praxi vyskytují případy, kdy obhájce nedovede

²⁸⁾ Ze otázka podnětu ke stížnosti pro porušení zákona je velmi aktuální, o tom svědčí Vieskův článek v Právniku k otázkám stížnosti pro porušení zákona. Vieska J., Sťažnosti občanov a preverovanie právoplatných súdnych rozhodnutí v trestných veciach, Právnik č. 3/1964, str. 209 a násl. Podle tohoto článku jsou podněty důvodem k podání takového množství stížností, že vzniká prakticky trojinstančnost. Nesouhlasím s Vieskovými názory na řešení této situace. Podněty ukazují na nesprávnou praxi našich soudů, které řeší otázky tak, že právní problematiku zaměňují s místní účelností. Situaci je třeba řešit zvýšenou péčí o zkvalitnění justice, nikoliv trojinstančností.

²⁹⁾ Podnět obhájce ke stížnosti pro porušení zákona, Zprávy advokacie, únor 1960, str. 80 a násl.

dobře rozeznat zákonný zájem obviněného a neuvědomuje si, že podání podnětu je v mnoha případech jeho povinností. Autoři však dále uvádějí, že dojde-li obhájce zcela odpovědně k názoru, že výtky obviněného jsou kverulantské nebo zcela očividně nesprávné, je oprávněn sepsání podnětu po náležitém vysvětlení odepřít. V trestním řízení je třeba velmi úzkostlivě vážit všechny okolnosti, které obviněný resp. jiná osoba, která se na obhájce obrátí, uvádí na svou obhajobu. Zákonným zájmem obviněného je, aby byl podán podnět ke stížnosti pro porušení zákona.

Domnívám se, že na podnět ke stížnosti pro porušení zákona není možné klást přísnější požadavky než klademe na podání odvolání, kde je podle mého názoru i podle názorů praxe vždy povinností obhájce jménem obviněného odvolání podat. Ve stížnosti pro porušení zákona mají být řešeny otázky právní, zatímco při odvolání mohou být řešeny i otázky jiné. Je vždy povinností obhájce rozebrat právní stránku případu s obviněným resp. jinou oprávněnou osobou tak, aby bylo této osobě zřejmé, jaký je právní názor obhájce. V žádném případě však nemůže podle mého názoru obhájce sepsání podnětu zamítnout. Závažnost zájmu obviněného a závažnost porušení zákona nelze chápat jinak než při odvolání. Výše jsme již řekli, že rovnost občanů před zákonem znamená jejich procesní rovnost, tj. rovnost bez ohledu na třídní profil. Je tedy naprosto lhostejné, byl-li zákon porušen ve vztahu k osobě, která není příslušníkem dělnické třídy nebo ve vztahu k osobě jiné.

V praxi vládne názor, že stížnost pro porušení zákona je třeba podávat jen v případech nejzávažnějších, zejména proto, že jde o mimořádný opravný prostředek.³⁰⁾ Komentář k trestnímu řádu k ustanovení § 166 mluví o tom, že institut stížnosti pro porušení zákona je určen k tomu, aby byla zjednána náprava a odstraněny důsledky porušení zákona v pravomocných rozhodnutích, a to především v případech, kde to vyžaduje zájem společnosti nebo oprávněný zájem jednotlivce. Z toho důvodu se někdy projevuje u obhájců snaha omezovat podněty ke stížnostem pro porušení zákona.³¹⁾

Omezování podnětů ke stížnostem pro porušení zákona nemá v žádném případě opodstatnění. Něco jiného je totiž podnět a něco jiného samotné podání stížnosti pro porušení zákona.

³⁰⁾ Srov. Komentář, Praha 1963, str. 450.

³¹⁾ Na druhé straně se však vyskytují i názory, že vzhledem k monolitnosti prokuratury je stížnost pro porušení zákona vlastně dalším opravným prostředkem pro prokurátora a že by mělo být dáno nejen generálnímu prokurátorovi a předsedovi Nejvyššího soudu, ale každému jednotlivému občanu právo podávat tuto stížnost. Nesdílím toto stanovisko, protože ani generální prokurátor nepodává stížnost pro porušení zákona v každém případě, kdy nebylo vyhověno odvolání prokurátora, resp. kdy bylo úspěšné odvolání ve prospěch obviněného. Také u generálního prokurátora se objevuje snaha omezit stížnost pro porušení zákona na nejzávažnější případy.

Ve výše cit. článku Štěpána a Slezáka uvádějí autoři některé příklady, ve kterých by měl být podán podnět ke stížnosti pro porušení zákona: hrubá, křiklavá porušení hmotněprávních nebo procesních předpisů, porušení zákona, která mají pro obžalovaného za následek nespravedlivou, nikoli nepatrnou újmu, porušení zákona, která politicky ohrožují plnění úkolů justice a konečně typická porušení zákona, k nimž dochází častěji a vzniká tak nutnost působit na pracovníky justice důslednou celkovou linií dozoru.

Domnívám se, že vzhledem k tomu, co jsem uvedla výše, se požadavek hrubého křiklavého porušení zákona a požadavek nespravedlivé, nikoli nepatrné újmy jeví příliš přísný. Podnět není ještě samotnou stížností a měl by upozornit na všechna porušení zákona, pokud nejde o bezvýznamná porušení, která byla v průběhu trestního řízení napravena nebo která neodůvodnila další chybná rozhodnutí. Podle mého názoru je třeba podávat podněty ve více případech než se tak dosud stává.³²⁾ Není možné posuzovat jen závažnost porušení zákona v jednotlivém případě; některá zdánlivě malá porušení zákona mohou při velkém počtu takových malých porušení způsobit v celkové linii justiční práce závažné škody. Jestliže je třeba působit na pracovníky justice důslednou linií dozoru, je nutné již v počátcích signalizovat i méně závažná a zdánlivě netypická porušení zákona.

Podle názoru uvedeného ve výše cit. článku má obhájce projevit správný politický přístup k věci, takže při zpracování podnětu se nemá omezovat na výlučně juristické momenty. Pokud se tímto politickým přístupem rozumí politické hodnocení věci, je to správný a samozřejmý požadavek, který je důležitý pro zhodnocení závažnosti porušení zákona v podaném podnětu; tento požadavek je však třeba vztahovat na veškerá podání obhájce. Nelze pochopitelně v žádném případě političnost v celkovém přístupu k věci zaměňovat politickou účelností porušení zákona, resp. tím, zda je politicky vhodné, aby byl podán podnět ke stížnosti pro porušení zákona. I když zákon sám termínem „může“ v § 266 tr. ř. neukládá oprávněným osobám *povinnost* zakročit v každém případě, kde byl porušen zákon, nemůžeme omezovat podávání podnětů tím, že bychom uvažovali, zda tu je naléhavý zájem na podání stížnosti pro porušení zákona. Toto rozhodnutí o závažnosti porušení zákona by mělo být přenecháno osobám oprávněným stížnost podat.

Podnět ke stížnosti pro porušení zákona se významně liší jak od závěrečné řeči obhájce v hlavním líčení, která je rozbořem celého případu, tak i od odvolání, které je kritikou konkrétního rozsudku. Protože účelem podnětu ke stížnosti pro porušení zákona je upozornit na porušení zákona,

³²⁾ V mnoha případech, kdy byl podán podnět ke stížnosti pro porušení zákona, nebyla tato stížnost vůbec podána (srov. statistiku uvedenou v Informacích č. 1/1962).

je třeba přesně určit, v čem byl zákon porušen. (Je tedy třeba uvést příslušné rozhodnutí, konkretizovat porušení zákona a odůvodnit, v čem obhájce toto porušení zákona spatřuje.) Tato porušení zákona mohou být obdobná jako porušení zákona v rozhodnutí soudu. I. stupně, která jsou napadána odvoláním. Zásadně lze rozdělit tyto vady na porušení předpisů hmotněprávních a porušení procesních předpisů. V praxi se nejčastěji projevuje chybný výklad základních zásad tr. řízení. Základní zásady jsou formulovány v § 2 trestního řádu. Je však třeba rozvádět co nejpodrobněji tato pochybení tak, jak se projevila v průběhu trestního řízení a vyústila v nesprávném rozhodnutí, nestačí poušální odkaz na § 2 tr. ř. Zejména důležité jsou rozборы porušení zásady objektivní pravdy, zásady presumpce nevinny a zajištění práva na obhajobu, které bývají nejčastějším důvodem podání podnětů.

Porušení hmotněprávních předpisů se vyskytuje méně často. Hmotněprávní vady mívají někdy své příčiny v porušení procesních předpisů, nesprávné aplikace ustanovení trestního zákona se vyskytují méně často. Většinou dochází k porušení předpisů hmotného práva v oblasti ukládání trestu. Zejména bývají vyvozovány nesprávné závěry z třídního původu obviněného, který mnohdy nebývá v souvislosti se spáchaným trestným činem. Právě v těchto případech ještě více nežli v ostatních je třeba rozebrat tyto otázky spolu se správnou politickou argumentací a nebát se kritizovat názory a směrnice praxe.

I když podněty ke stížnosti pro porušení zákona, které podávají obhájci, mají poměrně dobrou úroveň, je třeba opakovat to, co bylo již zdůrazněno v partii a závěrečné řeči: je nezbytně nutné zlepšit právnickou argumentaci tak, aby bylo zřejmé, v čem je chyba napadeného rozhodnutí.

Praxe obhájců při podávání podnětů by měla být tedy ještě volnější, tak, aby byly pro obviněného skutečně pomocí.

Z toho, co jsme se snažili v práci dovodit, můžeme učinit tyto závěry:

I. Obhajoba v trestním řízení směřuje jak k ochraně zájmu státu na zjištění objektivní pravdy, tak k ochraně práv jednotlivce v trestním řízení. Zásada zajištění obviněnému práva na obhajobu úzce souvisí s presumpcí nevin. Nevinný má v trestním řízení jen tolik práv jako viník — z toho můžeme učinit i opačný závěr, že v trestním řízení má viník právě tolik práv jako nevinný občan. Názory, že objektivní pravda v trestním řízení a ochrana zájmů jednotlivého občana v trestním řízení jsou v neřešitelném rozporu, jsou mylné.

II. Má-li se obviněný řádně hájit, musí mít nejen zákonem danou možnost obhajoby, ale musí mít i reálné zajištění této možnosti. Je proto třeba, aby po jeho boku stál někdo, kdo je odborně právnicky vzdělán a kdo není subjektivně svázán s výsledky trestního řízení. Takovou osobou může být jen obhájce, který se účastní trestního řízení po boku obviněného ne proto, aby jej chránil proti státu, ale aby jej chránil před neodůvodněným a nezákonným postihem.

III. Úkoly obhájce plynou z jeho funkce. Jsou určeny jednoznačně jako jednostranná činnost výlučně ve prospěch obviněného bez ohledu na subjektivní názory obhájce na vinu obviněného. Práva obviněného nesmí být v žádném případě omezována, zejména je naprosto nepřípustné stavět jakousi „politickou účelovost“ do protikladu tomu, co zákon obviněnému na jeho obhajobu dává.

Není také správné stavět obhájce do pozice dalšího orgánu trestního řízení. Jsou-li úkoly obhájce určeny jednoznačně jako výlučná činnost ve prospěch obviněného, musí být obhájce jeho skutečným pomocníkem, který mu vysvětlí jeho situaci tak, aby bylo možné zvolit nejlepší a pro obviněného nejprůzračnější způsob obhajoby.

Je proto třeba chápat činnost obhájce jako významnou funkci v trestním řízení a ostře bojovat proti názorům, které smysl institutu obhajoby zlehčují. Práce obhájce v trestním řízení je velmi odpovědná a má na ní zájem celá společnost. Je proto třeba chránit obhájce před nevhodnými zásahy do jeho činnosti, tak aby celostátní zájmy se nepodřizovaly lokálním, špatně chápaným zájmům jednotlivých pracovníků justice.

РЕЗЮМЕ

Обеспечение права на защиту составляет весьма важную составную часть охраны граждан в уголовном процессе. Наиболее значительной гарантией реализации защиты служит деятельность защитника. Согласно § 41 Уголовно-процессуального кодекса задача защитника заключается в защите интересов обвиняемого. В прошлом утверждалось, что в социалистическом уголовном производстве интерес общества во всех случаях превышает интерес индивида. Процессуальные предписания являются классовыми прежде всего тем, что они реализуют нормы материального права. Поэтому неправильно толковать предписания уголовного производства целевым образом, в частности, ограничивать права обвиняемого думать в каждом конкретном случае, следует ли позволить обвиняемому реализовать эти права. Процессуальные предписания являются, с одной стороны, определенной рамкой, в которой производится разбирательство уголовного дела, и, с другой стороны, сами служат гарантией того, что дело будет решено справедливо, в интенциях материального права. Защитник защищает интересы обвиняемого. Основной интерес заключается в том, чтобы невиновный не был наказан, а виновный только так, как отвечает закону. Дальнейшими интересами являются интересы в реализации остальных прав обвиняемого, границы которых даны Уголовно-процессуальным кодексом.

В первой главе автор делает предметом своего рассмотрения понятие защиты в чехословацком уголовном производстве, отношение права на защиту к остальным принципам чехословацкого уголовного производства, защитника и его задачи. Для установления объективной истины необходимо обеспечить объективность и всестороннее установление фактического состояния в течение всего уголовного производства. Этому лучше всего соответствует форма уголовного процесса, в котором против обвинителя выступает процессуально равноправный субъект, обладающий широкими правами. Право на защиту охватывает: 1) право личной защиты, 2) право обвиняемого и подсудимого требовать от всех органов, действующих в уголовном производстве, чтобы были объяснены все обстоятельства, говорящие в его пользу, 3) право обвиняемого избрать себе защитника и советоваться с ним. Дальнейшей гарантией, обеспечивающей защиту обвиняемого, является то, что в пользу обвиняемого могут выступать и другие лица. Автор усматривает смысл обеспечения обвиняемому права на защиту в единстве обеспечения объективной истины и охраны обвиняемого от неправильной кары. С точки зрения обвиняемого первоочередной является точка зрения охраны его интересов. Право на защиту является основным правом гражданина, а тем самым и одним из основных принципов чехословацкого уголовного производства. Защита содействует установлению объективной истины перенесением информации о всех обстоятельствах, говорящих в пользу обвиняемого; таким образом, задачи защиты определены односторонне. Презумпция невиновности имеет непосредственное отношение к защите, так как то, что вина не была доказана, имеет такое же значение, как доказанная невиновность — в обоих случаях должен быть вынесен оправдательный приговор. Таким образом, защита не должна сделать невиновность бесспорной, достаточно, если ей удастся сделать виновность спорной. Пока не удастся убедительно опровергнуть защиту обвиняемых, их осудить нельзя. Презумпция невиновности гарантирует и равенство граждан перед законом, вне зависимости от их расовой принадлежности, вероисповедания, совершенного правонарушения и классового происхождения. В уголовном производстве виновник и невинный человек пользуются одинаковыми правами. Обеспечение права на защиту является необходимым последствием принципа обвинительного процесса, так как только так возможно реализовать принцип состязательности сторон. Достижению этого процессуального равенства служат и дальнейшие принципы уголовного производства — принцип гласности, непо-

средственности, устности и др. Участие общественных организаций (общественного защитника и предложение гарантии) оказывают значительную помощь обвиняемому и облегчают его положение в уголовном производстве.

Согласно ч. 1 § 33 Уголовно-процессуального кодекса обвиняемому предоставлено право избрать себе защитника и советоваться с ним. Наш закон исходит из того, что необходимо, чтобы более серьезные действия защиты осуществляли только квалифицированные лица — поэтому защитником может быть принципиально только адвокат; только в исключительных случаях защитником может быть офицер правосудия на действительной службе. Автор ведет полемику против взглядов, что участие офицера правосудия на действительной службе является в настоящее время в уголовном производстве необходимым. Он полагает, что этот институт следовало бы упразднить. Автор далее обращает внимание на некоторые вопросы необходимой защиты, в частности, на вопрос, как следует толковать основания необходимой защиты. В общей форме он далее решает вопросы об отказе защитника от защиты и полемизирует со взглядами, что защитник должен требовать от обвиняемого, чтобы он говорил ему всегда правду.

При конкретизации задач защитника в уголовном производстве в теории социалистического уголовного процесса ведется дискуссия относительно процессуального положения защитника. Этот вопрос и в буржуазной науке уголовного процесса однозначно не решен. По мнению автора речь идет об особом уголовно-процессуальном отношении между защитником и обвиняемым, в котором отражаются и некоторые гражданско-правовые элементы, которые служат составной частью этого отношения в случаях, когда защитником является адвокат.

Во второй главе автор уделяет внимание общим вопросам деятельности защитника в чехословацком уголовном производстве. В буржуазном уголовном производстве наука о правах и обязанностях защитника была разработана весьма подробно. Задачи защитника, вытекающие из его процессуальной функции, не конкретизируют деятельность защитника в отдельных стадиях уголовного производства. Обязанности защитника являются каким-то „техническим проявлением“ задач защитника в ходе уголовного производства. Наиболее важными из них автор считает следующие: 1) защитник обязан предоставлять обвиняемому юридическую помощь, советовать ему в делах, касающихся его защиты, причем он обязан использовать для защиты интересов обвиняемого законные средства и способы. В этой связи автор уделяет внимание тому, как должно выглядеть совещание с обвиняемым, какие советы защитник должен давать обвиняемому, в частности, должен ли он убеждать обвиняемого признаться. Далее он подвергает анализу вопрос о целесообразности и своевременности в реализации защиты. Защитник обязан приводить в уголовном производстве обстоятельства, говорящие в пользу обвиняемого. Ввиду того, что Уголовно-процессуальный кодекс не содержит специального положения, которое прямо запрещало бы допрос защитника в качестве свидетеля, автор решает эту проблематику в связи с положением ч. 1 § 35 Уголовно-процессуального кодекса и указывает на то, что на защитника особая обязанность хранить молчание не возложена, что она распространяется лишь на случаи, когда защитником является адвокат; это вытекает из § 19 закона № 57/1963 СЗ. Он анализирует понятие доверенного факта согласно этому закону и уделяет внимание и отношению к недонесению и невоспрепятствованию преступления (согласно §§ 167, 168 УК).

Наиболее важные права защиты вообще касаются возможности того, чтобы защитник ознакомился с обвинением и мог действенно охранять от него обвиняемого. Наиболее важными правами являются: 1) право защитника соприкасаться с обвиняемым, обзирать материалы дела и принимать участие в действиях по уголовному производству и 2) связанное с этим правом право высказывать точки зрения, возбуждать вместо обвиняемого ходатайства, обжаловать действия органов и подавать заявления. Эти права обвиняемого за-

щитник предъявляет от имени обвиняемого, а именно и в случаях, когда делает заявления против воли недееспособного обвиняемого.

В третьей главе автор анализирует некоторые проблемы деятельности защитника в отдельных стадиях уголовного производства. Отдельные принципы уголовного производства находят в разных стадиях уголовного производства разное применение, но оказывают существенное влияние на регулировку отдельных уголовно-процессуальных институтов. Уже в предварительном производстве защитник пользуется значительными правами участия в процессуальных действиях. Это участие служит весьма важной гарантией в деле установления объективной истины. Перед судом первой ступени защитник заботится о том, чтобы все обстоятельства дела были проверены так, чтобы решение суда не было основано на непроверенных догадках или взглядах. Защитник в особенности должен следить за тем, чтобы в случаях сомнений нашла применение презумпция невиновности. Автор приводит предложения де леге ференда, касающиеся в особенности рассмотрения обвинительного заключения в подготовительном заседании суда. Деятельность защитника в судебном заседании нельзя свести к одной только заключительной речи, являющейся лишь завершением работы защитника перед судом. Поэтому необходимо, чтобы защитник посвятил большое внимание доказыванию. Результаты уголовного производства с точки зрения защиты суммирует и оценивает заключительная речь (в прениях сторон). Содержание заключительной речи защитника составляют: политическая оценка дела, анализ доказательств, фактической стороны дела и объяснение правовой точки зрения защитника. Заключительная речь имеет также большое значение во влиянии на публику.

В части, касающейся обжалования, автор анализирует вопрос о связанности защитника взглядами обвиняемого на обжалование. При анализе вопросов, связанных с апелляционной жалобой, он обращает внимание на связанность защитника его взглядами, для которых он нашел применение в суде первой ступени, и далее на вопросы об отношении заявления согласно ч. 1 § 235 УПК и конечных заявлений.

Ввиду того, что с законной силой решения, которым заканчивается уголовное преследование, кончается и защита обвиняемого, исключено, чтобы чрезвычайные средства обжалования или же стимулы к ним подавал защитник от имени обвиняемого или управомоченных лиц без их прямого согласия. В отношении жалобы на нарушение закона и возобновления дела автор по существу придерживается взглядов, опубликованных в журнале „Зправы адвокacie“ (Известия адвокатуры), февраль 1960 г. Однако он полагает, что стимул к жалобе на нарушение закона, который не является еще самой жалобой, невозможно рассматривать слишком строго; некоторые, казалось бы небольшие нарушения закона, при большом количестве в общей линии работы правосудия, могут причинить весьма серьезный вред.

SUMMARY

The guarantee of the right of defence constitutes an important part of the protection of citizens in the domain of penal procedure. According to the provision of section 41 of the Code of Penal Procedure, the task of the defence counsel is to defend the interests of the defendant. In the past, it was current to affirm that in all cases the social interest prevails over the individual one in the socialist penal procedure. The procedural rules are class rules principally because they realize the rules of the material law. It is therefore not correct to interpret the regulations concerning the penal procedure in a way fitting a certain predetermined aim, first of all to limit the rights of the defendant and to clear up whether, in the concrete case, the defendant should be allowed to realize those rights. The procedural regulations constitute on the one hand a certain frame, within which the proceedings concerning the given case are pursued, on the other hand they constitute a guarantee that the case in question will be decided in a righteous way, corresponding to the intentions of the material law. The defence counsel is defending the rights of the defendant. The basic interest is that the innocent should not be punished and that the culprit should be punished only in a way corresponding to the law. The other interests in question are the interests in the realization of the other rights of the defendant; their limits are determined by the law.

In the first chapter the author deals with the notion of defence in the Czechoslovak penal procedure, with the relation existing between the right of defence and the other principles on which the Czechoslovak penal procedure is based, with the defence counsel and his tasks. In order to secure the objective truth, it is necessary to secure the objectivity and the global establishment of the factual state during the whole penal proceedings. The best form of penal procedure, corresponding to this aim, is a form, where there exists, opposite to the prosecutor, a subject equal to him in procedural rights and whose rights are very wide. The right of defence includes the right of the accused to require of all organs, acting in the penal proceedings, that all circumstances should be elucidated testifying in his favour, and the right of the accused to appoint a defence counsel and to take advice from him. Another guarantee, securing the defence of the accused, is the fact that also other persons may intervene in his favour. The author considers that the sense of the guarantee of defence of the accused consists in the unity existing between the establishment of the objective truth and the protection of the accused against any incorrect apprehension. From the point of view of the accused, the primordial aspect is the protection of his interests. The right of defence is a basic civic right and by the same one of the fundamental principles of the Czechoslovak penal procedure. The defence contributes to the establishment of the objective truth by supplying informations concerning all circumstances which are in favour of the accused; that means that the tasks of the defence are fixed in a onesided way. The presumption of innocence is closely connected with the defence, because the fact that the guilt has not been proved has the same importance as the proved innocence; in both cases the court must pass an acquitting judgement. The defence is therefore not obliged to make the innocence of the defendant incontestible, it is sufficient for her to make his guilt contestible. If the defence of the accused cannot be challenged in a convincing way, it is impossible to condemn him. The presumption of innocence guarantees also the equality of citizens before the law, without any consideration

of their belonging to a certain race, religion, class or of the committed offence. The innocent person, as well as the culprit, have the same rights in the penal proceedings. The securing of the right of defence is a necessary consequence of the principle of accusation, because it is the unique way how to bring about the rivalry of the parties. Some other principles governing the penal procedure serve also this equality in the proceedings — the principles of publicity, of immediateness, of the oral character of the proceedings a.s.o. The participation of the social organizations (the community defence attorney and the proposal of a guarantee) constitute an important aid for the accused and facilitate his position in the penal proceedings.

According to the provision of section 33, par.1 of the Code of penal procedure, the accused has the right to appoint a defence counsel and to take advice from him. Our law is based on the supposition that it is necessary that the important tasks of defence should be executed only by qualified persons — therefore only an advocate can be defence counsel; only in very exceptional cases can be defence counsel an officer of justice in active service. The author argues with the opinions, according to which the participation of an officer of justice in active service as defence counsel is still necessary in penal proceedings. She considers that this institution should be abolished. She deals further with some questions concerning the mandatory defence, principally with the question how are to be interpreted the causes of mandatory defence. She deals also with questions concerning the refusal of the defence by the defence counsel and she argues with the opinions according to which the defence counsel should invite the accused to speak the truth.

As far as the concrete tasks of the defence counsel in the penal proceedings are concerned, discussions go on in the theory of the socialist penal procedure concerning the position of the defence counsel in the proceedings. This question is not explicitly resolved even in the bourgeois theory of penal procedure. According to the opinion of the author, there exists a special relation between the defence counsel and the accused, belonging to the domain of penal procedure, in which are however reflected even certain elements of civil law, which constitute a part of the relation in question in cases, where the defence counsel is an advocate.

In the second chapter the author deals with some general aspects of the activities of the defence counsel in the Czechoslovak penal procedure. The bourgeois theory of penal procedure has elaborated in great details the respective rights and duties of the defence counsel. The tasks of the defence counsel, as resulting from his procedural function, don't determine in a concrete way the activities of the defence counsel during the different phases of the penal proceedings. The duties of the defence counsel represent a sort of "technical manifestation" of his tasks during the penal proceedings. The author considers that the most important of these duties are the following ones: 1/ the defence counsel is obliged to provide legal assistance to the accused, to advise him in all affairs concerning his defence and he has the duty to use for that aim all legal means and methods. He has the duty to enforce the rights of the accused in time, effectively and in every appropriate way. In this connection the author examines how a consultation of the defence counsel with the accused should be conducted, what advises the defence counsel has to give to the accused, principally whether he has to persuade the accused to confess his guilt. She analyses also the problem of the instrumental and timely character of the presented defence. 2/ The defence counsel has the duty to invoke during the proceedings all circumstances which are in favour of the accused. As the Code of penal procedure does not contain a special provision explicitly forbidding

the interrogation of the defence counsel as witness, she resolves this problem in connection with the provision of section 35, par.2 of the Code of penal procedure and she draws the attention to the fact that the special duty of secrecy is not imposed upon the defence counsel as such, but only upon the defence counsel who is an advocate; this duty is in fact based on the provision of section 19 of the Act No. 57/1963 C. of L., concerning the legal profession. She analyzes the notion of "confided matters" according to the mentioned Act and she examines also its relation to the crimes of "failure to prevent a crime" and of "failure to report a crime" (sections 167 and 168 of the Penal code).

The principal rights of the defence are in general connected with the possibility existing for the defence counsel to get acquainted with the accusation in order to be able to protect effectively the accused against it. The most important rights of the defence counsel in this respect are those to speak with the accused, to examine the files and to take part in the acts of the preliminary proceedings. With these rights is also connected the right of the defence counsel to make motions for the defendant, to submit applications, appeals and proposals on his behalf. The defence counsel enforces these rights of the defendant in the defendant's name, even in the cases where he files motions against the will of a defendant (accused), who is not legally independent.

In the third chapter the author analyzes some problems concerning the activities of the defence counsel during the different phases of the preliminary proceedings. The different principles governing the penal procedure are applied differently during the different phases of the penal proceedings, they influence however essentially the regulation of the different institutions of the penal procedure. The defence counsel has already in the preliminary proceedings the important right to assist to the acts of proceedings. His participation represents an important guarantee of the establishment of the objective truth. During the trial before the court of the first instance, the defence counsel takes care of the fact that all circumstances of the case should be reexamined so as to prevent that the decision of the court would be based upon non verified suppositions or opinions. The defence counsel has to take principally care of the fact that, if any doubts arise, the principle of the presumption of innocence of the defendant has to be applied. The author mentions also proposals de lege ferenda, concerning the preliminary examination of the accusation. The activities of the defence counsel during the trial must not be limited to the final statement for the defence, which represents only a culmination of the counsel's work before the court. It is necessary therefore that the defence counsel should pay a great attention to the evidence. In the final statement the defence counsel sums up and appreciates, from the standpoint of the defence, the results of the penal proceedings. The statement for the defence contains the political appreciation of the case, the analysis of the evidence, of the factual state and the explication of the juridical opinions of the defence counsel. The statement for the defence has also a great importance as far as its influence on the public is concerned.

In a further part of her study, dealing with the problems of the proceedings of appeal, the author analyses the question whether and in what measure the defence counsel is bound by the opinions of the defendant as far as the interposition of legal remedies is concerned. In her analysis of the problems concerning the appeal, the author draws the attention to the question whether the defence counsel is bound by his conceptions expressed before the tribunal of the first instance and to the question of the relation existing between the motion according to the provision of

section 235, par.1 of the Code of penal procedure and the concluding motions according to section 235, par. 3 of the Code of penal procedure.

Because of the fact that the defence of the defendant finishes at the moment when the decision, by which the penal prosecution is closed, becomes valid, it is impossible that extraordinary legal remedies might be interposed by the defence counsel in the name of the defendant or of others legitimate persons without their express consentment. As far as the relation between the complaint for violation of the law and the retrial is concerned, the position of the author is essentially identical with the opinions published in the review "Zprávy advokacie" (Informations of the bar) in February 1960. She considers however that the suggestion aiming at the interposition of a complaint for the violation of the law, which is still not the complaint itself, should be taken seriously into account; certain minor violations of the law can, provided they are numerous, cause important damages to the total trend of the judiciary.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE-IURIDICA MONOGRAPHIA V-1966

DAGMAR CÍSAŘOVÁ

OBHÁJCE V ČESKOSLOVENSKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Redakční rada série Iuridica: prof. dr. V. Outrata (předseda), doc. dr. Z. Lukeš
(tajemník), doc. dr. J. Boguszak, doc. dr. O. Novotný.

Grafická úprava Jaroslav Příbramský.

© Universita Karlova, Praha 1966.

K tisku připravila Olga Volková.

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,
provoz 1, ul. 9. května 7.

A-01*61060. Náklad 500 výtisků. Vydání I. Cena Kčs 10,—.